

DEBRECENI EGYETEM
KERPÉLY KÁLMÁN DOKTORI ISKOLA

Doktori iskola vezető:

Prof. dr. Nagy János
az MTA doktora

Témavezető:

Dr. Rőfi Mónika, PhD

MUNKAERŐ-PIACI HELYZETKÉP DERECSKE JÁRÁS TERÜLETÉN ÉLŐ
FIATALOK KÖRÉBEN
A PREKARIÁTUS ÚJ JELENSÉGEINEK VIZSGÁLATA

Készítette:

Szabó Fanni
doktorjelölt

Debrecen
2017

**MUNKAERŐ-PIACI HELYZETKÉP DERECSKE JÁRÁS TERÜLETÉN ÉLŐ
FIATALOK KÖRÉBEN**

A PREKARIÁTUS ÚJ JELENSÉGEINEK VIZSGÁLATA

Értekezés a doktori (PhD) fokozat megszerzése érdekében
Regionális tudományágban

Írta: Szabó Fanni, okleveles szociológus, szociológia szakos tanár

Készült a Debreceni Egyetem **Kerpely Kálmán Doktori Iskolája**
Regionális tudományok programja keretében

Témavezető: Dr. Rófi Mónika PhD

A doktori szigorlati bizottság:

	név	tud. fokozat
elnök:	Dr. Baranyi Béla	DSc
tagok:	Dr. Szabó Gyula	PhD
	Dr. Sallai János	PhD

A doktori szigorlat időpontja: 2015. 05. 15.

Az értekezés bírálói:

név	tud. fokozat	aláírás
.....		
.....		

A bírálóbizottság:

	név	tud. fokozat	aláírás
elnök:			
tagok:			
			
titkár:			

Az értekezés védésének időpontja: 20... ..

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	5
1.1. A témaválasztás indoklása.....	5
1.2. A kutatás célja	6
1.3. Hipotézisek.....	8
2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS	9
2. 1. Regionális egyenlőtlenség, a centrum-periféria viszonyrendszer	9
2.1.1. A centrum-periféria értelmezése szűkebb területi vonatkozásban	13
2.1.2. A periférikus térségek lehatárolásának áttekintése.....	15
2.2. A fiatalok munkaerő-piaci részvétele, munkanélküliségük alakulása	19
2.2.1. Prekariátus és az ifjúság	21
2.2.2. Nemzetközi kitekintés – az ifjúsági munkanélküliség alakulása Európában	25
2.2.3. Munkanélküliség és foglalkoztatottság	28
2.2.4. A „tudás” mint munkaerő-piaci részvételt befolyásoló tényező	34
2.3. Diplomás fiatalok helyzete.....	42
2.3.1. A humán tőke szerepe	42
2.3.2. Diplomás fiatalok a munkaerőpiacon	44
2.4. Debreceni Egyetem, mint regionális egyetem.....	47
3. ANYAG ÉS MÓDSZER.....	50
3.1. Az empirikus vizsgálat bemutatása	51
3.2. A térség jellemzése	55
4. EREDMÉNYEK	59
4.1. A mintavételben részt vevők szocio-demográfiai elemzése	60
4.1.1. Iskolai végzettség – általános mutatók.....	60
4.1.2. Gazdasági aktivitás	62
4.1.3. Munkanélküliség – munkalehetőségek	64
4.1.4. Szubjektív jól-lét	68
4.2. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők helyzetének elemzése	69
4.2.1. Kompetenciák a munkaerőpiacon – a megkérdezett fiatalok körében.....	71
4.3. Munkaerő-piaci helyzetfelmérés	73
4.3.1. Belépés a munka világába.....	73
4.3.2. A jelenlegi munka	74

4.4. Centrum-periféria jelenség vizsgálata és hatásai	76
4.5. Prekariátus a kutatásban részt vett fiatalok körében	78
4.6. Munkaerő-piaci klasztercsoportok a dolgozó fiatalok körében	79
4.6.1. A csoport – Állami és nonprofit alkalmazottak	81
4.6.2. B csoport – Középvállalati fizikai dolgozók	81
4.6.3. C csoport – A vállalkozók	82
4.6.4. D csoport – A „közfoglalkoztatott” fizikai dolgozók	83
5. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK	85
6. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	88
7. GYAKORLATBAN ALKALMAZHATÓ EREDMÉNYEK	89
8. ÖSSZEFOGLALÁS	90
9. SUMMARY	92
10. HIVATKOZÁSOK	95
11. A JELÖLT ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN SZÜLETETT PUBLIKÁCIÓI	103
12. NYILATKOZAT	105
13. MELLÉKLETEK	106
13.1. Statisztikai elemzésekhez kapcsolódó táblák	106
13.2. A kérdőív	112
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	135

1. BEVEZETÉS

1.1. A témaválasztás indoklása

Hazai és Nemzetközi viszonylatban is kiemelt jelentőségű a fiatalok munkaerő-piaci helyzetének és lehetőségeinek vizsgálata, valamint az ezzel együtt járó foglalkoztatottság és munkanélküliség alakulásának figyelemmel kísérése.

Hazánkat területi megosztottság jellemzi, mely befolyásolja az elhelyezkedés és a sikeres munkaerő-piaci szereplés lehetőségét. A centrum-periféria fogalompár nemcsak nagyobb kiterjedésű területek viszonyában értelmezhető, hanem szűkebb körben, kistérségi viszonylatban is. Lokális centrum-periféria kialakulása a rendszerváltás időszakában tovább erősödött (*Nemes Nagy 1998, 2009; Pénzes 2014*). A kistérségi, települési, és településfejlesztési szintek nagyban eltérhetnek a nagy régiók átlagától, így fontos és kiemelt a lokális, kisebb lélegzetvételű területekre is koncentrálni mind elemzés, mind felzárkózás szempontjából (*Baranyi, 2013; Pénzes, 2014*).

A munkaerő-piaci folyamatok kedvezőtlenebbé válásával párhuzamosan súlyosbodott a fiatalok munkaerő-piaci helyzete is, mely napjainkra olyan mértéket öltött, hogy orvoslása sokrétű beavatkozást igényel (*Gere, 2001; KSH, 2005, 2007, 2011; Csoba, 2010*). Nemzetközi viszonylatokban a hazai ifjúsági korcsoport foglalkoztatottsága messze elmarad az európai uniós átlagoktól (*Berde-Petró, 2000; KSH, 2005, 2007, 2011, 2014; Artner 2013; Matheika, 2013; Szanyi F. 2013*), a munkanélküliségi ráta emelkedésének vagyunk szemtanúi a fiatalok körében 2005 óta (*Matheika, 2013, Szepesi, 2013*). Magyarországon a rendszerváltástól kezdődően változott meg gyökeresen a munkaerőpiac szerkezete és működése, melynek okai közé sorolhatóak a gazdasági válság, a szerkezeti és hatékonysági problémák, a technológiai lemaradás és tőkehiány, valamint az új piaci viszonyok kialakulása is (*Laki, 2002; Szepesi, 2013; KSH, 2011, 2014*).

Megfigyelhető a fiatal korosztályt egyre inkább sújtó bizonytalanság, a fiatalok körében elterjedőben van a prekariátus jelenség, melynek vizsgálata hozzásegít a fiatalok elhelyezkedési esélyeinek és lehetőségeinek mélyebb megértéséhez (*Castel 1998; Szépe 2012; Standing 2012; Artner, 2013*).

A fiatalok munkaerő-piaci pozícióját meghatározza a társadalmi státuszuk, melynek háttérében az iskolai végzettség áll, mint az egyik legnagyobb befolyással bíró tényező. Mind gazdasági, mind szociális szempontból kiemelt jelentőségű a fiatalok szakmai felkészültsége és az iskolában elsajátított ismeretek összhangba állítása a piaci igényekkel (KSH, 2011).

A tudásalapú gazdaság hozzájárul a versenyképesség növeléséhez, melynek egyik feltétele az iskolai végzettségek általános emelkedése. Elmondható, hogy az iskolai végzettség az egyik legnagyobb hatással van a munkaerő-piaci sikeres elhelyezkedésre (Fazekas, 1997; Berde-Petró, 2000; Falusné, 2001; Laky, 2005; KSH, 2011; Csoba-Diebel, 2011).

A diplomával rendelkező fiatalok munkaerő-piaci esélyei egyértelműen kedvezőbb képet mutatnak, ám az esetleges munkanélküliségi időszak(ok) így sem kerülhetők el (Róbert, 2004; Gazsó, 2012; Szepesi, 2013). A munkaerőpiac gyors változásaival a kompetenciák szerepe és megléte is felerősödik. Az egyes munkakörök betöltéséhez ma már sokszor nem elegendő a végzettség, különböző „skill”-ek meglétét is elvárják a munkaadók (Selmeczy 2005; Berde és tsai 2006; Comission 2008).

Kistérségi és települési szinten is érzékelhetővé váltak a munkanélküliségi és a foglalkoztatási ráták eltérő adatai, ezzel együtt nőttek a regionális különbségek is az évek során (Laki, 2002; Ifjúság2000; Laky, 2005). A kedvezőtlen, hátrányos helyzetű régiók esetében, mint amilyen az Észak-alföldi régió, magában foglalva Derecske járást is, még hangsúlyozottabb szerepet kap a fiatalok munkaerő-piaci helyzetének és lehetőségeinek az elemzése.

1.2. A kutatás célja

Napjaink posztindusztriális társadalmában egyre nagyobb hangsúly tevődik a magasabb iskolai végzettségre, és az ezzel párhuzamos sikeres munkaerő-piaci szereplésre.

A disszertációban a szakirodalmi háttér elemzése után Derecske járás területén élő fiatalok munkaerő-piaci helyzetének és lehetőségeinek feltérképezésére és elemzésére vállalkozunk – regionális dimenzió és a prekariátus jelenség mentén. A területi egységet Derecske járás képezi, ezen belül is öt település (Derecske, Hosszúpályi, Sáránd, Konyár és Tépe), az itt lakó fiatalok alkotják az empirikus vizsgálat alapsokaságát. A kutatás adatait – melyre támaszkodva vizsgáljuk az általunk megfogalmazott hipotéziseket – a

„Rural Youth jobs” *Facilitating the Integrtrion of Rural Youth on the Labour Market of Bihor – Hajdú-Bihar Euro-Region* HURO/1001/081/2.3.2 projekt kérdőíves vizsgálata adja. Az elemzés segítségével képet kapunk a térségben uralkodó munkaerő-piaci helyzetről, a fiatalok előtt álló lehetőségekről és akadályokról.

A regionális egyenlőtlenség hatásai nyomon követhetőek a vizsgált területen, így a nagyobb és a kisebb települések közötti munkaerő-piaci eltérések és lehetőségek vizsgálatára is vállalkozik a dolgozat a fiatalok válaszai alapján. A centrum-periféria fogalompár értelmezhetősége egy kisebb földrajzi területen belül lehetséges, mely segít a helyi egyenlőtlenségekre és azok megoldásaira történő koncentrálásban. A dolgozatban a járás határain belül kívánjuk elemezni, hogy felfedezhető-e, illetve kimutatható-e a centrum hatás a járás központja, Derecske és a többi, kisebb település között; gyakorol-e hatást a fiatalok helyzetére és munkaerő-piaci kilátásaira a centrum, s ha igen, akkor mely dimenziók mentén. A hazai településszerkezet az iskolai végzettséget erőteljesen befolyásolja (*Gazsó, 1999*), így a centrum-periféria hatást az iskolai végzettség tekintetében is vizsgáljuk.

A kérdőíves felmérés adatai alapján a résztvevők szocio-demográfiai hátterét, valamint az iskolai végzettségét, ezen belül is a magasan kvalifikált fiatalok válaszait külön is elemezzük. Arra a kérdésre keressük a választ, hogy a diplomával rendelkező fiatalok lehetőségeinek tárháza mennyiben tér el az alacsonyabb iskolai végzettségűekétől, tudván, hogy a járás Debrecen és ezáltal a Debreceni Egyetem szoros vonzáskörzetébe tartozik.

A prekariátus fogalma egyre elterjedtebb hazánkban is, mely a fiatal korosztályt sújtja az egyik legnagyobb mértékben. A vizsgált területen élő fiatalok körében a prekariátus kimutatására vállalkozunk, mely nagyban hozzásegít a mai munkaerő-piaci viszonyok értelmezéséhez és megértéséhez.

Végezetül az itt élő fiatalok körében munkaerő-piaci klasztercsoportok kialakítását kíséreljük meg, mely segítségül szolgál a dolgozó fiatalok munkaerő-piaci megjelenésük és elhelyezkedési szokásaik megismerésében.

1.3. Hipotézisek

A szakirodalmi feldolgozás és a kutatás adatai alapján a következő hipotéziseket fogalmaztuk meg:

1. A területi egyenlőtlenség és a centrum-periféria viszonyrendszer értelmezhető és kimutatható szűkebb területi keretrendszerben is. Hipotézisünk szerint Derecske, mint a járás központja és egyben legnagyobb települése centrumként emelkedik ki a körülötte lévő kisebb települések közül, ezáltal jobb helyzetet és lehetőségeket teremt a fiatalok részére a munkaerő-piaci sikeres elhelyezkedéshez.
2. Azon fiatalok között, akik dolgoznak, hipotézisünk szerint az adatok alapján kimutatható a prekariátus megléte. A prekariátus a fiatalok körében egyre jellemzőbb és egyre nagyobb számban vannak jelen azon elemei, mint a projektmunkák megléte, a határozott munkaszerződések megléte, a bizonytalan lét és munkapiaci elhelyezkedés.
3. Az iskolai végzettség nagyban meghatározza az ifjúság munkaerő-piaci lehetőségeit. Feltevésünk szerint a felsőoktatásban végzett fiatalok helyzete érezhetően pozitívabb, jobbak az esélyeik és a lehetőségeik, mint az alacsonyabban kvalifikált fiataloké, és ez a szubjektív munkaerő-piaci megítélésükben is megjelenik. Az iskolai végzettség mellett a kompetenciák megléte is nagyban szükséges a sikeres elhelyezkedéshez: a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők jobban tudatában vannak, hogy ezek a skillek jelentősen hozzájárulnak a sikerességhez.
4. A települések nagysága is befolyással van az ott élők iskolai végzettségére: vagyis minél nagyobb a település, annál magasabb a lakosság átlagos iskolai végzettsége.
5. Hipotézisünk szerint azon fiatalok körében, akik az empirikus vizsgálat idején dolgoztak, kimutatható a munkapiaci megjelenés formáit bemutató csoportosítás.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

2. 1. Regionális egyenlőtlenség, a centrum-periféria viszonyrendszer

Magyarország területi különbségeinek, ezen belül is a centrum-periféria fogalompár értelmezésének bemutatásáról szól jelen fejezet. A regionális tudomány egyik fő kutatási területe még a mai napig is a centrum-periféria viszonyrendszer, hiszen kategóriái az idő előrehaladtával újratermelődnek (*Rechnitzer, 2008*).

A Centrum-periféria elmélet Immanuel *Wallerstein* névéhez kapcsolható. Meglátása szerint már a XVI. században kialakult a modern, európai világgazdasági rendszer, mely a XIX. századra formálódott ki végérvényesen. A kialakulóban lévő rendszerváltozás alapja, hogy a politika helyére a gazdaság lépett be, mint formáló erő és alakította át a születőben lévő államokat, „nemzetállamokat”, felülírva ezzel a területiséget és a birodalmak fizikai határait (*Baranyi, 2013: 112*). Ennek a rendszernek a mozgatórugója a tőke és a tőkefelhalmozás, mellyel a világ térségei három részre oszthatóak a munkamegosztásban elfoglalt pozíciójukat tekintve: perifériára, félperifériára és centrumra (*Wallerstein 1983*). A centrum központi, a periféria pedig szélső, egyértelműen peremhelyzetű terület, ám a közöttük lévő „dinamika” nem fedezhető fel még Wallenstein elméletében (*Wallerstein 1983, Kincses-Rédei 2010*).

A bekövetkezett változások és az új helyzetben kialakult modern világgazdaság Európa országaira más és más módon hatottak, azonban az ekkor, a XVI. században megmutatkozott különbségek máig tartják magukat Európa nyugati és keleti részének viszonyrendszerében (*Baranyi, 2013*). A XV-XVI. században egyre nagyobb különbségek mutatkoztak Európa keleti és nyugati térségei között. Nyugat-Európa területein elindult egyfajta változás: a nyugat nem volt más, mint „*egy új, fejlettebb társadalmi-gazdasági alakulat, a tőkés rendszer kiépülését [...], gazdasági modernizáció kezdeteit jelentette*” (*Baranyi, 2013:113*). Ezzel egy időben a keleti területek pedig nem tudtak bekerülni a modernizáció sodrába, megmaradtak a feudális rendszer kereteiben. A szakirodalom „második jobbágyság” intézményének is nevezi ezt az időszakot (*Wallerstein, 1983*).

Hazánk a fentebb említett változásokban a keleti részhez tartozott, így a perifériára szorulásnak voltunk részesei. A szakadék a fejlettebb, centrum szerepet betöltő nyugat és a periférizálódó keleti térség között egyre nagyobbak mutatkozott.

A fogalompár, mint ahogyan azt már korábban is említettük, nemcsak kontinensnyi léptékben értelmezhető, hanem kisebb területi egységekre bontva is. A hazai szakértők közül *Berend T. Iván* (1974) nevét is szükséges megemlíteni, aki *Ránkival* a hazai fejlődést közép-kelet-európai nézetből vizsgálta és közösen centrum-periféria elmélet szerinti elemzéseket is készítettek. A nyugat-európai és kelet-európai országok közötti centrum-periféria vizsgálatok körében elterjedt volt, hogy a centrum-periféria elméletek országos méretekben a centrum és a periféria országok egymáshoz való viszonyát vizsgálták, holott centrumok megtalálhatóak voltak a periféria területein belül is (*Berend T.-Ránki, 1974*).

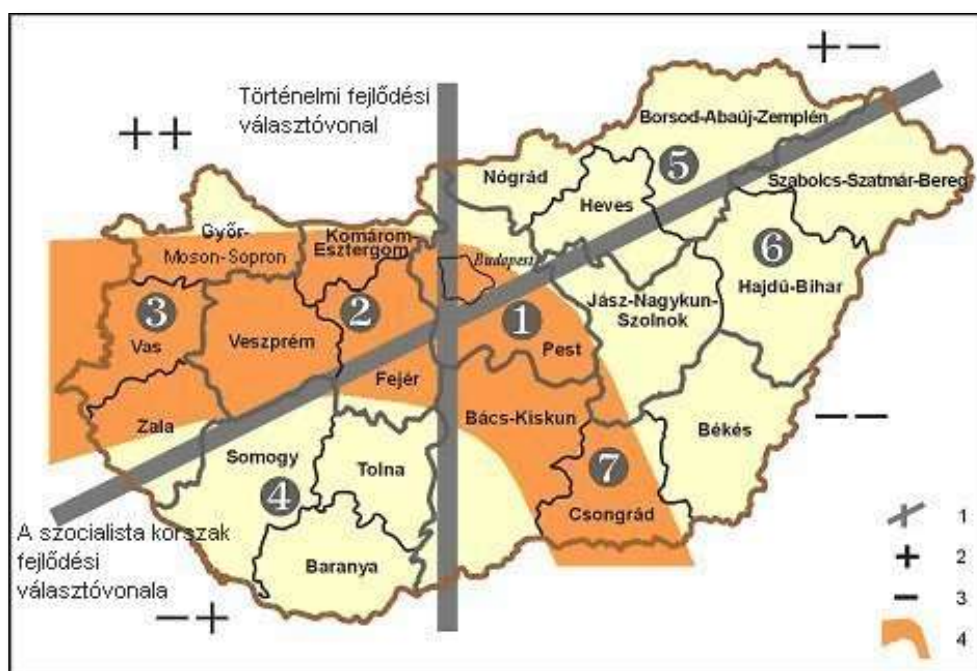
A kisebb területi egységek vizsgálatának megfelelően Magyarország területén belül is kialakultak a centrum és a periféria részek. A dualizmus idején a kiemelkedő centrum szerepet fővárosunk, Budapest és a nagy centrumvárosok jelentették, melyek szintén szigetszerű fejlődést mutattak. *Beluszky* (2002) szerint ekkoriban a fejlettségi szintek egybeestek a nagy földrajzi tájegységekkel, azaz ahol a mezőgazdaság volt a fő irányvonal, azokban a térségekben a gazdaság és a kultúra színvonala is hátrányosan alakult.

Történelmi távlatban továbbhaladva, a trianoni békeszerződéssel hazánk a keleti határokon veszteséget szenvedett el, ezáltal kialakítva a határ mentén megjelent „*kettős perifériaszerkezet*”-et (*Baranyi, 2013:116*). Egyfelől az új határok meghúzásával új határmenti települések alakultak ki, valamint az új határral a települések addigi vonzáskörzeteiktől is el lettek szakítva, felbontva ezzel a már addigra kialakult gazdasági egységeket (*Rechnitzer, 1999; Beluszky, 2002; Baranyi, 2004*). Természetesen a határmentiségnek nem feltétlenül kell egyenlőnek lennie a hátrányos helyzettel és a perifériára szorulással, ám sok esetben lehetünk ennek a szemtanúi hazai viszonylatokban is (pl. Kelet-Magyarországi határmenti települések) (*Tóth-Csatári, 1983*).

A II. világháború utáni gazdasági változások hatására megindult az áramlás a tőke és a munkaerő esetében (*Kincses-Rédei, 2010*). Az európai gazdasági szintéren a tőkés termelés új viszonyokat hozott, átalakítva ezzel a meglévő helyzetet: a nyugati és keleti ellentétek egyre jobban fokozódtak. A keleti régiók elmaradása a fejlett nyugattól minden téren éreztette hatását.

A centrum-periféria viszonyrendszer értelmezésében hazánkban a szocialista korszak is nagy változásokat hozott. Kétféle választóvonal alakult ki a területi felbontásban. A történelmi fejlődés választóvonala kettévágta az országot kelet és nyugat területeire: a nyertes nyugati fejlett részekre, és a vesztes keleti, elmaradott és

fejletlenebb területekre. Ez a választóvonal a mai napig él és érzékelhető a hatása. A szocialista korszak következtében pedig kialakult egy észak-déli tengely: az erőltetett iparosítás az ország északi területeit kedvezőbben érintette, ezáltal ezek az országrészek – bár csak átmenetileg –, de előnyben részesültek a déli területekkel szemben. Az Észak-Dunántúltól az ország középső déli részéig húzódó sávban pedig egy innovatív, modernizálódó övezet létrejöttének szemtanúi lehetünk (Baranyi, 2013; Rechnitzer, 2002) (1. ábra).

1. ábra: Magyarország térszerkezete a fejlődési tengelyek változásában
Forrás: Faragó, 1999

A rendszerváltást követően markáns változások következtek be. Az északi, erőltetett ipari területek hanyatlani kezdtek, a dezindusztriális folyamatok hatására a korábban nyertes pozícióból a vesztesek közé kerültek, ezáltal újból periférikus helyzetbe süllyedtek. A szakirodalom ezeket a területeket nevezi „rozsdáövezeteknek” (Rechnitzer, 2002; Bugovics, 2007; Baranyi, 2013). Az ipari folyamattal karöltve gazdasági és társadalmi változások is elindultak: nagyban növekedtek a társadalomban érzékelhető konfliktusok, válsághelyzetben lévő területek alakultak ki. A munkahelyek drasztikus csökkenést mutattak, ezzel együtt kifejezetten megnőtt a munkanélküliség és a szegénység (Csatári, 2002).

A centrum-periféria fogalompár relatív fogalomként értelmezhető, központi eleme az egymáshoz viszonyítás, emiatt is tapasztaljuk azt, hogy színes megközelítései élnek a szakirodalomban (*Tóth-Csatári, 1983*).

A rendszerváltást követően új területi folyamatok és konfliktusok keletkeztek, melyek a centrum-periféria fogalom értelmezési formáiban is változásokat hoztak. Markáns különbségek alakultak ki és mélyültek el bizonyos területek között, melyek sokszor több szempontot is érintettek, például mind gazdasági, mind társadalmi területeket, melyek válságterületekké nőttek ki magukat. Ezeket tekintve háromféle periféria típust különböztet meg a szakirodalom:

- helyzeti (földrajzi),
- fejlettségi (gazdasági),
- és hatalmi (társadalmi) típust (*Nemes Nagy, 1996*).

A helyzeti periféria a térbeliséggel ragadható meg legjobban, azt jelenti, hogy kedvezőtlen távolságokra találhatóak a központi részekről. Jellemzőjük a rossz infrastrukturális ellátottság, a kedvezőtlen közlekedési viszonyok és a kommunikációs lefedettség alacsony szintje. Ezek a jellemzők nagyban befolyásolják a terület gazdasági és életminőségbeli szintjét is. A fejlettségi periféria gazdasági értelemben jelentős hatású: gazdasági elmaradottság, alacsony jövedelmezőség, magas munkanélküliség a jellemző. A hatalmi periféria pedig a társadalmi viszonyrendszer keretében értelmezhető és határozható meg: az elit és a tömegek viszonya, a függés és az alá-fölé rendeltség helyzetében kap értelmet. Válságterületek esetében ezek a konfliktusok összeadódnak, növelve ezzel a már meglévő hátrányos és kedvezőtlen helyzetet (*Nemes Nagy 1998; Területi konfliktusok és változásai a periférián, 2002*). A különböző dimenziók mentén kialakult perifériák együtt járása esetében a területi periféria sokszor párhuzamban van a társadalmi perifériával, melyek egymásra hatásával még jobban súlyosbítja az egyes területek helyzetét és élhetőségét. Némely esetekben akár mind a három centrum-periféria értelmezés is összekapcsolódhat (a helyzeti, a fejlettségi és a hatalmi centrum-periféria) (*Nemes Nagy, 1998; Csatári, 2002*).

A periféria területeken belül megkülönböztet a szakirodalom külső (határmenti területek) és belső perifériákat. Belső perifériás területekre hazánkban számos példa van az Észak-alföldi és Észak-magyarországi régiókban. Ezeken a területeken halmozottan hátrányos helyzet alakult ki mind gazdasági, mind társadalmi szempontból. Jellemző a tartós gazdasági recesszió, a foglalkoztatási válság, a magas munkanélküliség, sok

esetben az országos átlagot magasan meghaladó munkanélküliségi ráta. További jellemzője ezeknek a periférikus területeknek az alacsony színvonalú infrastrukturális ellátottság, a nagyobb – centrum szerepet betöltött – városoktól való nagy távolság, rossz közlekedés, emiatt nehéz megközelíthetőség. Társadalmi viszonylatokban pedig ezeket a területeket igen nagyban sújtja az elvándorlás és az elnéptelenedés, valamint a szegénység (Baranyi, 2007; Baranyi, 2013). A legelmaradottabb területeket a szakirodalom a periféria perifériájának is nevezi, jelezve ezzel a még nagyobb el- és leszakadást (Baranyi, 2013; Nemes Nagy 1993).

A rendszerváltás után kialakult gazdasági-társadalmi folyamatok az északkeleti és déldunántúli országrészeket igen kedvezőtlenül érintették. A külső perifériás, határ mentén kialakult peremhelyzetű részek jellemzője, hogy az elmaradottság a határ mind a két oldalán jelen van, nem csak hazánk, hanem a szomszédos országok határterületein is. A trianoni békeszerződéssel alakultak ki a legnagyobb mennyiségben és azóta is hátrányos helyzetű térségeknek számítanak ezek a területek. (Baranyi, 1999,2004). Tovább mélyült az elmaradottság és a szegénység, a térség leszakadása a fejlettebb részekről. Az ország leghátrányosabb térségeinek a nagy része is ezekről a területekről kerül ki.

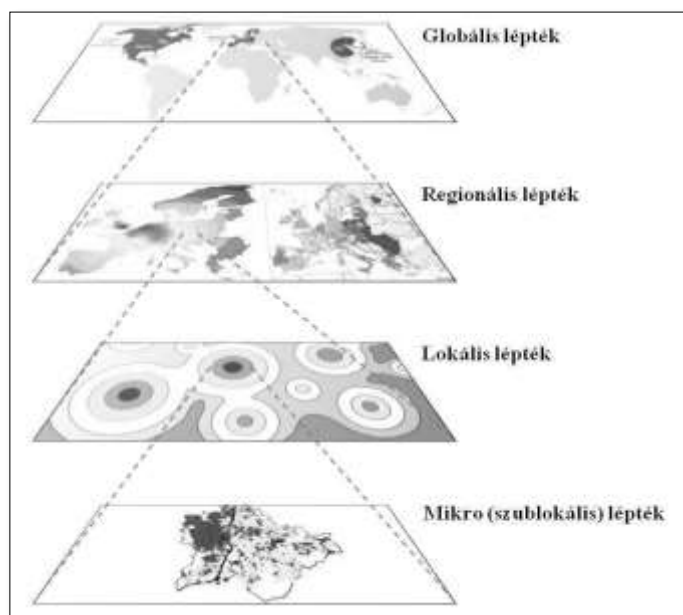
2.1.1. A centrum-periféria értelmezése szűkebb területi vonatkozásban

A fogalompár egy viszonyítási rendszer, mely nemcsak nagy kiterjedésű területek viszonyában értelmezhető, hanem szűkebb körben is felfedezhetőek, akár kistérségi viszonylatokban is, a centrumra jellemző tulajdonságok és az elmaradottabb, periférikus területek mutatói. A lokális centrum-periféria kialakulása a rendszerváltás időszakában bekövetkezett társadalmi és gazdasági változások hatására tovább erősödött (Nemes Nagy 1998, 2009, Péntes 2014).

A gazdasági-társadalmi folyamatok a területileg kisebb szinteken is nagy befolyással bírnak. A lokális, kistérségi és települési, településfejlesztési szintek nagyban eltérhetnek a nagy régiók átlagától, így mindenképpen érdemes a lokális, kisebb lélegzetvételű területekre is koncentrálni mind elemzés, mind felzárkózás szempontjából (Baranyi, 2013; Péntes, 2014).

Péntes (2014) felosztása szerint a „globális szintet” a világgazdasági centrumok adják, melyek akár egész kontinens méretű periférikus területek kísérhetnek. A „regionális lépték” esetében már országos szinten értelmezhető a fogalompár. Ebben az esetben

sokkal részletesebb területi tényezőket is vizsgálhatunk. A „*lokális lépték*” pedig még kisebb szinten, a települések szintjén segít megérteni a centrum és a periféria viszonyát és alakulását (ebben az esetben már a centrum-periféria helyett a „*központ-vonzáskörzet*” kifejezés szerencsésebb). A legkisebb léptékkal pedig a „*mikroszintű (szublokális)*” vizsgálatok bírnak, melyek a legkisebb viszonyokat is képesek értelmezni egy-egy településen belül (Pénzes 2014:10) (2. ábra).

2. ábra: Centrum-periféria dichotómia értelmezése a különböző léptékek esetében
Forrás: Pénzes 2014:9

A centrum és a periféria területek esetében ki kell hangsúlyozni a közöttük meghúzódó fejlettségi szintet érintő különbségeket és az érdekérvényesítés feszültségeit, amelyek területi konfliktusok kialakulásához és elmélyüléséhez vezetnek (Csatári-Kalanas-Kiss, 2006).

Pénzes (2014) ezen jelenségek feltárására és a konfliktusok feloldására, a beavatkozások elindítására készítette el a periférikus területek lehatárolásának vizsgálatát.

2.1.2. A periférikus térségek lehatárolásának áttekintése

A periférikus térségeket, amelyek területileg kisebb léptékűek, történelmi távlatokban is érdemes megvizsgálni, hogy mely területeket és milyen jellemzők segítségével határoltak le.

Hazánkban a 70-es években kezdődtek meg az elmaradott települések vizsgálatai és területi lehatárolásai. 1986-ban az első lehatároláskor 573 db település tarozott a gazdaságilag elmaradott területek közé. Az elmaradott térségek jellemzői voltak a mezőgazdasági adottságok kedvezőtlensége, alacsony foglalkoztatottság, illetve a munkahelyek hiánya, a magas elvándorlás, az elöregedés, az alacsony jövedelem, a rossz közlekedési helyzet, valamint az infrastruktúra fejletlensége (*Pénzes, 2014*). 1991-ben már 961 db település tarozott az elmaradott térségekhez. Itt már a személyi jövedelem adatok is bekerültek a számítás alapját adó diszkriminanciaanalízisbe. 1993-ban országgyűlési határozatban foglalmazták meg a területfejlesztési támogatás irányelveit, illetve azt a feltételrendszert, amely meghatározta a kedvezményezett területek listáját. Ebben a lehatárolásban már 1085 db település szerepelt, amelyek gazdasági-társadalmi szempontból elmaradottak, illetve a munkanélküliség aránya meghaladta az országos átlag másfélszeresét – módszertanát tekintve ebben a lehatárolási folyamatban már pontozásos módszert alkalmaztak (*Pénzes, 2014*).

Három évvel később a térségi lehatárolás helyébe a kistérségi rendszer lépett, amely új helyzetet eredményezett. Az elmaradottság négy típusát határozták meg: a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott területek (51 db), a mezőgazdasági vidékfejlesztési területek (17 db), az ipari szerkezetátalakítás térségei (41 db), és a súlyos munkanélküliséggel küzdő területek (42 db). 1998-ban kistérségi rendszerre (amely ekkor már 150 kistérségből állt) megismételték a számítást: a társadalmi-gazdasági elmaradott kistérségek száma 83 db-ra emelkedett, ipari szerkezetátalakítás kategóriába tartozók száma 6 db-ra csökkent, a mezőgazdasági vidékfejlesztés 38 db-ra emelkedett, és a súlyos munkanélküliség esetében 41 db kistérség volt érintett. A következő felülvizsgálat során (2001) a négy típust összevonták hárommá: a munkanélküliséggel sújtott területek nagy átfedést mutattak a többi típusokkal, így beolvadtak a másik háromba. Ennek következtében az egyes típusokba tartozó kistérségi számok is emelkedtek: 89 db tartozott a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott típusba, 6 db az ipari szerkezetátalakítással járó típusba, valamint 77 db a vidékfejlesztéssel érintett típusba (*Pénzes, 2014*).

2004-ben – amikor a kistérségek száma 168-ra bővült – a 2001-es adatok alapján elmaradott típusokba tartozó kistérségek száma nem változott. 2007-ben a kistérségeket komplex mutató, a társadalmi-gazdasági fejlettség komplex mutatójának értéke alapján állították sorrendbe. A sorba rendezés után a számtani átlag alatt elhelyezkedő 94 db kistérség került a kedvezményezettek körébe. Azonban ezen belül a legalsó szegmensbe tartozó 33 db kistérségnek kialakították a leghátrányosabb helyzetű kistérségek csoportot, melyet a szakirodalom az LHH térségeknek nevez. Ezek a területek Észak-magyarország és a Dél-dunántúl területeire koncentrálnak (*Pénzes, 2014*) (3. ábra).

3. ábra: A 33 leghátrányosabb helyzetű kistérség alakulása (2008)

Forrás: Tájékoztató a kiemelten támogatott kistérségekről KSH, Dorgai, 2010:20

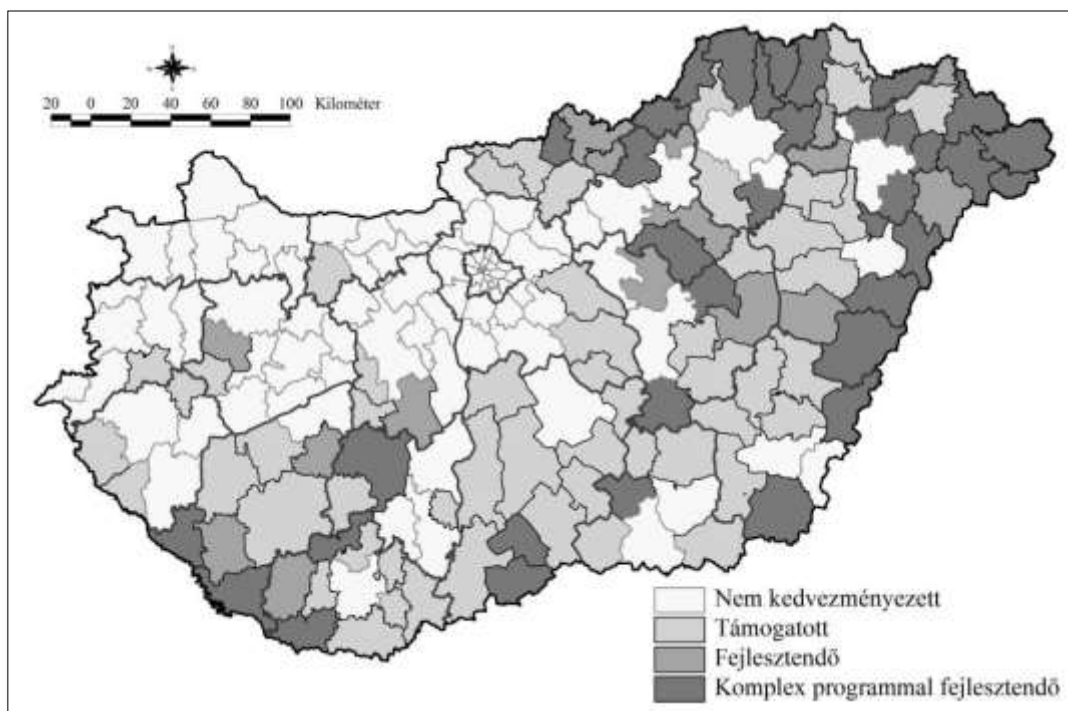
A leghátrányosabb helyzetű kistérségek jellemzői a magas munkanélküliség, a kedvezőtlenebb helyzetű kistérségekben alacsonyabb az iskolai végzettség, mely összefügg a munkanélküliséggel is, hiszen a munkanélküliek iskolai végzettsége alulmarad a kedvezőbb helyzetű kistérségek mutatóihoz képest. A munkanélküliséggel kapcsolatban ezeken a területeken a munkán kívül töltött idő is magasabb, hosszabb a munkanélküliséggel eltöltött idő és nehezebb a munkakeresés, nehezebben találnak munkát az emberek. Az elmaradottabb térségekben – amelyek a helyi központoktól távolabb helyezkednek el, illetve nehezen elérhetőek – élők munkaerő-piaci esélyei az életkortól és az iskolázottságtól függetlenül is kedvezőtlenebb képet mutatnak (*Fazekas-Scharle, 2012*). A legutóbb elkészített, települési szintre elvégzett számítások eredményeképp 1565 db település tartozik a társadalmi-gazdasági elmaradottsággal sújtottak körébe. A 2013.

január 1-jével bevezetett járási rendszerre is készítették számításokat, melyek szerint „36 komplex programokkal fejlesztendő, 16 fejlesztendő és 54 támogatott járást különítettek el, a 92 nem kedvezményezett mellett” (Pénzes, 2014:18).

A komplex módszerek által végzett lehatárolások összevetésével látható, hogy a települések majd fele soha nem tartozott a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból periférikus helyzetű térségek közé. Azonban a települések 10 %-a esetében elmondható, hogy periférikus helyzetük a három évenkénti felülvizsgálatok során sem mutatott javuló tendenciát.

Megyék közül a legjobb helyzetben van Pest, Komárom-Esztergom, Győr-Moson-Sopron és Fejér megyék, ahol a települések háromnegyede nem tartozott a felmérések során az elmaradott települések közé. A legrosszabb helyzetben pedig hazánk észak-keleti része van, ahol Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék, illetve a dél-dunántúli területek, Baranya és Somogy megye településeinek több mint 10 %-a szerepelt az elmaradottak települések között. A legkedvezőtlenebb helyzet Borsod-Abaúj-Zemplén megyében alakult ki, ahol a települések harmada periférikus jelleget mutatott majdnem minden lehatárolási felmérés esetében (Pénzes, 2014).

Kistérségi felosztásban – különös tekintettel a Derecske-Létavértesi kistérségre, majd 2013-tól Derecske járásra – is hasonló képet kapunk: a legjobb helyzetben a főváros környéki, illetve az északnyugati kistérségek vannak. A 2007-es területfejlesztési kedvezményezett kistérségi felosztásban Derecske-Létavértesi kistérség a leghátrányosabb helyzetű térségek közé tartozott, ám az összetett számítások alapján nem szorult komplex fejlesztési programok bevezetésére. A 2014-es járási felosztásra készített területfejlesztési számítások alapján (próbaszámítás) szintén a fejlesztendő járások között szerepelt (Pénzes, 2014) (4. ábra).

4. ábra: A területfejlesztés kedvezményezett térségei járási rendszerre vetítve 2014 (próbaszámítás)
Forrás: Pénzes 2014:132

A KSH (KSH, 2016a) is készített lehatárolást a kedvezményezett járásokról. Az indikátorok négy mutatócsoportba voltak sorolhatóak: társadalmi és demográfiai mutatók, lakás és életkörülmények, helyi gazdaság és munkaerőpiac, infrastruktúra és környezet. Ezeken belül is 23 mutató értékeiből számították ki és írták le a járások közötti különbségeket, valamint határozták meg a fejlesztésre szorult térségeket. Azok a térségek, ahol ezek a mutatószámok valamilyen tekintetben elmaradást mutattak, ott beavatkozás volt szükséges, és így a fejlesztéspolitika tárgyává váltak.

Jelen dolgozat és kutatás területi alapjául szolgáló Derecske járás a fentebb említett adatok szerint is fejlesztendő térségek közé sorolható, melyek nagyban befolyásolják az ott élő fiatalok elhelyezkedési esélyeit és munkaerő-piaci részvételüket.

2.2. A fiatalok munkaerő-piaci részvétele, munkanélküliségük alakulása

A fiatalokkal foglalkozó kutatások során szükséges megemlíteni a bekövetkezett ifjúsági korszakváltást, mely már a hatvanas években elkezdődött, és egészen a nyolcvanas évekig tartott Nyugat-Európában. A korszakváltással Gábor (2004; 2012) szerint bekövetkezett *„a társadalmi reprodukció megváltozása, illetve az iskolai tudás felértékelődése”*. Emellett megfigyelhető az ifjúkor meghosszabbodása, valamint *„az „amatőr” ifjúsági státusz „professzionális” státusszá alakulása”* (Gábor 2012:15). A kilencvenes évekre pedig hazánkban is kialakult ez a fajta új ifjúsági korszak.

Az ipari társadalmakban jelen levő életvezetési mintákkal ellentétben, a posztmodern társadalmakban is változás következett be. Némely viselkedési forma, amelyek régebben a felnőttek jellemzői voltak leginkább, napjainkban már fiatal korban is megjelennek. Ez a jelenség kettősséget mutat, hiszen egyrészt magában foglalja a fiatalkor, mint *„olyan”* megszűnését, ám ugyanakkor a fiatalkor kitolódásával is együtt jár. Fiatal felnőtteknek tekinthetjük azokat a fiatalokat, akik a húszas éveiken már túl vannak, jellemzőjük, hogy magatartásuk, értékeik, életvitelük eltér a klasszikusnak tekinthető felnőttektől, de ezzel párhuzamosan politikai és gazdasági helyzetüket tekintve már felnőttek. Ennek a jelenségnek a neve a posztadoleszcencia. Vaskovics (2000) öt leválási dimenziót fogalmaz meg: *„a jogi értelemben vett leválás, a közös fedél alóli leválás, anyagi és pénzügyi területen értendő leválás, az önálló döntést eredményező leválás, valamint az öntudatosulás”* (Vaskovics, 1993; 2000:1). A fiatal felnőtt szakasz beékelődik a serdülő és ifjúkor, valamint a felnőttkor szakaszok közé. Demográfiai értelemben Pikó (2007) szerint ez a 30 éves kor alatti időszakra tehető. A két szakasz közötti határvonal meghúzása azonban a társadalmi-gazdasági függésnek a megszűnésével, a szociális felnőtté válással valósul meg (Pikó, 2007). A jelenség a posztmodern társadalmak következményeként jött létre, mely nem más, mint a felnőtté válás késleltetése. Mögötte gyakran a napjainkban megmutatkozó bizonytalanság és a mindennapok követelményeivel való nehéz megküzdés áll. Somlai (2007) új ifjúságnak nevezi a jelenséget.

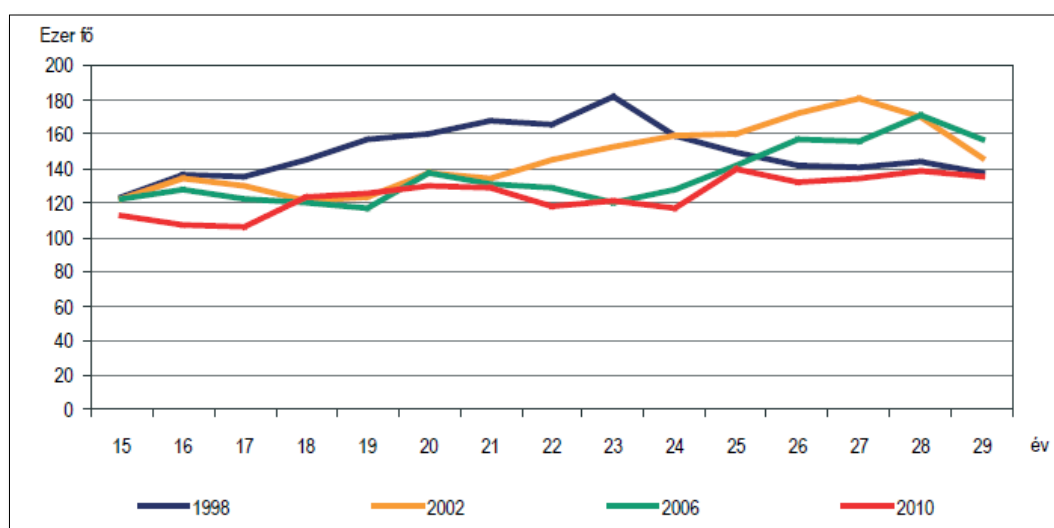
Az iskolapadban eltöltött évek száma emelkedő tendenciát mutat a fiatalok körében, melynek előfeltételeként említhető az oktatás expanziója (közoktatás és a felsőoktatás egyaránt), a középosztályosodás, a gazdasági, illetve a technológiai fejlődés (Gábor, 2004; 2012).

Az iskolai ifjúsági korszak megjelenésével Gábor (2004) alapján a nyugat-európai ifjúságkutatók szerint két eshetőség mutatkozott a kilencvenes években a magyar fiatalok számára. A „*munkanélküliség scenáriója*” (Gábor, 2004:28) Nagy-Britanniában alakult ki, méghozzá a hetvenes években, melyet két ország-modellnek is neveztek. A fiatalok a rugalmas munkaerő tartalékaiként jelentek meg a munkaerőpiac másodlagos szektorában. Ennek során korán kialakult azoknak a köre, akik csekély eséllyel képesek integrálódni a társadalomba, kialakítva ezzel „*a társadalom alatti osztály reprodukcióját*”-t (Gábor, 2004:29). A másik eshetőség „*a szabadidő scenáriója*” (Gábor, 2004:29), ahol a nem-foglalkoztatottak egy új, „dologtalan” szabadidős osztályt hoznak létre. Ezzel pedig a tanulás felértékelődik és professzionális ifjúsági státusz alakul ki.

Az elnyúló fiatalkor az iskolából a munkahelyre történő átmenet időszakát is meghosszabbítja (Gábor, 1992, Somlai, 2002). A pályakezdők munkaerőpiacra történő bekapcsolódása későbbre tolódik, létrehozva ezzel egy bizonytalanságot, hiszen nem ritka, hogy a tanulmányok befejezése után akár évek is eltelhetnek a munkakereséssel. E mögött azonban olyan strukturált változók húzódnak meg, mint például az iskolázottság, amely társadalmi osztályok szerinti meghatározottságot is jelent (Róbert, 2002).

A fiatalok helyzetének vizsgálatakor nem rendelkezünk egységes korhatárral, vagyis eltérőek lehetnek az egyes felmérések esetében az alsó és a felső korhatárok. Ezen korhatárok megszabását mindig az adott vizsgálat célja határozza meg, így nem rendelkezünk standard és jól bevett korbeosztással. Azonban az ifjúsági vizsgálatok során a leggyakrabban a 15-24 és 15-29 éves kor közötti fiatalokat, fiatal felnőtteket vizsgálják.

Magyarországon 2010-ben a 15-29 éves népesség létszáma 1 millió 880 ezer fő volt, 2016-ban 1 millió 736 ezer. A rendszerváltás után bekövetkezett társadalmi-gazdasági változások egyik markáns demográfiai következménye a születések számának csökkenése, mely az elmúlt években a fiatalok munkavállalási korú korosztályában is éreztette hatását: egyre kisebb létszámú kohorszok jelentek meg (KSH, 2011, 2016b) (5. ábra).

5. ábra: A 15-29 éves korcsoport létszámának alakulása (1998-2010)

Forrás: KSH, 2010:3

A fiataalkori munkanélküliség és elhelyezkedésük nehézségei nem új keletűek, a probléma gyökere a globalizáció hetvenes éveiben keresendő. A hetvenes években azt gondolták a szakértők, hogy a fiatalok munkanélküliségi problémája csupán átmeneti jellegű, ám azóta is emelkedő tendenciának vagyunk szemtanúi (*Laki, 2002; Gazsi-Laki, 2004*).

2.2.1. Prekariátus és az ifjúság¹

A prekariátus és az ifjúság közötti kapcsolat jelen dolgozat egyik fő eleme, mely fogalmi keretet biztosít a fiatalok munkaerő-piaci helyzetének és lehetőségeinek elemzése és értelmezése során.

Azonban a kettő közötti kapcsolat megértéséhez elengedhetetlen magának a jelenségnek a tisztázása. A prekariátus szó elemzése során két összetevőt különít el a szakirodalom: az egyik része magára a bizonytalanságra utaló, latin eredetű szó a 'precarious'; míg a másik a proletariátus szó. Ezen két kifejezés házasításából született meg a prekariátus kifejezés (*Beszélgetés Ferge Zsuzsával, 2012*). A fogalom a jóléti társadalmakhoz kapcsolható és ehhez kapcsolódóan értelmezhető.

¹ A fejezet egyes részei az alábbi cikkben publikálásra kerültek, melyből esetenként szó szerinti átemelés történik: Szabó F. – Rőfi M. (2014): A fiataalkori munkanélküliség alakulása a prekariátus fogalmának tükrében. In: Agrártudományi Közlemények, Debrecen, pp. 105-108.

A történetét tekintve mindössze az 1980-as évekig nyúlik vissza, ekkortól jelent meg a francia szakirodalomban ez a kifejezés. A '70-es évektől a kialakulóban lévő új szegénység, a neoliberalizmus előretörése figyelhető meg. A globalizáció során – amely kapcsán a tőke- és munkaerő-áramlás felszabadult – a gazdaság szerkezetében is változások indultak meg, mely tényezők maguk után hozták a társadalmi változásokat is: az újonnan kialakult helyzet egy új terminus megjelenését eredményezte, mely nem más, mint az új prekariátus (Kelemen-Rakovics, 2013). Castel (1998) szerint a prekariátus egy Nyugat-Európában megjelenő, léthelyzetében, tehát alapjaiban veszélyeztetett heterogén csoport jellemzője.

A prekariátussal foglalkozó szakirodalom a kifejezésnek három formáját különbözteti meg: a prekariátust – melyet a létbizonytalanság jelentésében, emberek adott csoportjának az összességére használnak –; a prekaritást – mely magát a létbizonytalanságot –; valamint a prekár kifejezést – mely a létbizonytalant, mint melléknevet jelenti (helyzetek, illetve viszonyok jelzőjeként használható) (Szépe, 2012).

A prekariátus fogalom első használata Guy Standing nevéhez fűződik, akinek a szóhasználatában ez a kifejezés egy olyan csoportot jelentett, amely igen széles körben öleli fel az egyéneket. Beletartozhatnak a bérmentes munkások – jellemzőjük az alacsony bér, a rövidtávú és átmeneti munkavégzés, a határozatlan munkaidejű szerződés hiánya –, akik nem rendelkeznek anyagi biztonsággal és racionális jövőképpel. Beletartozhatnak azok a személyek is, akik jellemzően nem egy adott szakmában vagy hivatásban dolgoznak folyamatosan, hanem minden munkájuk más és más jellegű, attól függően, hogy éppen az adott időben milyen tevékenységre van igénye az alkalmi munkáltatójuknak. A gazdasági élet gyors változásával párhuzamosan a munkaerő-piaci követelmények is változnak, az így kialakult helyzet pedig érinti a gazdaságban részt vevő összes szereplőt. Ezek hatására egyre erősödik a munkaerő-piaci verseny, ugyanakkor ezzel ellentétben pedig a munkabérek csökkenésének vagyunk szemtanúi. Az így kialakult piaci keretben legkedvezőtlenebb helyzetben lévők esetében a teljes kiszorulás is bekövetkezhet a munkaerőpiacról (Standing, 2012).

Megfigyelhető a szakszervezetek intézményesített pozícióinak a visszaszorulása is. „A munkanélküliség strukturális ereje, amely már nem korlátozódik az alacsonyabb képzettségi szintekre, rontotta a kollektív alkupozíciókat.” (Candeias, 2012:92). Csorbult a munkaviszony szabványosítása és intézményi kereteinek a meghatározása is. A rugalmas szabályok negatívan hatottak minden személyre, akik bérből, fizetésből éltek, s ezáltal még kedvezőtlenebb helyzetbe kerültek. A szolidaritás is gyengül az emberekben,

hiszen a meglévő munkahelyekért a munkavállalók között harc alakul ki – függetlenül attól, hogy ezek az emberek munkahellyel rendelkezők vagy sem (Candeias, 2012). Folyamatosan növekszik a létbizonytalanság, mely az élet több területéről származó létbizonytalanságok összességét foglalja magába. *„A világ sosem volt biztonságos hely, az mégis új jelenség, hogy az emberek társadalmilag tömeges méretekben veszítsenek el már megszerzett egyéni és kollektív biztonságokat.”* (Beszélgetés Ferge Zsuzsával, 2012:119).

A prekariátus kifejezés nemcsak, mint csoport értelmezhető, hanem leíró kategóriaként is megjelenik: azokat jelenti, *„akiknek munkaviszonya, másrészt, akiknek általában vett léthelyzete prekár/bizonytalan.”* (Szépe, 2012: 13).

Egy újabb értelmezésben pedig viszonyként beszélhetünk a prekariátusról. LaVakue-Manty (2012) szerint ez nem más, mint egy olyan körülmény, ahol jellemzőek a bizonytalanabb és rövid távú munkák, és ahol az elbocsátások és leépítések ellen felépített erős védőháló már nem funkcionál megfelelően. Emellett a munkánélküli segély folyamatosan csökkenést mutat, illetve a juttatásban részesülők körét egyre szigorúbb feltételekkel határozzák meg – ezáltal egyre szűkebb kör részesedik belőle. Ezen felsorolás olyan „körülmenyt” hoz létre, amelyben az emberek az egyéb szociokulturális tulajdonságaikat nézve igen jelentősen különböznek egymástól.

A prekariátus terminus akadémiai, közéleti és politikai körökben történő aktív megjelenéséhez a kétezres évek elején kétség kívül hozzájárultak az „EuroMayDay” mozgalmak is (Szépe, 2012).

A prekariátus mint osztály Bourdieu (1978) tőkeelmélet-munkássága alapján nem tekinthető a klasszikus értelemben vett statisztikai kategóriának. A prekaritás legfőbb jellemzője maga az instabilitás, amely a csoporthoz való tartozást határozza meg, mely egyben a társadalmi tér osztálykijelölő feltétele is. *„Ez az instabilitás elsősorban egy tőkekonverziós válság eredménye, amelyben aránytalanul nehézzé válik a kulturális tőke gazdasági tőkére váltása.”* (Kelemen-Rakovics, 2013:19).

A prekariátus osztály a *„több milliós, rugalmas és bizonytalan munkaviszonyú”* emberek tömege (Standing, 2012:29). Azonban ez az osztály még jelenleg is alakulóban van – *„class-in- the-making”* (Standing, 2012:29) –, mivel az újonnan kialakuló gazdasági helyzet minden munkavállalót a rugalmasságra és bizonytalan helyzetre kényszerít. Ezen osztály esetében pedig nem beszélhetünk még önmagáért való osztályról – *„class-for-itself”* –, mivel az ide tartozó személyek még nem nyilatkoztatták ki, hogy milyen társadalomban is szeretnének élni (Standing, 2012:29).

A prekariátus fogalomból adódó létbizonytalanság igen összetett, hiszen az élet több területéről származó létbizonytalanságokat összesíti egy rendszerré. Az emberek számára pedig ez egy új jelenséget teremt: társadalmilag tömeges méreteken veszítik el a már eddig megszerzett egyéni és kollektív biztonságukat. (*Beszélgetés Ferge Zsuzsával, 2012:119*).

Magyarországi viszonylatokban a rendszerváltás után az egyenlőtlenségek egyre nagyobb különbségeket mutattak, a munkanélküliség általános problémává nőtte ki magát. „*A jogszabályok 1989-ig még megakadályozták a rohamos romlást, de elég volt a magántulajdon törvényessé tétele, hogy a szellem végleg kiszabaduljon a palackból.*” (*Beszélgetés Ferge Zsuzsával, 2012:119*). Azon létbiztonságok, mint a lakhatás, az iskoláztatás, az egészségügyi ellátás is veszélybe kerültek. Az 1990-es évek után a foglalkoztatás bizonytalansága hatalmas problémává alakult, melyek napjainkban is megtalálható. Ezek alapján jogosan mondható az, hogy Magyarország esetében is beszélhetünk prekariátusról (*Beszélgetés Ferge Zsuzsával, 2012*). Ferge Zsuzsa (2012) szerint a prekariátus csoportba tartozók körülbelüli száma elérheti akár az egymillió főt is. Ferge ide sorolja a munkanélkülieket², a közfoglalkoztatottakat, a kényszervállalkozókat, a fekete/szürke gazdaságban dolgozókat, valamint az „atipikusnak” nevezett foglalkoztatottak egy részét is.

A prekariátus fogalom megismerésével egyértelműen kirajzolódik az összefüggés a fiatalokkal és a fiatalkori munkanélküliséggel. Az európai prekariátus igen nagy részét maguk a fiatalok teszik ki, vagyis a prekaritást előidéző változások aránytalanul nagyobb mértékben sújtják a fiatal korosztályt. A mai fiatalokkal ellentétben, korábban a munkaerőpiac képes volt egy hosszabb távú elhelyezkedési pályaképet felvázolni a fiatal munkavállalók részére, ám a mai világban már nem ez a jellemző. A folyamatosan változó munkaerő-piaci helyzetben az egyik legkiszolgáltatottabbak a pályakezdő fiatalok. A munkáltatók sokszor a legutoljára felvett munkatársaktól válnak meg leépítéskor, amelyeknek a nagy többsége a fiatal, pályakezdői rétegbe tartozik (*LaVakque-Manty, 2012*). A fiatalokkal kapcsolatban tehát általánosságban megfogalmazható – bár az iskolai végzettségtől függően valamekkora eltérés azért tapasztalható –, hogy könnyebben bocsátják el őket. E mögött az is meghúzódik, hogy az idősebb generációkhoz képest nagyobb arányban alkalmazzák őket például határozott

² Szükséges megjegyezni, hogy a munkanélküliek csoportján belül lévő tartós munkanélküliek esetében nem egységes az álláspont a tekintetben, hogy ők a prekariátusba sorolandóak vagy a prekariátus alatt helyezkednek el (*Beszélgetés Ferge Zsuzsával, 2012*).

idejű szerződéssel, vagy részmunkaidős, illetve gyakornoki munkaviszonyban, melyeket prekárius foglalkoztatási formáknak tekinthetünk. Fiatalként és pályakezdőként jellemzőjük a tapasztalatlanság, mely szintén hozzájárul a munkalehetőségek nehezebben elnyeréséhez. *„Ez a perspektívatlanság érzetét hozza számukra: hogy nem nyerhetnek vagy csak keveset, amit bármikor el is veszíthetnek” (Artner, 2013:1381).* A gyorsan változó technológiák és struktúrák következtében a fiataloktól egyre nagyobb erőfeszítést várnak el, hogy meg tudjanak felelni a piac igényeinek. Az így kialakult helyzetben – ahol jellemző a nyomott bér és a csökkenő szociális ellátások – a közvetlen létfenntartás a cél, háttérbe szorítva ezzel az esetleges önmegvalósítást. *„A boldogulásukat nem találó fiatalok egyre inkább elfordulnak a társadalomtól” (Artner, 2013:1381).* Ennek értelmében a prekariátus fogalmi rendszerben helyet kaphatnak a fiatalok munkavállalásával kapcsolatos változások és nehézségek.

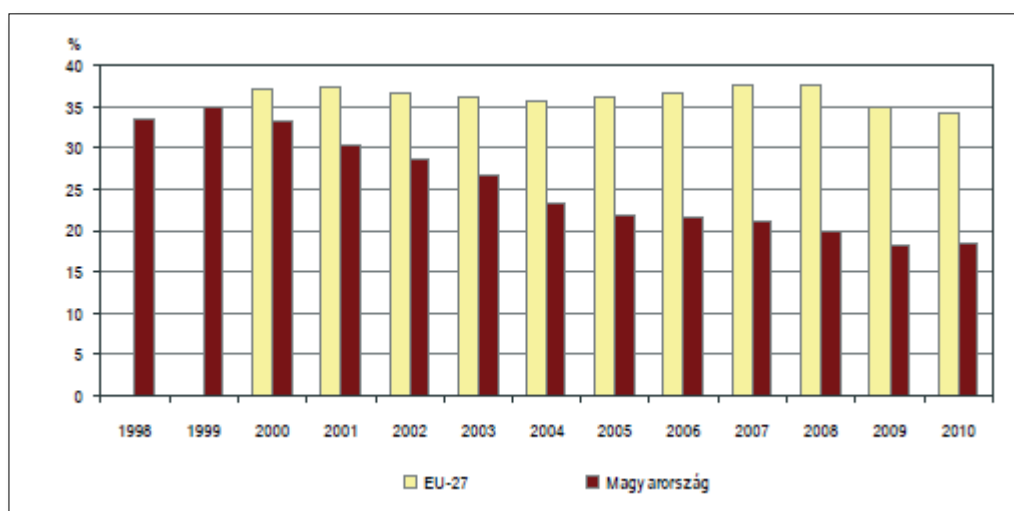
2.2.2. Nemzetközi kitekintés – az ifjúsági munkanélküliség alakulása Európában

A fiatalkori munkanélküliség problémája és megoldásának keresése nemcsak hazánkban égető feladat, hanem szerte Európában. A munkanélküliség általános mértékének növekedésével párhuzamosan súlyosbodott a fiatalok helyzete is, mely olyan mértéket öltött, hogy orvoslása nem tűrhetett további halasztást. Foglalkoztatási rátájuk nagyobb arányban mutatott visszaesést, mint az idősebb korosztályoké.

A munkanélküliség visszaszorításában tevékenyen részt vesznek az országok kormányai, hazai és európai szervezetek egyaránt. Jelentős probléma azonban, hogy a munkanélküliek száma egyre inkább növekedő tendenciát mutat. Az Európai Unió szabályozásának, foglalkoztatási irányvonalainak egyaránt kiemelt részét képezi ez a kérdés: az első pontja az ifjúsági munkanélküliség elleni hatásos fellépést kezdeményezi. *„Arra kötelezi a tagállamokat, hogy tegyenek intenzív erőfeszítést az egyéni szükségletek korai felismerésére építő preventív és foglalkoztathatóság-orientált stratégiák kidolgozására.” (Gere, 2001:1; KSH, 2005).*

A nyugat-európai országokban 1997 és 2001 közötti időszakban a fiatalok munkaerőpiaci helyzete javuló tendenciát mutatott (20 %-ról 14,6 %-ra csökkent a 15 uniós tagország 15-24 éves korosztályának munkanélküliségi rátája – KSH, 2005), azonban az ezt követő évektől kezdődően – az általános gazdasági mutatók csökkenésével – a fiatalok munkanélküliségi szintje növekedésnek indult (KSH, 2005).

A hazai viszonyokat nemzetközi kontextusba helyezve még inkább szembetűnő a magyarországi fiatalok kedvezőtlen helyzete (Berde-Petró, 2000; KSH, 2005, 2007, 2011, 2015; Artner 2013; Matheika, 2013; Szanyi F. 2013). 2005 előtti években a hazai 15-24 éves korosztály körében a munkanélküliségi ráta – az Eurostat adatai alapján – valamennyivel alacsonyabbnak bizonyult, mint az EU-27 átlaga, ám ez a tendencia megfordult 2005 után és drasztikusan emelkedni kezdett (Matheika, 2013, Szepesi, 2013). A KSH (2007, 2011) felmérések alapján a fiatalok hazai foglalkoztatási szintje az egyik legalacsonyabbnak tekinthető uniós viszonylatban, és ez a fajta lemaradásunk napjainkig érzékelhető. Az ezredfordulón a 15-24 éves korcsoportban a foglalkoztatási ráta még csupán 3,9 százalékponttal volt elmaradva az EU-27 átlagához viszonyítva, addig 2010-re 15,8 százalékpontra növekedett (KSH, 2011) (6. ábra). A bekövetkező válság Európa minden országában nyomott hagyott, melyet a 2009-es évtől a foglalkoztatási ráták adatai is tükröznek.

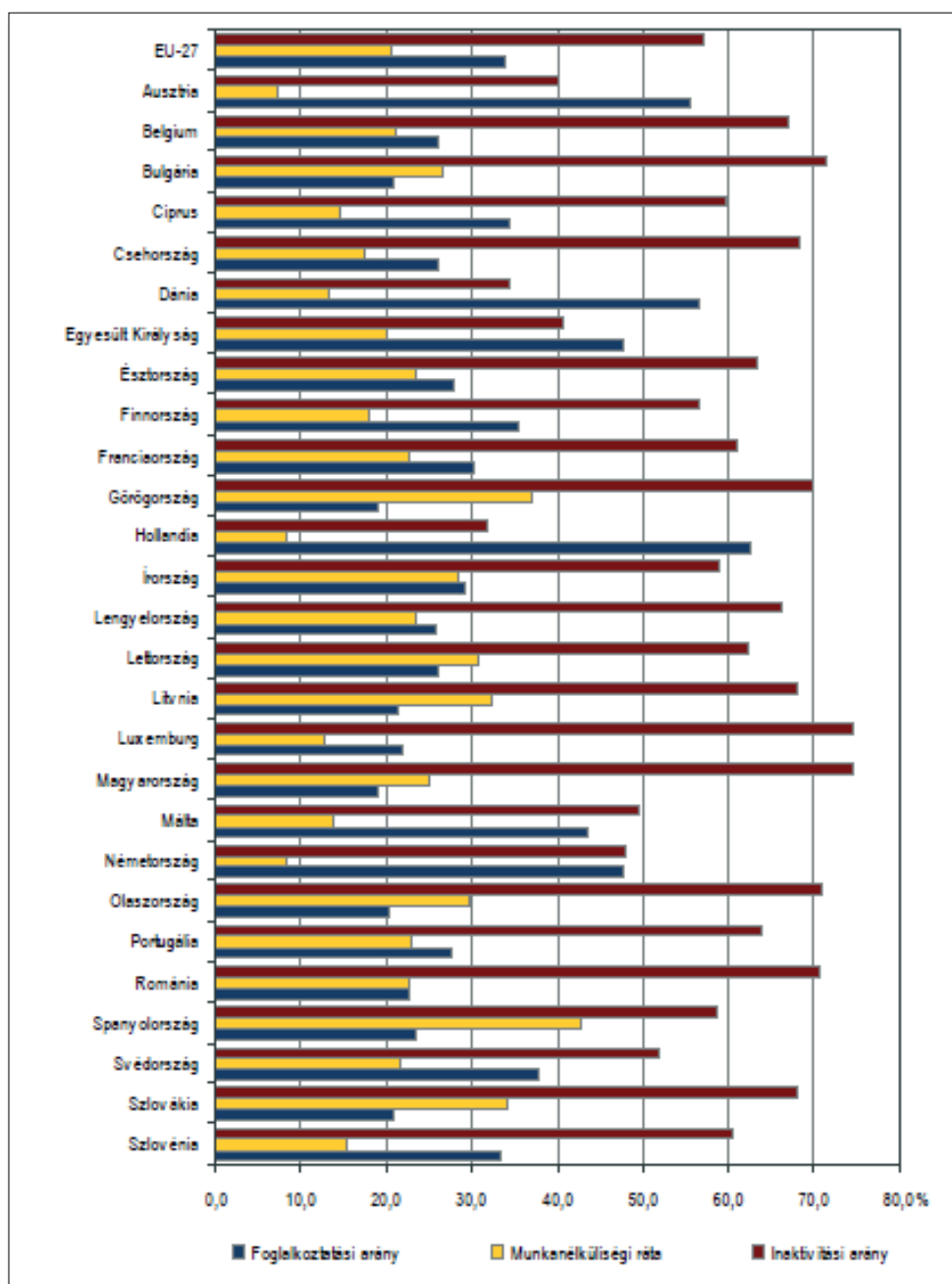
6. ábra: A 15-24 évesek foglalkoztatási rátájának alakulása Magyarországon és az EU-ban (1998-2010)

Forrás: KSH, 2011:3

A 25 év alatti fiatal munkanélküliek száma Magyarországon a 2000-es év óta folyamatosan növekvő tendenciát mutat. Az Eurostat adatai alapján 2007 és 2012 között közel másfélszeresére emelkedett az arányuk – mely arány több mint kétszerese az idősebb generációban mért munkanélküliségi rátához képest. Az Eurostat adatbázisa alapján Artner (2013) számításai szerint az ifjúsági munkanélküliség növekedése tendenciának tekinthető, mely nem csak a bekövetkezett válság miatt mutat folyamatos

emelkedést: „ez a tendencia egyáltalán nem az utóbbi évek terméke, nem a válság rovására írható” (Artner, 2013:1374).

Az EU országaiban (2010-ben) a fiatalok munkaerő-piaci jelenlétét jól tükrözi a 7. ábra: Spanyolországban a legnagyobb a fiatalkori munkanélküliség, míg Ausztriában és Németországban a legalacsonyabb.

7. ábra: 15-24 évesek munkaerő-piaci mutatószámai az EU tagországokban (2010. IV. negyedév)
Forrás: KSH, 2011:20

Foglalkoztatási arány tekintetében Hollandia, Dánia és Ausztria áll az első három helyen. Hazánk messze elmarad a többi ország adataihoz viszonyítva. Az inaktivitás a fiatalok körében – korosztályuk jellemzőinél fogva – igen magas, ám Magyarországon és Luxemburgban a legnagyobb (KSH, 2011).

A 2012-es Eurostat adatok alapján az ifjúsági munkanélküliségi ráta továbbra is kiugróan magas Magyarországon, mely már nem csupán a többi korosztályhoz viszonyítva kedvezőtlenebb, hanem az EU-tagállamok fiataljaihoz képest is rosszabb képet mutat a 15-24 évesek munkaerő-piaci helyzetéről (Matheika, 2013).

2014-ben az Unióban még mindig több mint 5 millió a munkanélküli státuszban lévő fiatal (21,9 %). A legmagasabb arány továbbra is a dél-európai országokban, Spanyolországban és Görögországban található. Ennek ellenpontján pedig Ausztria, Hollandia és Németország állnak, ahol a fiatalok a legnagyobb arányban vesznek részt a munkaerőpiacon (KSH, 2015; Szanyi F., 2016).

Ha a teljes világot vesszük figyelembe, akkor az ENSZ 2010-es becslése alapján 1,2 milliárd 15-24 év közötti fiatal munkanélküli van, akik a teljes munkaképes korú lakosság 25 %-át teszik ki (Szepesi, 2013).

2.2.3. Munkanélküliség és foglalkoztatottság

A fiatalok számára az iskolából történő kikerülés és a munka világába történő bekerülés az egyik legmarkánsabb feltétele a társadalmi beilleszkedésnek. Ez a folyamat hosszú távon meghatározza az egyén társadalmi pozícióját és a munkaerő-piaci helyzetére is nagy befolyással van, emiatt mind gazdasági, mind szociális szempontból kiemelt jelentőségű a fiatalok szakmai felkészültsége és az iskolában elsajátított ismeretek összhangba hozása a piaci igényekkel. A munkával nem rendelkező fiatalok – a személyes csalódásokon és negatív tapasztalatokon túl – eltartása is terhet jelent a társadalom számára, mindamellett, hogy veszteséget is jelent a gazdaságnak az elmaradt társadalmi haszon miatt, amely a fiatalok munkaerejük kihasználatlansága okán keletkezik (KSH, 2011).

A rendszerváltástól kezdődően gyökeresen megváltozott a hazai munkaerőpiac szerkezete és működése – gazdasági válság, szerkezeti és hatékonysági problémák, technológiai lemaradás és tőkehiány, új piaci viszonyok kialakulása mind-mind az okok közé sorolható. A kilencvenes évek elején – az államszocialista korszakhoz képest, ahol

nem létezett munkanélküliség – váratlan és megfoghatatlan jelenség volt az emberek számára a tömeges munkanélkülivé válás. Nem volt felkészülve az ország sem gazdaságilag, sem társadalmi szinten az előtte álló problémára. A fiatalok munkaerő-piaci ismeretei és szakmai gyakorlata nem volt elegendő a munkaadók számára, valamint a munkaadók nem fektettek időt és energiát a fejlesztésükre, hiszen a nagy „munkanélküliségben” a merítés is nagyobb lehetőségeket kínált a számukra. A fiatalok között is verseny alakult ki az arányaiban jóval kevesebb lehetőségekért. A rendszerváltás utáni egy évtizedben a fiatalokat sújtotta a legnagyobb mértékben a munkanélküliség (Laki, 2002).

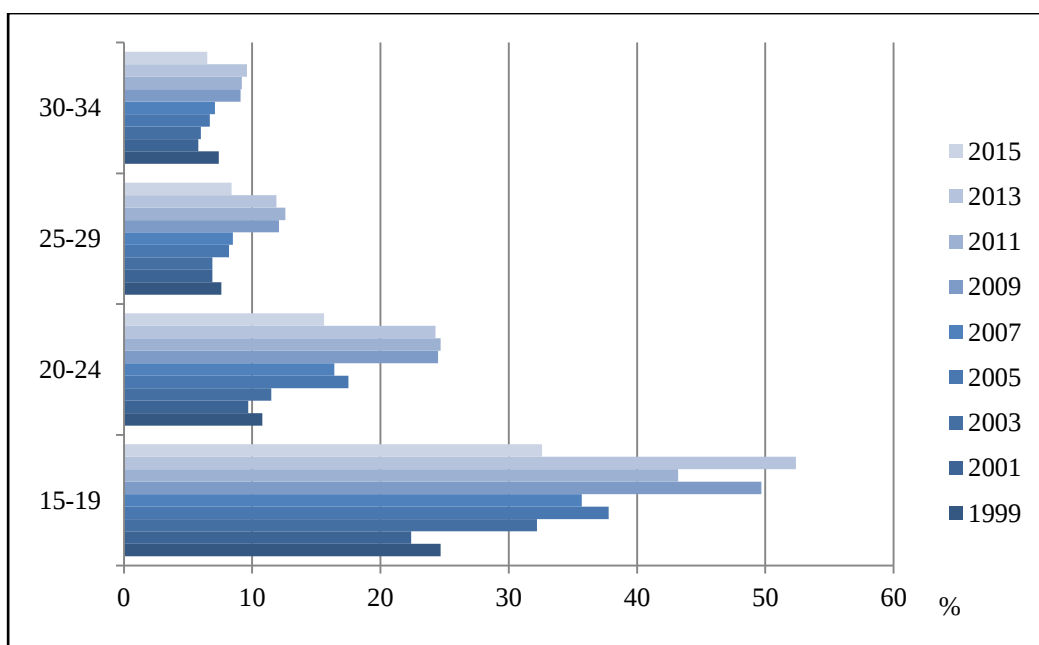
A fiatalabb generációk kedvezőtlen munkaerő-piaci helyzetét valamelyest javította az oktatás expanziója és az iskolarendszerű oktatás időtartamának meghosszabbodása, melyek hatására a fiatalok későbbi életkorban jelentek meg a munkaerőpiacon, és ezzel párhuzamosan magasabb iskolai végzettséggel is rendelkeztek (KSH, 2011).

Területi viszonylatban is mutatkoztak eltérések a kilencvenes években, melyek azóta is megmaradtak: a főváros és az ország nyugati térségeit kevésbé érintette a munkanélküliség, ellentétben az ország amúgy is periférikusabb, leszakadóban lévő keleti, északi és déli részeivel, ahol konzerválódott és tartóssá vált a munkanélküliség (Laki, 2002). A vidéki leszakadás, az elszegényedés és a marginalizálódás tovább mélyítette a már addig is meglévő problémákat (Laki, 2002; Kovách, 2012; Czibere, 2012). Kistérségi és települési szinten is érzékelhetővé váltak a munkanélküliségi és a foglalkoztatási ráták eltérő adatai, ezzel együtt nőttek a regionális különbségek is az évek során. A jelenség abból adódott és adódik, hogy a magas munkanélküliségű területek egyre súlyosabb helyzetbe kerültek, nem pedig abból, hogy a kedvezőbb területek helyzete mutatott volna javuló tendenciát (Laky, 2005). A település-típusonkénti foglalkoztatási szerkezet is változást mutat az ezredforduló óta az Ifjúság2000 és Ifjúság2008 felmérések adatai alapján. A legmarkánsabb változás, hogy minden településtípus esetén eltolódott az arány a szellemi munka javára (Ifjúság, 2000, 2008). Laki (2011) szerint a folyamat mögött nem a társadalom gyors „szolgáltatói társadalommá” válása áll, sokkal inkább a gazdaság duális szerkezete, a munkaerőpiac egyoldalú és szűkös kereslete, a feketegazdaság terjedése és a magyar iskolarendszer sajátosságai (Laki, 2011: 120).

A munkanélküliség megtapasztalása széles körben jellemző a fiatalokra: a 2000-es ifjúságfelvétel során a 15-29 éves korosztály megkérdezett tagjainak a 34 %-a

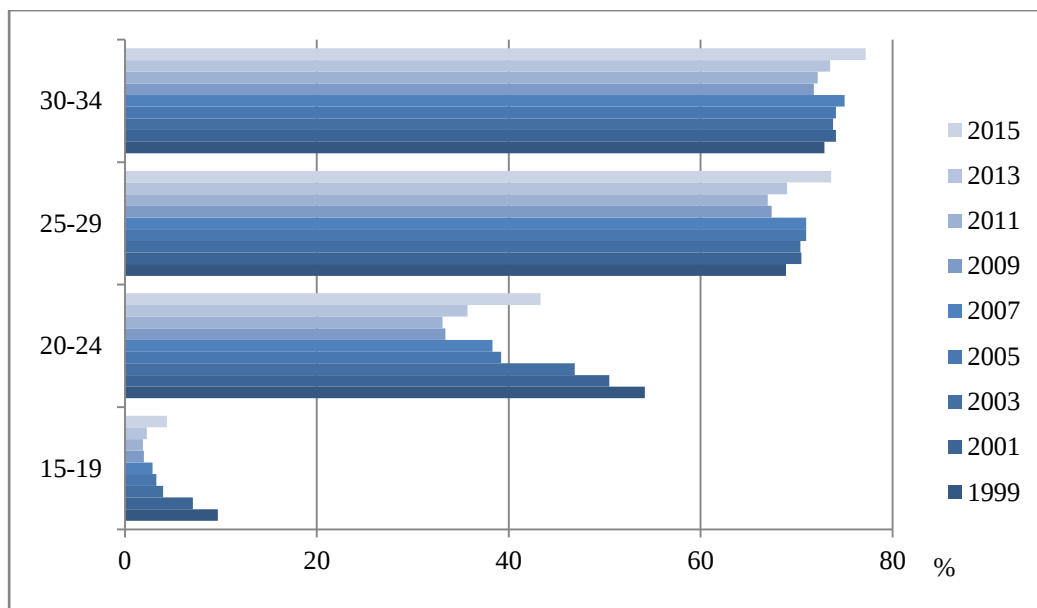
válaszolt úgy, hogy az addigi munkaéletútja során már megtapasztalta a munkanélküliséget, mely egyfajta „közös nemzedéki élmény”-ként is felfogható (Laki, 2002:62).

15 és 24 év közötti fiatalok munkanélküliségi rátája a kétezres évek első éveiben nem volt kiemelkedően magas, ahogy az előző fejezetben is említettük, az EU átlaga alatt volt, ám 2005 óta napjainkig rohamosan emelkedik, mely trendszerűnek is tekinthető (Szepesi, 2013). Az ezredfordulótól kezdve (1999-2015) a különböző fiatal korcsoportok munkanélküliségi rátájának alakulása az alábbi ábrán jól látható (8. ábra).

8. ábra: A fiataalkori munkanélküliségi ráta alakulása 1999-2015 között, korcsoportokra vetítve
Forrás: KSH, saját szerkesztés

A tendencia minden korcsoport esetében hasonlóan alakul: a 2009-es válság időszakában kiugróan megnőtt a munkanélküliek aránya – a 15-64 év közötti lakosságra egyaránt jellemző (Cseres-Gergely – Szőke, 2011) –, mely azóta mérséklődni látszik valamelyest, azonban még mindig nem érte el a 2000-es évek elején mért alacsonyabb százalékot. A korcsoportok között azonban eltéréseket is megfigyelhetünk. A 19 éven aluli korosztály tagjai csekély mértékben vannak jelen a munkaerőpiacon a foglalkoztatási ráta alapján (9. ábra), melynek okaként az iskoláztatás hozható fel.

9. ábra: A fiatalkori foglalkoztatottsági ráta alakulása 1999-2015 között, korcsoportokra vetítve
Forrás: KSH, saját szerkesztés

Körükben (15-19 évesek) a munkanélküliségi ráta (8. ábra) kiugróan magas értékét az iskolarendszertől idő előtt kikerülő, képzetlen fiatalok adják. Azonban ezt a magas értéket árnyalja az a tény, mely szerint ennek a korcsoportnak az aránya a gazdaságilag aktív³ 15-64 éves népességben belül elenyésző, ezáltal az értékeik az aktív népesség munkanélküliségi rátájára alig vannak hatással (KSH, 2011, 2014). A következő, 20-24 éves korosztály esetében is alacsonyabb a részvételi arány a gazdaságilag aktívak körében – a viszonylag magas felsőoktatási továbbtanulási arány miatt –, így a munkanélküliségi ráta ebben az esetben is – a magasabb értékek ellenére – kisebb hatást gyakorol az aktív népesség rátájának alakulásában. A 25-29 és a 30-34 évesek korosztálya között viszont már nem látunk akkora mértékű különbségeket (KSH, 2011, 2014). Összességében a teljes népességhez viszonyítva hasonló tendenciák érvényesültek a 15-29 éves fiatalok munkanélküliségi helyzetében, egy markáns kivétellel: „a fiatalok esetében a folyamat a munkanélküliség egy magasabb szintjén zajlott, illetve a foglalkoztatási ráta jelentős csökkenésével párosult”, ahol a foglalkoztatásból a munkanélküliség felé történt az elmozdulás (KSH, 2011:8).

³ Gazdaságilag aktívak: „azok, akik megjelennek a munkaerőpiacon, azaz a foglalkoztatottak és a munkanélküliek.” (KSH – Módszertan)

A fiatalkori munkanélküliségi ráta növekedésével párhuzamosan még egy jelenség mutatkozik meg: a munkanélküli státuszban eltöltött idő hossza is növekszik (*Gazsó-Laki, 2004*). A tartós munkanélküliség nagymértékben sújtja a fiatalokat, ám a legfiatalabb korcsoportba tartozókat (15-19 éves) kevésbé, mint az idősebb fiatalokat (25-29 éves) (*KSH, 2011*). A jelenség szorosan összefügg az országok makrogazdasági mutatóival és feltételeinek változásával, azonban emellett fontos azt is megemlíteni, hogy olyan foglalkoztatási lehetőségek sincsenek a társadalmon belül, amelyek vonzóak lennének a fiatalok számára (*Artner, 2013*).

Azoknak a fiataloknak a helyzete, akik gazdasági válság idején lépnek be először a munkaerőpiacra, még kedvezőtlenebbül alakulhat. A fizetési különbségek is markánsan jelen vannak, azonban ez az a generáció is, amelyik jelentős tapasztalatszerzési lehetőségtől is elesik, továbbá aktív évtizedeik során mindvégig jelentős bérhátrány és más, negatív hatások is nagyobb valószínűséggel érik őket. A fiatalkori munkanélküliség hosszú távú hatásként a jövőbeni munkanélküliség kockázatát is növeli. Azoknak az embereknek, akik fiatalon magasabb munkanélküliségi ráta mellett álltak munkába, a várható fizetésük hosszabb távon (10-15 év) is alacsonyabb, mint akik kisebb munkakínálat mellett kezdenek el dolgozni (*Szepesi, 2013*).

A munkanélkülivé válás okai széles körben keresendőek: az alacsony munkaerő-kereslet, a munkaerő-piaci tájékoztatatlanságból származó helytelen pályaválasztás, az oktatásból képzettség nélkül kilépők magas aránya, az iskolarendszerű képzések és a gazdaság igényeinek egymástól való elcsúszása, valamint az érintettek álláskeresési készségének, motivációjának nem megfelelő szintje (*Gere, 2001*). A foglalkoztatás visszaesésének oka részben a gazdasági világválság, valamint, hogy a 2000-es években jelentősen megugrott az oktatásban részt vevő fiatalok számaránya is.

A legális munkaerőpiactól való távolmaradás okaként említhetőek többek között a demográfiai problémák, amelyek a várható élettartamot és ezzel együtt a nyugdíj korhatár növekedését is magukba foglalják, illetve a két nagyobb létszámú generációt – a Ratkó korszak gyermekei és azok unokái – a társadalomban egyaránt. Ez a jelenség pedig azt vonja maga után, hogy az álláslehetőségek egy része így nem tud „*felszabadulni*”, ahova a fiatalok el tudnának helyezkedni (*Csoba-Diebel, 2011*).

A következő indok a foglalkoztatási szerkezet megváltozása. A nagyvállalati szektor visszaesett, az önálló vállalkozás indítása pedig nincs akkora mértékű – és a lehetőségek is korlátozottak –, mely fel tudná szívni a fiatal munkavállalók egy részét (*Csoba-Diebel, 2011*). Napjainkban a legtöbb fiatalot foglalkoztató iparág hazánkban a feldolgozóipar, a

kereskedelem és a turisztikai-vendéglátóipari szektor. Az elmúlt években a nagyobb foglalkoztatókban nem történt változás. A válság miatt az építőiparban nagy visszaesések figyelhetők meg, míg a fiatalok foglalkoztatása a turisztikában és a kereskedelemben nem sokat változott (Szepesi, 2013). A fizikai és szellemi munka arányaiban is elmozdulás mutatkozott: a kétezres évek elején a 70-30%-os fizikai-szellemi arány 2008-ra már 60-40%-ra mérséklődött. Emelkedett a diplomával rendelkező, egyéb szellemi tevékenységeket végzők aránya, és ezzel párhuzamosan csökkent a mezőgazdasági, segéd- és betanított munkások aránya (Laki, 2011).

A munkaerő-piaci kiszorulás eredményeként a fiatalok alternatív megoldásokat keresnek. A jóléti ellátások körébe tartoznak – melyek jövedelemkompenzációs hatással bírnak – a gyermekkel kapcsolatos ellátások (Csoba-Diebel, 2011). A háttérben több ok is állhat, egyik a foglalkoztatás nagymértékű visszaesése: mind kevesebben tudnak elhelyezkedni a munkaerőpiacon (Szepesi, 2013).

A fiatalok mindenkor elégedettségének mértékét nagyban befolyásolja helyzetük és munkaerő-piaci lehetőségeik. Hazánkban – és az egész világon egyaránt – manapság nagyon ambivalens a fiatalok helyzete: egyszerre nagyon jó és az egyik legnehezebb is. Ezzel még összetettebb feladattá válik a kialakult helyzet kezelése (Csoba-Diebel, 2011).

Egy térség, illetve kisebb léptéket tekintve akár egy település esetében is lehetséges a népességmegtartó képesség - képességmegtartó népesség fogalom párról beszélni. Az egyének mobilitása és elvándorlása – ezen belül is kiemelve a fiatal korosztályt – nagy hatással van a térség társadalomszerkezetére, így ennek vizsgálatakor szükséges meghatározni a területi sajátosságokat, amelyek a „*helyben maradó társadalom szerkezeti torzulásai*”-ra hatással vannak (Balcsók-Becsei-Szarvák, 2014: 212). A „*szelektív elvándorlás*” során kialakulnak olyan térségek és települések, amelyek bizonyos gazdasági-társadalmi tényezők mentén tartósan kedvezőtlen helyzetbe kerülnek: olyan elvándorlás indul meg, amelynek során a „*cselekvőképés lakosság*” eltűnik (Balcsók-Becsei-Szarvák, 2014: 213).

A kérdéskör vizsgálatakor kiemelkedően fontos szerep jut a fiatalok munkához jutási lehetőségeinek és elköltözésüknek – ezen belül is a külföldi munkavállalásnak –, mely hatással van a megélhetésre, a jövőbeni kilátásokra és bizonytalanság csökkentésére egyaránt. A 2010-es Ifjúság adatelvétele alapján a munkavállalási szándék vizsgálatakor a helyi munkalehetőségek, a perspektívák feltárása is fontos elem, melyek során a „*legrosszabb helyzetben lévő régiók potenciális kibocsátóként jelennek meg, ugyanakkor az iskolai végzettség és a nyelvismeret éppen ezeken a területeken mutatnak az átlagosnál*

kedvezőtlenebb képet.” (Balcsók-Becsei-Szarvák, 2014: 220). A Bourdieu-féle tőkék (1978) és azok egymásba történő átválthatósága is kiemelkedő szerepet tölt be az egyén társadalmon belüli helyének megítélésében és jövőbeni alakulásában. Összességében elmondható, hogy a népességmegtartó képesség nagyban függ attól, hogy az itt élő fiatalok milyen típusú tőkével bírnak, illetve ezek mennyire válthatóak át egymásba, mely hatással van a fiatalok jövőképre és egyéni életútjainak alakulására (Balcsók-Becsei-Szarvák, 2014).

2.2.4. A „tudás” mint munkaerő-piaci részvételt befolyásoló tényező

Jelen fejezet során az iskola szerepére, az elsajátított ismeretekre és azokra a képességekre és készségekre helyezük a hangsúlyt, melyek nagyban befolyásolják a fiatalok munkaerő-piaci elhelyezkedését. Így az iskolában szerzett ismeretek és képességek együttes megnevezésére utal a címben szereplő „tudás” kifejezés.

2.2.4.1. Az iskola szerepe

A munkaerő-piaci esélyek a népesség, és így a fiatalok körében is egyre jobban szegregálttá válnak, melynek egyik meghatározó tényezője maga az iskolai végzettség. Az iskola fontos tényező a fiatalok életében, mely a munkaerő-piaci részvételükre is nagy hatással van. A nyolcvanas évek közepétől kezdődően az iskolai végzettség egyre jobban meghatározza az egyének munkaerő-piaci helyzetét és lehetőségeit (Gere, 2001). Az iskola, mint intézmény a rendszerváltást követően nem tudott elég gyorsan és időben reagálni a kialakult és egyre égetőbb munkanélküliségi problémákra. A kilencvenes években az oktatási-képzési rendszer nem volt képes alkalmazkodni a megváltozott feltételekhez: a piaci igényeket nem tudta kiszolgálni, alig változó képzettség és felkészültség jellemezte a pályakezdőket. A munkaerőpiac reakciója pedig nem maradt el: vagy már nem is tudtak elhelyezkedni az iskola befejeztével a fiatalok, vagy el tudtak, de utána nagy volt az elbocsátási arány, illetve változott a szakterületi kereslet és ennek következtében nem tudott elhelyezkedni a tanult szakmában (Laki, 2002).

A tudásalapú társadalomban és gazdaságban egyre növekvő az igény a magasan képzett munkaerő iránt. A munkaerőpiacon régóta a diplomával rendelkezők elhelyezkedési esélyei a legjobbak. A fiatalok körében növekszik a továbbtanulási igény, és

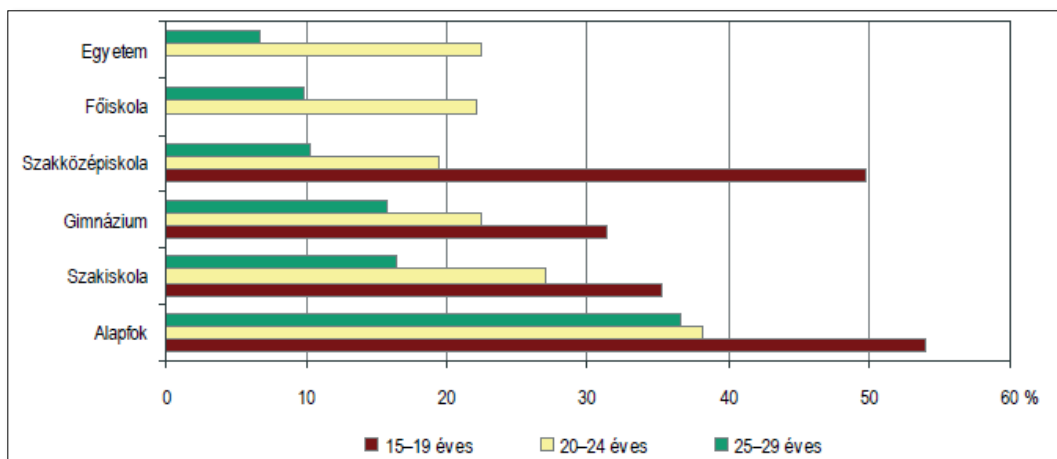
mindemellett a felsőfokú képzési helyek száma is bővülő tendenciát mutat. Az ebbe az irányba történő elmozdulás hosszú távon bizakodásra ad okot, hiszen a képzettség szintjének emelkedése a tudásalapú társadalom kialakulásához is szükséges feltétel (KSH, 2011). Ez a tendencia megfeleltethető az emberi tőke elmélet előrejelzéseinek is Varga (2004) szerint. Az emberi tőke elmélet alapja, hogy az egyének az előre látható – és várható – munkaerő-piaci előnyük és a kereseti hozamuk alapján döntenek az iskolázás szintjéről és annak formájáról, és ez képezi az alapját annak is, hogy hogyan választanak foglalkozást.

Az így kialakult helyzetben pedig különösen fontos a munkaerőpiacra kilépő fiatalok tudása és felkészültsége, amely képes megfelelni az újfajta kihívásoknak.

Az iskolai képzés minősége is egyre nagyobb hangsúlyt kap. A rendszerváltás óta a fiatalok hazánkban – a tankötelezettség és a felsőoktatás kibővülésével – arányaiban sok időt töltenek az oktatási rendszerben (Gábor, 2012).

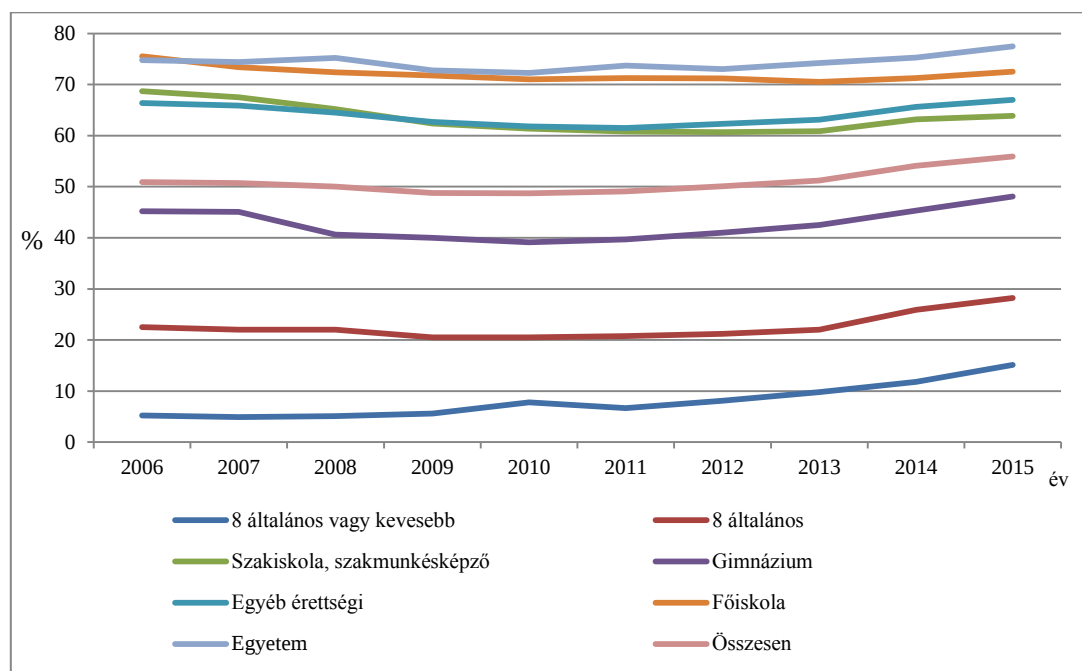
Makroszintű vizsgálatok igazolják az összefüggést, mely szerint a nagyobb arányú oktatási részvétel és a magasabb fokú iskolai végzettség együtt jár az alacsonyabb munkanélküliségi aránnyal (Berde-Petró, 2000; Falusné, 2001). Az alacsonyabb iskolai végzettségűek körében pedig az átlagosnál nagyobb valószínűséggel jelentkezik életük során a munkanélküliség (Fazekas, 1997). A legfeljebb 8 általános iskolai és a felsőfokú iskolai végzettségűek között a munkanélküliséggel való érintettség arányában közel háromszoros, amely igen magas arálynak tekinthető (KSH, 2012).

A KSH 2010-es adatait vizsgálva megállapítható, hogy a legfeljebb alapfokú, illetve a szakiskolai végzettségűek munkaerő-piaci helyzete a legkedvezőtlenebb, az érettségivel rendelkezők körében pedig a szakmai képesítés nélküli gimnáziumi végzettség jelent negatív tényezőt. Az utóbbi években egyre erőteljesebben rajzolódik ki a kép, mely szerint a munkanélküliség kockázatával a felsőfokú végzettségű fiataloknak is egyre gyakrabban számolniuk kell. A 20-24 éves korcsoportban, 2010-ben 22 %-os volt diplomás munkanélküliségi ráta. A 25-29 évesek között az arány lecsökkent 8,5 %-ra. Érdekes megfigyelés, mely szerint a korábbi évekhez képest a munkaerőpiac erőteljesebben diszkriminál a főiskolai és az egyetemi végzettségű fiatalok között. 2010-ben a munkanélküliségi rátájukban a 25-29 éves korcsoportban a főiskolai végzettségűek 9,8 %-os, míg az egyetemi végzettségűek 6,6 %-os munkanélküliségi értéket mutattak (KSH, 2011) (10. ábra).

10. ábra: A 15-29 évesek munkanélküliségi rátája iskolai végzettség szerint (2010)
 Forrás: KSH, 2011:9

A KSH 2006 és 2015 közötti adatait nézve a felsőoktatásban végzetteket is sújtja a munkanélküliség, de a foglalkoztatási rátát tekintve a legjobb helyzetben ők vannak az alacsonyabb iskolai végzettségűekkel szemben (11. ábra).

11. ábra: A foglalkoztatási ráta alakulása az iskolai végzettség tükrében 2006-2015 (%)
 Forrás: KSH, saját szerkesztés

Lannert (1997) szerint az oktatás kiterjesztése csak rövid távon képes mérsékelni a munkaerő kínálatot, hosszabb idő távlatában akkor lenne kedvezőbb hatással a munkaerőpiacra, ha az oktatás olyan mértékben és színvonalban bővítené az általa kínált lehetőségeket, amelyek összhangban vannak a munkaerő kereslettel. Ez lehet az egyik

oka annak, hogy az ifjúsági munkanélküliség aránya eltérése az országok között nincsenek szoros összefüggésben az iskolázási arányokkal (Lannert, 1997; KSH, 2005).

Az oktatási rendszerben léteznek olyan tényezők, amelyek esetlegesen gátló tényezőként tűnnek fel a fiatalok elhelyezkedési esélyei tekintetében. Az alapképzés során a fiatalok egy része arra kényszerül, hogy mielőbb a család keresői között foglaljanak helyet, ezzel a továbbtanulás lehetőségéről is lemondanak. *„Az átlagtól „lefelé eltérő” társadalmi csoportok számára a képzési rendszer nem alakult ki Magyarországon. Nagyon kevés olyan államilag támogatott iskola van, ahol a társadalmilag veszélyeztetett fiatalok speciális tantervvel szervezett képzése/szakképzése folyik.”* (Csoba-Diebel, 2011: 100).

A szakképzési rendszer is rejt magában néhány fejlesztendő területet. A munkaadók olyan készségekkel és képességekkel rendelkező fiatalokat kívánnak foglalkoztatni, akik a szakmai és a gyakorlati ismereteket is megszerezték az oktatási rendszer keretein belül (Csoba-Diebel, 2011).

A felsőfokú végzettséggel rendelkezők elhelyezkedési esélyei kimagaslóak, melyből adódóan a továbbtanulási igények is nőnek. A felsőfokú oktatásban résztvevők száma is emelkedik, a kilencvenes évek elejétől a kétezres évek közepéig háromszorosára emelkedett a nappali tagozaton tanulók létszáma (Laky, 2005).

Az oktatás területén kontraszelekciós folyamat figyelhető meg: a felsőoktatás bővülésével és a fiatalok magasabb képzettség elérésével egyre erőteljesebben felszínre kerülnek a képzés szerkezetében és minőségében rejlő problémák. Párhuzamosan azzal, hogy a felsőfokú végzettségűek száma és aránya növekszik, kevesebben kerülnek a szakképző intézmények rendszerébe. Vannak olyan szakmák, ahol a felsőfokú végzettségűekből túlkínálat jelentkezik, illetve találunk olyan képzett és minőségi szakmunkás állásokat, ahol hiány van. A diplomások egy része azonban azzal, hogy alacsonyabb képzettséget igénylő munkakörökben helyezkednek el, rejtve maradnak (Laky, 2005; KSH, 2011).

Ha a felsőfokú képzés expanziója és a középfokú képzés szerkezetének változása továbbra is ilyen ütemben változik, tendenciaszerűvé válik, hogy mindenki magasabb iskolai végzettséget kíván szerezni. Ennek következménye, hogy a munkaadó az alacsonyabb iskolai végzettséget igénylő pozíciókat is magasabb iskolai végzettségű személyekkel tölti be. A munkaerőpiac strukturális átalakulását is magában foglalja a képzési szerkezetátalakulás (Csoba, 2008; Ábrahám, 2016).

Azok a fiatalok, akik képzetebbek, nem csak munkát találnak egyszerűbben, hanem munkahelyük elvesztése esetén is gyorsabban és rugalmasabban képesek reagálni, könnyebben tanulnak új szakmát, vagy váltanak esetleg lakóhelyet (Gere, 2001).

Regionális különbségek az iskolai végzettség tekintetében is fellelhetőek. A különböző település típusok is befolyásolják a fiatalok iskolai végzettségét. A főváros és a megyei jogú városokban dolgozó fiatalok körében az érettségizettek (45-55%) és a diplomával rendelkezők (22-28%) arányaiban jóval magasabban képviselik magukat, mint a szakiskolát vagy szakmunkásképzőt (16-23%) végzettek, az alapiskolát mindössze 6 % végzett. A falvakban lakók esetében ezek az arányok más képet mutatnak: a fiatalok közel fele nem rendelkezik érettséggel – szakiskolát 35%, alapiskolát 11% végzett. Körükben egyetemi vagy főiskolai diplomával kicsivel több, mint egytizedük bír (12%). A kisvárosok dolgozó fiatalsága a falusiakhoz hasonló iskolázottságot mutat (Laki, 2012:118). A fiatalok egyre hosszabbodó oktatási-képzési jelenléte alapvetően a kényszerű iskolarendszeri „parkoltatás” jegyében zajlik, melyhez mind a fiatalok, mind a társadalom részéről lelki és gazdasági problémakörök is felvetődnek. Például a fiatalok részéről az eltartottság, netán a feleslegesség érzetének megélése olyan állapot, mely állapot nem csak az ő részükről, hanem a társadalom részéről is *„terhes és kínos”*, nem segíti elő a munkaerő-piaci pozíciók és anyagi helyzet növelését. A hosszú *„parkoltatás sokba kerül a társadalomnak, és természetesen sokba azon családoknak, amelyek a „generációs beruházás” hatékonyságában bíznak, abban, hogy gyereküik a család oktatási-képzési „beruházása” révén jobb anyagi vagy munkaerőpiaci alkukhelyzetbe kerül, mint szülei”* (Laki, 2012:118).

A *„life long learning”*, vagyis az életen át tartó tanulás kifejezés egyre nagyobb teret és jelentőséget kap hazánkban is. Az egész életen át tartó tanulás és oktatás az 1970-es évek óta kezd általánossá válni. Az egész életen át tartó tanulás *„egy születéstől a halálig tartó szándékos tanulási tevékenység, amelynek célja, hogy fejlessze valamennyi egyén ismereteit és kompetenciáját, akik részt kívánnak venni a tanulási folyamatokban”* (Harangi, 2009:1). Mindezek alapján nem szabad és nem lehet megelégedni a már meglévő tudással, tovább kell képezni magukat és igyekezniük kell megfelelni a gyorsan változó munkaerő-piaci viszonyoknak, ha sikeresek szeretnének lenni az munkaerőpiac területén. A humán erőforrásba történő befektetés gazdaságilag is megtérül.

A munkaerő-piaci képzések és a felnőttképzések is biztosítanak valamennyi lehetőséget a már a munkaerőpiacon lévőknek a felzárkózásra és a hiányzó tudás és

képzettség elsajátítására, azonban ezek sikeressége korántsem magas (Gere, 2001; Kozma, 2006; Ábrahám, 2016).

2.2.4.2. A kompetencia szerepe az elhelyezkedésben és lehetőségekben

Az oktatással szorosan összefüggésben a kompetenciák megléte is kiemelt jelentőséggel bír: olyan készségek és képességek megszerzésére van szükség, melyek a munkaerőpiacon (is) elengedhetetlenek a jó teljesítményhez és a munkaerő-piaci elhelyezkedéshez.

Szoros kapcsolat mutatható ki az alapkészségek és a foglalkoztatás, valamint a munkanélküliség között (Köllő, 2007). Az oktatási rendszerben résztvevő fiatalok különböző készségekkel és képességekkel véteződnek fel, melyeket a munkaerőpiacon „felhasználva” sikeresebbek lehetnek. Az iskolának kiemelt szerepe van ezen „skill”-ek megtanításában, hiszen olyan készségekről beszélünk, amelyeket nem feltétlenül tanulhatunk meg a családi szocializáció során.

Példának okáért a felsőoktatás keretein belül a hallgatók szert tesznek olyan készségekre, amelyek elősegíthetik a gyors elhelyezkedésüket a munkaerőpiacon (Rőfi, 2006).

A munkaerő-piacról történő kirekesztődés egyik legerősebb magyarázója az alacsony iskolai végzettség, valamint a kompetencia hiánya. Azonban az is tapasztalható, hogy a végzettség még inkább kiemelt helyet fog elfoglalni a készségekkel szemben, hiszen a kompetenciák meglétét csak a megfelelő végzettséggel bíró munkavállalók esetében vizsgálják meg a munkaadók (Őry, 2005).

Az elsajátítandó készségek is változnak időről időre a gazdaság és a követelmények gyors változásával párhuzamosan. Ennek értelmében: ami régen szükséges feltétel volt egy munkavállalónál a pozíció betöltéséhez, annak tartalma mára már megváltozott és más típusú teljesítményt vár el a munkaerőpiac keresleti oldala. Azonban azt sem szabad elfelejteni, hogy nem nagyon lehet általánosítani, hiszen ágazonként és munkakörönként is eltérnek a követelmények (Berde és tsai 2006).

Egy kulcskompetenciával foglalkozó cikk (OECD forrásra támaszkodva) a következő nagyobb csoportokat különítette el: az első az „Ismeretek, tudás”, a második a „készségek, jártasságok”, a harmadik a „szociális szerepek, önértékelés”, melyek az egyén személyes értékei; negyedik a „személyiségvonások”, illetve utolsó kategóriába sorolja a „motivációk”, melyek a cél felé irányítják, mozdítják az egyént.

Egy másik felosztás szerint, melyet egy Európai Unió dokumentum (*Towards a European... 2005, idézi Berde és tsai, 2006*) tartalmaz, magát a tudást és az ettől eltérő jártasságokat nem veszi egy kategóriába, valamint harmadik sík mentén különíti el a szakmai és személyes jártasságokat, ezáltal a felosztása is eltérő az előzőtől. A szakmai és személyes kompetenciák csoportjában a következő négyet különítik el:

1. „*döntéshozatal és felelősségvállalás*
2. *tanulási kompetenciák*
3. *kommunikációs és társadalmi kompetenciák*
4. *szakmai kompetenciák*” (Berde és tsai, 2006: 14).

Egy 2006-ban végzett kutatás eredményei alapján, mely több lépcsőben vizsgálta a munkaerő-piaci kompetenciák meglétét, a következő eredményekre jutottak. Tizenkilencféle kompetenciát tettek fel a kutatásba bevont személyeknek, melyeket előzetesen újsághirdetések másodelemezésére alapozva határoztak meg (melyek jelentek meg a leggyakrabban, mint követelmények). Ezek a következők voltak: „*jó fellépés, szervezőképesség, vezetői készség, alkalmazkodó készség, stressztűrő képesség, lojalitás, megbízhatóság, felelősségérzet, pozitív hozzáállás, szolgálatkészség, dinamizmus, nagy munkabírási, precizitás, pontosság, problémamegoldó képesség, eredményorientáltság, rugalmasság, meggyőzőerő, képesség az önálló munkavégzésre, a csoportmunkára, kreativitás és ügyfélközpontú szemlélet.*” (Berde és tsai 2006: 14). A kutatási eredmények azt mutatják, hogy probléma van mind a munkaadói, mind a munkavállalói oldal szempontjából is. A munkaadók egyfajta „*zseni és túlzó képességekkel*” rendelkező dolgozót szeretnének alkalmazni, ami lehetetlen sok esetben és az adott pozíció betöltéséhez szükségtelen kompetenciákat is elvárnak. Ám a másik oldalon, a munkavállalók részéről is nagy hiányosságok fedezhetők fel. A pályájukat frissen elkezdő fiatalok sok esetben nem rendelkeznek semmilyen tapasztalattal a diplomapapírjuk mellett. A munkaadók leggyakrabban gyakorlatot, motiváltságot és munkamorált hiányolnak a fiataloktól. Ez egyfelől a felsőoktatás felé megfogalmazott kritika is, mely szerint ezek az intézmények nem fordítanak kellő figyelmet a fiatalok kompetenciafejlesztésére a társadalomtudományi területek esetében (Héra 2007). Másfelől a fiataloknak is törekedniük kell a minél hamarabbi beilleszkedésre a munka világába, hogy értékes és pótolhatatlan tagjai legyenek munkahelyi közösségüknek. Az egyik legfontosabb és jövőbe mutató célnak kell lennie a felsőoktatás és a piac elvárásainak a közelítése, melyekre példamutató együttműködések ma már léteznek.

Ugyanennek a 2006-os vizsgálatnak az eredményeként mondható el, hogy a multinacionális cégek, melyek bekerültek a kutatásba, a következőket várják el a fiatal munkavállalóktól: szaktudás, nyelvtudás, és személyes kompetenciák. A szaktudás mellett a tapasztalat és a gyakorlat szerzése a tanulmányi idő alatt, az egyik nagy hiányosság, melyet a munkaadók nem tudnak kezelni. A nyílt munkaerőpiac elvárja a szakmai gyakorlatot, ám az intézmények nem mindegyike tudja biztosítani, illetve az intézményi tanulási folyamatnak a legtöbb esetben nem képezi részét. A személyes kompetenciák megléténél pedig a kutatás arra mutatott rá, hogy bizonyos személyiségtípusokat keresnek egy-egy állásra (*Berde és tsai 2006*).

Egy másik, szintén kompetenciákkal foglalkozó 2005-ös vizsgálat szerint, mely munkakörönként elemezte a kompetenciák szükségességét, négy kifejezetten fontos kompetenciát fogalmazott meg: precizitás, képesség a csapatban dolgozásra, önálló munkavégzés és nagy teherbírás (*Selmeczy 2005*). Láthatjuk, hogy nincsenek nagy eltérések az elvárt kompetenciákat illetően.

A nyelvtudással kapcsolatban nem a papír számít, hanem a tényleges kommunikációs képesség, mely hazánkban jelentős problémákat vet fel. Hiszen a munkaerő-piacon éppen az idegen nyelven való jó kommunikáció a fontos, így aki ezzel a képességgel nem rendelkezik, nem fog tudni helyt állni csupán a papír meglétével. Napjainkban már javuló a tendencia a kommunikáció területén idegen nyelven, ám még mindig vannak hiányosságok. A munkavállalók is látják, hogy ez az a kompetencia, mely hamar megtérül, illetve az élet más területein is kiválóan alkalmazható. Ma az angol nyelv az, melyet a legtöbb helyen kérnek, illetve elvárnak, ám ezek is természetesen munkaköröktől és munkaterületektől függenek. A másik „alaptudás”, melyet gyakran elvárnak a munkaadók, az informatikai tudás, az alap vagy felhasználói szintű számítógépes ismeretek megléte (*Berde és tsai 2006*).

Összességében tehát elmondható, hogy egyre nagyobb az elvárás arra nézve, hogy nem csak az adott szakmához tartozó „skill”-ekkel rendelkezzenek a fiatalok, hanem ezen túlmutatóan is emelkedjenek ki. Emiatt egyre nagyobb hangsúlyt szükséges fektetni a fejlesztésre, valamint arra, hogy e készségek valóban illeszkedjenek a munkaerőpiac elvárásaihoz (*Comission, 2008*).

2.3. Diplomás fiatalok helyzete

2.3.1. A humán tőke szerepe

A fiatalok munkaerő-piaci elhelyezkedésének egyik befolyásoló tényezője az iskolai végzettség, melyről már esett szó. Jelen fejezetben a humán tőke szerepéről és a felsőoktatási intézmények történeti fejlődéséről esik néhány szó.

Az oktatási expanzióval a felsőoktatásban résztvevők száma is egyre nő, egyre többen szereznek felsőfokú diplomát. A második világháború óta – természetesen nem egyenletesen, de – folyamatosan nő a diplomások száma. A II. világháború után születettek száma kimagaslóan magas, akik szerettek volna részt venni a felsőoktatásban. A második „Baby-boom” gyermekei a nyolcvanas években érték 18-23 éves korba. Ezután valamelyest mérséklődött a felsőoktatásba jelentkezők aránya, de a társadalmi nyomás a bővülésre nem hagyott alább. Gazdasági vonatkozása is fellelhető: az elhúzódó recesszió, az ezzel együtt járó magas munkanélküliség, beleértve a magas fiatalkori munkanélkülieket, egyik megoldásának tűnt a fiatalok beiskolázása, vagyis a felsőoktatás bővítése. A robbanásszerű bővülés aggodalmat is kiváltott a kutatókból, mely szerint ez az új helyzet egy másféle szemléletet is követel (*Hrubos, 2006*).

Az elitképzés megszűnt, átadta a helyét a tömegképzésnek, amely jobban megfelel(t) a kor társadalmi-gazdasági igényeinek (*Hrubos, 2004*). Ez a tendencia az utóbbi években változást mutat, a felsőoktatásba bekerülő fiatalok száma csökkenést mutat, melynek a háttérében demográfiai tényezők állnak.

Az egyetemek feladatai napjainkban többek között a munkaerőpiacot kiszolgáló fiatal generációk képzése és a tudásalkotás, amely az adott régió, tágabban értelmezve a nemzetgazdaság tudásbázisának megalkotója (*Conceição-Heitor-Oliveira, idézi Mezei, 2008*).

A humán tőke magát a tudást jelenti, mely egy összegzett tudás, mind intézményi formában elsajátítható, valamint informális keretek között is bővíthető.

A tudásnak minden időben értéke van, tőkeként felhasználható, amelyre befektetésekkel lehet szert tenni, amely során mind az egyén, mind a társadalom többi tagja is nyereségre tehet szert. Az emberi tőke olyan nélkülözhetetlen ismereteket, képességeket, kompetenciákat és készségeket foglal magába, amelyre az egyén családjában, iskolai évei alatt és a munkahelyén tesz szert (*Jóna, 2013*).

Az emberi tőkének a legjelentősebb hányadát az oktatási struktúrában sajátítjuk el, amely egyfajta befektetés, hiszen az itt megszerzett tudás a munkaerő-piacon felhasználva, profitot hoz. Ezután újra be lehet fektetni, és így egyfajta körforgást hozhatunk létre. Schultz (1983) szerint „*az emberi beruházás fogalma azt jelenti, hogy a tőke hagyományos fogalmát ki kell terjeszteni, helyet kell adni benne az emberi tőkének is.*” (Schultz 1983: 21). A humán tőke jellegzetessége, hogy időt igényel, vagyis az egyénnek időt és energiát kell befektetnie a tudás megszerzésére és annak növelésére (Jóna, 2013). A humán tőke befektetésére és profitálására befolyással van a felsőoktatás expanzió, mely hatására egyre nőtt a diplomával rendelkezők munkanélkülisége, illetve azoknak a száma, akik nem találnak végzettségükhöz illő munkát. Túlképzés jelensége alakul ki. A munkaerőpiac és az oktatási struktúra összehangolatlansága következtében strukturális munkanélküliség alakul ki. Ez a fajta munkanélküliség azt jelenti, hogy a munkaerő-piaci kereslet és a munkaerő-piaci kínálat szerkezetileg nem illeszkedik egymáshoz (Bánfalvy, 1997). Ez alapján a munkahelyek kínálata mennyiségi szempontból elegendő, ám a munkavállalók oldaláról minőségben, vagyis szakmai ismereteiket és iskolai végzettségüket tekintve nincsen egyensúly. Hiszen az köztudott, hogy a munkaerőpiacon a magasan képzett munkaerőre van szükség, ami a gazdasági fejlődéshez elengedhetetlen. Az egyetemi képzés tömegessé válásának a szakirodalom három kiemelt következményét fogalmazza meg. Az első, hogy a felsőoktatás többszektorúvá vált. Eddig az egyetemek a legmagasabb szintű tudás hordozói voltak, ám a tömegesedéssel megjelentek más típusú oktatási intézmények is. A munkaerőpiacnak magasan kvalifikált személyekre van szükségük, a magánszektor is ki kell elégíteni, így rövidebb ideig tartó, a piachoz gyorsan alkalmazkodni tudó oktatási programokat indítottak el. Az egyetemi és nem egyetemi képzések egymás mellett, duális rendszerben is léteztek (egyetem és főiskola). Meg kell említeni az utóbbi években elterjedni látszó szakképzéseket is, melyek érettségire épülnek és rövidebb idejű oktatási programmal rendelkeznek. Ezeket régebben középfokú intézmények végezték, ma már az egyetemek ezzel igyekeznek nyitni és bővíteni a profiljukon.

A második, hogy heterogén összetételűvé vált az egyetemi hallgatóság az expanzió hatására. Már nem csak az elitréteg utódai járnak az egyetemekre, hanem olyan társadalmi rétegek gyermekei is, akiknek korábban nem volt lehetőségük erre (alacsonyabban kvalifikált, alacsony jövedelmű, etnikai csoporthoz tartozó családok gyermekei). A nők tömeges megjelenése is megfigyelhető. A felsőoktatás ennek a heterogén összetételnek is meg kell, hogy feleljen, így sokféle és eltérő végzettséget

kínálnak, mellyel változatos igényeket is kielégítenek. Ám ezek mellett a tudósképzés és a kutatás is elmaradhatatlan az egyetemek profiljától.

A harmadik következmény pedig a felsőoktatás átpolitizálódásának megjelenése: a felsőoktatás a politikai viták és küzdelmek terepévé válik (*Hrubos, 2006*).

A 2005-ös évtől kezdődően szemtanúi vagyunk a felsőoktatásban levő hallgatói létszám visszaesésének, mely természetesen összefüggésben van a jellemző korcsoport fogyásával (*KSH, 2010*).

A felsőoktatási képzési rendszer legutóbbi nagy szerkezeti átalakítása 2006-ban következett be, amikor bevezetésre került a Bolognai rendszer, mely többciklusú rendszeren alapszik (alap-, mester- és doktori képzés). A bevezetés célja a hallgatók mobilitásának megkönnyítése, valamint a felsőoktatásban tanulók szakmai pályafutásukra való sikeres felkészítése (www.felvi.hu). A fiatalok így hamarabb, az alapképzés elvégzését (3 év) követően kikerülhetnek a munkaerőpiacra.

2.3.2. Diplomás fiatalok a munkaerőpiacon

A diplomával rendelkező fiatalok munkanélküliségével és elhelyezkedési problémáival külön fejezetben is foglalkozunk. A diplomás munkanélküliség a fejlett országokban évtizedek óta létező jelenség. Hazánkban az egyetemi és főiskolai hallgatók száma a kilencvenes években évi 10 %-ot növekedett, és ez a trend a 2000 utáni években is folytatódott. A folyamat 2005-re érte el a csúcspontot. A 2005 és 2008 közötti években körülbelül 262 ezer 15 és 24 év közötti fiatal vett részt a felsőoktatásban. A felsőfokú képzésben részt vevő 15 és 24 év közöttiek száma 2000-ben még csak 218 ezer, 2010-ben pedig 254 ezer volt – ez tíz év alatt 16 %-os bővülést jelent (*Szepesi, 2013*).

A diplomával rendelkező fiatalokat, mint ahogyan azt már említettük, a legkevésbé sújtja a munkanélküliség – összehasonlítva az alacsonyabb iskolai végzettségű fiatalokkal. A munka világán kívül töltött idő, és az iskolai végzettség közötti kapcsolat is egyértelműen kimutatható (*Gere, 2001*). A magasabban képzett fiatalok nem csak munkát találnak könnyebben, illetve rövidebb idő alatt, hanem a munkájuk elvesztése esetén mobilitásra is hajlandóbbak: hamarabb választanak másik szakmát, vagy költöznek el (*Ifjúság 2008*).

A felsőoktatásban résztvevők arányának növekedése a hallgatók alacsony munkaerő-piaci aktivitásával párosult. Magyarországon 2009-ban 5 % alatt volt az iskola mellett dolgozó 18-24 évesek aránya. Ez kevesebb, mint az EU országok átlagának (15,5

%) harmada, mellyel jelentősen elmarad a 30 % körüli német, a 40 % körüli holland és a majdnem 50 %-os dán értékektől. A foglalkoztatási statisztikák által felvázolt képet némileg árnyalja, hogy 2010-es adatok alapján a nappali tagozaton tanulók 20,9 %-a nyilatkozott úgy, hogy tanulmányai mellett az elmúlt egy évben valamikor végzett kereső tevékenységet.

A legmagasabb iskolai végzettség foka a karrier elején alapvetően határozza meg az elhelyezkedési esélyeket. A képzettségi szint később is erőteljesen befolyásolja a munkavállalók kereseti kilátásait – ezt támasztja alá, hogy egy felsőfokú végzettséggel rendelkező munkavállaló 2010-ben körülbelül 57 %-kal számíthatott nagyobb fizetésre, mint egy hasonló nemű, életkorú és lakhelyű, érettségivel rendelkező egyén. Ugyanezen, érettségivel rendelkező egyénhez viszonyítva, egy szakiskolai végzettségű munkavállaló 25 %-kal keresett kevesebbet (Szepesi, 2013).

A munkaerő-piaci pályakezdés jellegzetességei közé tartozik, hogy az álláskeresés időtartama valamelyest hosszabbá vált a kilencvenes évekre a nyolcvanas évekhez viszonyítva. Azonban az, aki az iskola befejezése utáni néhány éven belül nem kezdett el dolgozni, az idő teltével egyre kevésbé volt esélye a sikeres elhelyezkedésre. Az okok között találjuk a szakképzettség értékének csökkenését, valamint a munkaadók részéről megjelenő negatív hozzáállást, hogy vajon az illető miért nem talált hosszú ideig munkát (Róbert, 2004).

A diplomások életpályájával és munkaerő-piaci helyzetével több utánkövetési vizsgálat is foglalkozott. Az egyik a FIDÉV, a Fiatal Diplomások Életpálya Vizsgálata⁴ (Galasi-Timár-Varga, 2001; Varga 2010), a másik pedig a Frissdiplomások adatfelvételei⁵, melyek eredményeinek felhasználási célja, hogy az egyetemi és főiskolai képzések minél jobban alkalmazkodjanak a meglévő munkaerő-piaci igényekhez.

A fiatal diplomások körében csak egyes szakmáknál beszélhetünk munkaerőhiányról – ide tartoznak egyes műszaki és közgazdasági szakterületek –, minden más esetben nem. Illetve a munkaerőpiac kereslet és kínálatának egyenetlenségére, térbeli struktúraeltérésre is felhívja a figyelmet, mely szerint a centrum területeken tapasztalható a kínálat, míg a

⁴ A FIDÉV első alkalommal az állami felsőoktatás nappali tagozatán, összesen 51 intézményben, 1998-ban diplomát szerző pályakezdő fiatalokat kérdeztek meg a végzésük után egy évvel. A 2. felvételkor a felsőoktatás nappali tagozatán 1999-ben végzett fiatalokat kérdezték meg a végzésük után egy évvel, míg a 3. felvétel e két kohorsz (1998-ban és 1999-ben végzettek) 2004. februári munkaerőpiaci helyzetét vizsgálta (Varga, 2010:60).

⁵ A Diplomás Pályakövetési Rendszer kutatási program keretében 2015-ben már az ötödik évben zajlott adatfelvételek történt meg. Az online adatfelvétel alapsokaságát az egy, három és öt éve abszolutóriumot szerzettek teszik ki (www.felvi.hu).

periférikus térségekben a kereslet (Györgyi, 2010; Szerepi 2006). A 2010-es frissdiplomás kutatás eredményei szerint a legjobb helyzetben a jogi-igazgatási és az egészségügyi oklevelet szerzők vannak. Ők azok, akik a felmérés szerint a legbiztosabban el tudnak helyezkedni és a legkevésbé jellemző a pályamódosítás. Míg a legkedvezőtlenebb csoportba az agrár, a társadalomtudomány és bölcsészettudomány, valamint a természettudomány területéről oklevelet szerzők voltak (Györgyi, 2010). A kutatás során szak specifikus elemzések is történtek, melyek során külön vizsgálták a reál diplomát szerzett (Garai-Kiss, 2010), a jogi és igazgatási képzésben részt vettek (Fónai, 2010), a gazdaságtudomány területén végzettek (Kun, 2010), a pedagógusok (Chrappán, 2010), az egészségügyi végzettségűek (Girasek, 2010), valamint az agrár képzésben részt vett és végzett hallgatók elhelyezkedési lehetőségeit (Kovách, 2010).

A 2015-ös adatfelvétel eredményei alapján a frissdiplomások első munkahelyen 54 %-ban a magánszférában dolgoznak, míg 41 % állami, vagy önkormányzati tulajdonú munkáltatónál helyezkedett el. Képzési területeket tekintve az előbbi – magánszféra – esetében a legnagyobb arányban az informatikai (81 %), műszaki (75 %), gazdasági (72 %) szakterületek frissdiplomásai állnak, míg a közszféra esetében a pedagógiai, orvos- és egészségügyi és közigazgatási diplomások vannak nagyobb arányban.

Ezen vizsgálat során a munkanélküliségi arány igen alacsonynak tekinthető, a friss diplomások körében az országos átlagnál is alacsonyabb a munkanélküliségi arány. Képzési területek szerint a legkedvezőbb helyzetben a közigazgatási, az egészségügyi, pedagógiai, jogi és informatikai diplomával rendelkezők vannak, míg a magasabb munkanélküliségi arány (5 % feletti) a művészeti, agrár, természet- és társadalomtudományi területről diplomát szerzők körében tapasztalható. A munkaszerződés tekintetében a diplomások körében is megjelenik a határozott munkaszerződéssel történő foglalkoztatás (14 %-ban) (Veroszta, 2016), mely a prekariátus egyik megjelenési formája.

Gazsó (2012) szerint a hazai diplomás munkanélküliség jelenségét és a körükben is megnövekedett állástalálási időt nem lehetséges általánosságban a felülképzettséggel magyarázni. „A munkaerőpiaci kereslettől indokolatlanul hosszú ideje és jelentősen eltérő felsőoktatási kibocsátási szerkezeti problémák vonatkozásában” kell vizsgálni. A probléma igazán ott ragadható meg, hogy az alulképzettség aránya igen magas, így kiemelt figyelmet kell fordítani a magyar oktatási rendszer fejlesztésére, *annak minőségi dimenziói mellett különösen a munkapiaci igényekhez való alkalmazkodás kialakítása terén*”(Gazsó, 2012:150).

2.4. Debreceni Egyetem, mint regionális egyetem

Derecske járás értelmezése során kiemelt fontossággal bír Debrecen közelsége, mely a Debreceni Egyetem közelségét is jelenti, így nagy hatással van az itt élő fiatalok lehetőségeinek bővítésére és a munka világában történő elhelyezkedésük pozitív befolyásolására. Emellett azonban meg kell említeni azt is, hogy ez a területi közelség egyfajta egyetemi központ árnyékterületét is jelenti, mely akár nehezítheti is az érvényesülést.

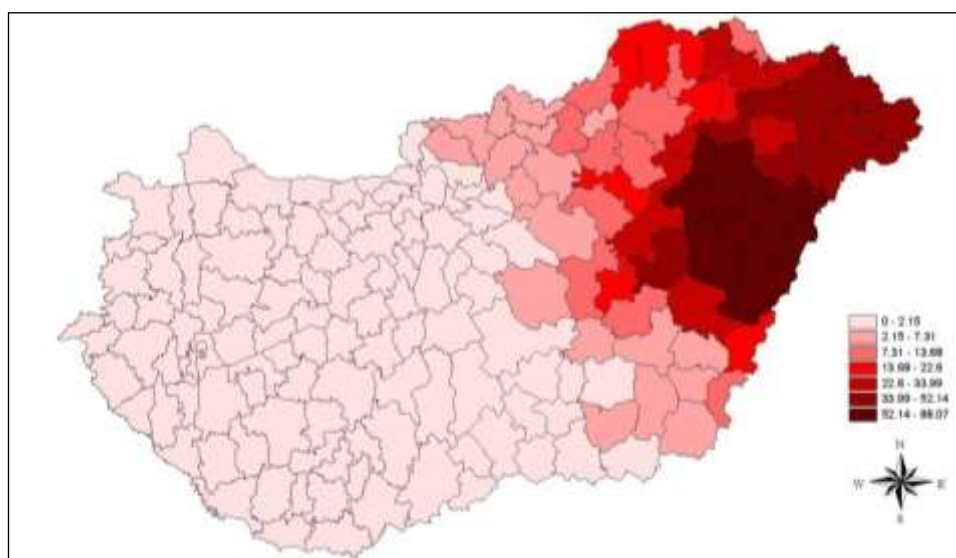
A Debreceni Egyetem országos viszonylatban is igen kimagasló helyen szerepel, a magyar felsőoktatás egyik kiemelkedő szereplője, egyben a legnépszerűbb vidéki egyetem, ahol a fiataloknak igen széles körben van lehetőségük választani a szakok között, érdeklődésüknek megfelelően (agrártudomány, bölcsészettudomány, egészségtudomány, jogtudomány, közgazdaságtudomány, műszaki tudományok, neveléstudomány, orvostudomány, társadalomtudomány, természettudomány, valamint zeneművészet). A Debreceni Egyetem egyik célkitűzése, hogy együttműködve a hazai és a nemzetközi partnereivel sokoldalú és gyakorlati tapasztalatokra épülő képzésekkel és kutatásokkal járuljon hozzá a fiatal nemzedék oktatásához és neveléséhez (*Debreceni Egyetem*).

A felsőoktatásban részt vevő hallgatók 2012-ig tartó emelkedése megszűnt és azóta minden évben kevesebb az aktív hallgatók száma – bár ez tendenciaszerű, nem csak a Debreceni Egyetem esetében. 2015-ben 4 %-os csökkenés figyelhető meg a Debreceni Egyetem aktív hallgatói létszámát tekintve az előző évhez képest.

A Debreceni Egyetem regionális szerepet is betölt. A helyi fejlődésben és versenyképességben nagy szerepet játszik a tudásalapú gazdaság, illetve az intézmények, melyek a tudás megteremtését jelentik. A fejlesztésre szoruló térségek egyik kimagasló szerepe és eredménye ebben rejlik, mely a felzárkózás egyik kulcspontja is (*Gödör, 2006*). A regionális egyetemek olyan harmadfokú oktatási intézmények, melyek régiós beágyazottsággal bírnak, helyi szükségleteket vesznek igénybe, ezekre reagálnak, és ezeknek kívánnak megfelelni. *Kozma (2002a; 2002b)* szerint a Debreceni Egyetem regionális szerepköre az Észak-alföldi régió hallgatói számára jelentenek kitörést. Az intézmény harmadfokú képzésére jellemző, hogy külső kapcsolatai a régión belülre irányulnak, azonban határon átnyúló kapcsolatokkal is rendelkezik (pl. *Partium*).

Az Egyetem vonzáskörzetét nézve, az alábbi térképen (*12. ábra*) jól látható. Az ábrázolás 2010-es adatokra támaszkodik, a Debreceni Egyetem aktív hallgatóinak lakhely

szerinti megoszlását vette alapul *Németh (2010)*. Ennek egyik eredménye, hogy az egyik legnagyobb vonzó hatást a dolgozat területi egységét adó Derecske-Létavértes kistérségre gyakorolta (vonzási százaléka 88,07 %). Ennek értelmében az itt lakó felsőoktatásban tovább tanulni kívánó fiatalok legnagyobb része a Debreceni Egyetemet választotta és választja.

12. ábra: A Debreceni Egyetem hallgatói vonzáskörzete kistérségi bontásban, 2010.
Forrás: Németh, 2010

A *Lechner Tudásközpont* 2012/13 évben felvett hallgatókról készült elemzése kapcsán is képet kaphatunk a Debreceni Egyetem – és mellette minden magyarországi felsőoktatási intézmény – vonzáskörzetének bemutatásáról. Az egyetemek és főiskolák vonzáskörzetének megállapítása során befolyással bírnak: az intézményi keretszámok, a képzési kínálatok sokszínűsége, más felsőoktatási intézmény közelsége, valamint az elérhetőségi viszonyok. A Tudásközpont működtetése alá tartozik az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR), mely tartalmazza az Oktatási Hivaltól származó hivatalos felsőoktatási adatokat. Ez tette lehetővé annak a térképnek az elkészítését, melyen a felsőoktatási központok vonzáskörzetének térbeli ábrázolása látható. A vonzáskörzetek kialakítása során figyelembe vették a felvételizők lakhelyét és jelentkezési célpontjukat, valamint minden képzési formát (alap-, mester-, osztatlan közös- és felsőfokú szakképzés), és munkarendet (nappali, esti, levelező, távoktatás) (*Lechner Tudásközpont, 2015*) (13. ábra).

3. ANYAG ÉS MÓDSZER

A dolgozat empirikus elemzése során a Derecske járás területén élő fiatalok munkaerő-piaci lehetőségeit vizsgáljuk. A kutatás során kiválasztásra került öt településen 501 fiattal történt kérdőíves felvétel, mely kérdőívnek a munka világával kapcsolatos részeit és kérdéseit elemezzük.

A települések kiválasztásánál egyik szempont volt Derecske, mint nagyobb város és járási (akkor még kistérségi) központ bekerülése. A járási központok a települések körében kimagasló szerepet töltenek be, így feltételezésünk szerint a fiatalok munkaerő-piaci lehetőségeinek pozitívabb légkörét és a helyzetük szempontjából kedvezőbb feltételeket képesek eredményezni.

A munkaerő-piaci helyzet és lehetőségek elemzését a dolgozatban a megkérdezettek szubjektív válaszaira alapozzuk, így az ő szemszögükből válik az adott település „élhetővé” vagy „kevésbé élhetővé” a munka szempontjából.

Napjainkban, hazánkban is kiemelt figyelmet érdemlő prekariátus meglétét is vizsgálat alá helyezzük. A meglévő adatokra támaszkodva arra keressük a választ, hogy a prekariátus azon vonatkozásai, amelyek alapján a fiatalok jobban ki vannak téve a fogalom értelmezéséből eredő helyzetnek (határozott munkaszerződés, projekt jellegű munkavégzés), Derecske járás területén élő fiatalokra mennyire igazak.

Az iskolai végzettség és a munkaerőpiac kapcsolata jelen dolgozatnak is külön fejezetét adja, utalva ezzel is a téma fontosságára. A Debreceni Egyetem nagy lehetőségeket biztosít a fiatalok számára, akik a felsőoktatásban részt kívánnak venni. A diplomával rendelkező fiatalok munkaerő-piaci helyzetének vizsgálatával pedig arra mutatunk rá, hogy a diplomának és az ott szerzett kompetenciáknak milyen hatásai vannak a munka világában, milyen dimenziók mentén van kimutatható különbség a diplomások és a diplomával nem rendelkező fiatalok között. Végezetül pedig egy munkaerő-piaci klasztercsoport létrehozását végezzük el, mely lehetőséget ad a járásban élő és aktívan dolgozó fiatalok munka világában elfoglalt helyének és helyzetének még mélyebb megismerését.

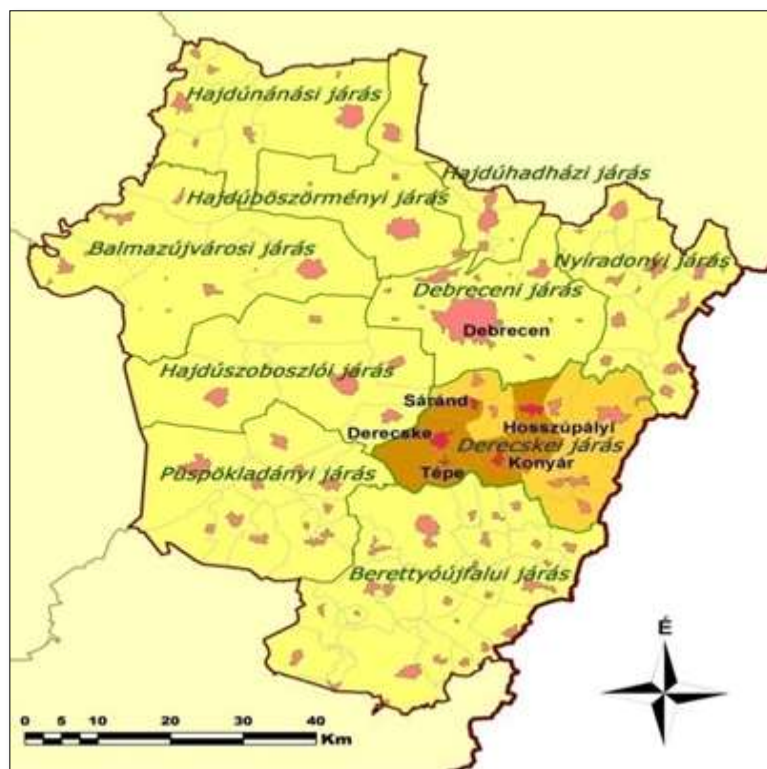
A dolgozat elemzései SPSS programmal készültek, melynek segítségével – az alapvető statisztikai mutatókon túl – kereszttáblák és klaszteranalízis elemzések szolgáltatják a jelen fejezetben bemutatott eredményeket.

3.1. Az empirikus vizsgálat bemutatása

Az empirikus kutatás keretét a Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszékének a kutatása adta, mely a Nagyváradai Egyetemmel szoros együttműködésben valósult meg. Az adatfelvételre a „*Rural Youth jobs*” *Facilitating the Integration of Rural Youth on the Labour Market of Bihor – Hajdú-Bihar Euro-Region* HURO/1001/081/2.3.2 projekt keretében került sor 2012-ben, az akkor még Derecske-Létavértes kistérségben. A kutatás alapvetően kvantitatív, mely során kérdőíves felmérést végeztünk a kiválasztott településeken. 10%-os rétegzett mintavételt alkalmaztunk a kutatásba bekerült öt településen (Derecske, Hosszúpályi, Sáránd, Konyár és Tépe). A vizsgálat alapsokaságát a 16-35 éves fiatalok adták, akik közül összesen 501 fő megkérdezése történt meg.

A kutatás legfőbb célja az volt, hogy feltérképezzük az akkor még kistérség fiataljainak életét, munkaerő-piaci helyzetét, jövőbeli kilátásait, komplexebb képet alkotva ezzel az itt élő ifjúság életéről és helyzetéről. A kérdőív anyaga több blokkból tevődött össze – hogy minél szélesebb ismereteket szerezhessünk a területi adottságokról és az itt élők helyzetéről. A kérdőívben igyekeztünk objektív, tárgyilagos kérdéseket feltenni, de emellett kifejezetten nagy hangsúly tevődött a szubjektív véleményekre is. A kérdések többségében zárt kérdések voltak és kérdezőbiztosok segítségével történt a felvétel.

A kérdőíves kutatásba tehát a kiválasztott öt település Derecske, Hosszúpályi, Sáránd, Konyár és Tépe (14. ábra); ahol összesen 501 fő 16-35 év közötti fiatal került megkérdezésre.

14. ábra: Derecske járás térképe

Forrás: saját szerkesztés

A fiatal korcsoport korösszetételének értelmezése igen tág kereteket ad, és nincsen a szakirodalom által elfogadott és használt standard korlehatárolás. Igyekeztünk a korosztályi alsó és felső határokat olyan szempontok alapján meghatározni, mely segít értelmezni a munkaerőpiac lehetőségeit, így az alsó határ a 16, míg a felső határ a 35 év lett (a 16. életévüket már betöltött, de még a 35. életévük előtt lévők). Ez az intervallum ugyan valamennyivel tágabb kereteket ad az általában használt 15-29 éves behatárolástól, azonban a meghatározásánál a cél az volt, hogy minél szélesebb képet kaphassunk a fiatalok munkaerő-piaci helyzetéről és lehetőségeikről.

Az alanyok kiválasztásának módszerül a 10 %-os rétegzett mintavételt választottuk, melynek értelmében minden településről az adott időpontban ott élő fiatalok 10 %-a került megkérdezésre. Ennek fényében településenként a lekérdezettek száma a következőképpen alakult: Derecskén 228 darab, Hosszúpályiban 91 darab, Sárándon 80 darab, Konyáron 64 darab és Tépen 38 darab kérdőív készült el.⁶

⁶A mintavétel nem véletlen mintavétel volt, melyet az adatok értelmezésekor mindenképpen figyelembe kell venni, és ennek megfelelően értelmezni a kapott adatokat (a lekérdezés időpontja napközbeni időszakra esett, amikor azok a csoportok voltak nagyobb valószínűséggel elérhetőek, akik jellemzően inaktív státuszban voltak).

A lekérdezés időpontja és az elemzések elkészítésének időpontja között közigazgatási változások következtek be. A kutatás felvétele idején (2012 tavasza-nyara) még a kistérségi rendszer volt hatályban Magyarországon, melynek időközben 2013. január 1-jétől járási rendszer⁷ vette át a helyét. A rendszer változásának következtében a kistérségi határok is változtak, ennek értelmében egyes települések kikerültek, míg mások bekerültek Derecske járás területébe. A kutatásba eredetileg bevont települések esetében viszont mind az öt település a Derecske járás területi határain belülre került.

A kérdőív összeállítása során több kérdésblokk is lekérdezésre került, melyek a következők voltak:

- demográfiai kérdésblokk, ahol a válaszadó alap demográfiai tulajdonságait rögzítettük, mint az életkor, a nem, az iskolai végzettség, a szülők iskolai végzettsége, az esetleges további képesítések, tanfolyamok elvégzése;
- munkaerő-piaci kérdésblokk, melyben a fiatalok munkavállalásáról, eddigi munkaéletútjáról, munkakörülményeiről, kompetenciáiról, illetve a munkájukat illető jövőbeni terveikről tettünk fel kérdéseket;
- mezőgazdasági blokk, ahol a földhöz való viszonyuk, a földművelés és az állattartás kapcsán kerültek megkérdezésre;
- egyéb blokk, mely a gyermekvállalás, a szabadidő tevékenységek, a helyi életben való részvétel kérdéseit tartalmazta;
- valamint háztartás blokk, melyben az adott fiatal háztartásában együtt élőkről, illetve a háztartás anyagi helyzetéről szerepeltek kérdések.

Jelen dolgozat csak a munkaerő-piaci témakörnek a feldolgozását tartalmazza, azon belül is az alábbi, kiemelt területeit érinti:

1. A munkaerőpiac feltérképezése és a kirajzolódó lehetőségek kérdéskörei, melyek általában is rákérdeznek az adott térség „állapotára”, valamint a szubjektív oldálnak és véleménynek is teret engedett:
 - közelebbi és távolabbi munkalehetőségek;
 - a megkérdezettek végzettségéhez mérten milyen lehetőségek és munkák találhatóak helyben és tágabb területi értelmezésben;
 - végzettségen túli kompetenciák, melyek elengedhetetlenek a sikeres elhelyezkedéshez;
 - kapcsolatok, ezen belül is a személyes kapcsolatok hatása és befolyása;

⁷ Magyar Közlöny 107. szám 2012. augusztus 13.

- a vállalkozás, mint egyfajta munkaerő-piaci eszköz;
 - a lehetőségek szubjektív megítélése.
2. Iskola után, munka előtt, az átmenet időszakáról szóló blokk főbb kérdéskörei a pályakezdő munkanélküliség jelenségére és annak „milyenségére” irányultak:
- a munka megjelent-e a fiatal életében, esetleg már az iskolás évek alatt;
 - az iskola szerepe a munkára való nevelés tekintetében – kiemelve a kompetenciák mellett a megtanult szakmát és tudást;
 - az átmenet időszaka – az iskola és az első munkahely közötti időszak.
3. Munkakeresés kérdéskörébe tartozó tematikus blokk:
- a munkakeresés formái és lehetőségei;
 - az információk szerzésének formái.
4. Jelenlegi munka jellemzőinek feltérképezése:
- az aktuálisan végzett munka típusának és jellemzőinek feltárása (*Projekt munkaanyag, 2012*).

A munkaerő-piaci kérdéskör további, szélesebb körű megértése érdekében kvalitatív kutatási módszerek is alkalmazásra kerültek az adatfelvétel során. Interjúk készültek a térség potenciális munkaadóival, melyek kiválasztásába bekerültek az állami és a piaci szektor résztvevői egyaránt. Az egyik irányvonal képviselőjében minden település polgármesterével olyan célzott beszélgetésre is sor került, amelyben a fiatalokról, a lehetőségeikről kérdeztük őket, tovább a helyi vállalkozókkal is készültek interjúk. Kíváncsiak voltunk arra is, hogy ők hogyan látják a piaci szektorban a fiatalok helyzetét, munkához való hozzáállásukat és a térség nyújtotta lehetőségeket. A munkaadói válaszadók kiválasztása egy közel 150 elemet tartalmazó, az önkormányzatok által rendelkezésre bocsátott adatbázisból történt, és a kiválasztás egyik alappillére volt, hogy a lehető legszélesebb körben tevékenykedő vállalkozások, foglalkoztatók és a munkaerő-piaci szolgáltatást nyújtó önkormányzati és civil szervezetek képviselői felkeresésre kerüljenek (*Erdős-Valuch, 2013*). A munkaadókkal és a foglalkoztatásban is meghatározó szerepet játszó helyi vezetőkkel 20 db interjúbeszélgetés készült el, melyek azonban nem képezik jelen dolgozat tárgyát.

A „Rural Youth jobs” *Facilitating the Integrtrion of Rural Youth on the Labour Market of Bihor – Hajdú-Bihar Euro-Region* HURO/1001/081/2.3.2 projekt keretében megvalósuló kutatást dokumentumelemzés is kísérte, melyben a területileg a projektbe bevont

települések újságjait, hirdetéseit elemezték különböző dimenziók mentén. Ugyanezen metódusok alapján készült el a határ román oldalán is a kutatás. A dokumentumelemzés feldolgozására sem ad teret és lehetőséget jelen dolgozat kerete.

3.2. A térség jellemzése

A térség jellemzése szempontjából nehézséget okoz a területi lefedettség kérdése. A probléma abból adódik, melyet már jeleztünk is, hogy a kérdőíves felvétel idején még kistérségi viszonyok voltak érvényben Magyarországon, azonban 2013 januárjától megváltozott a rendszer. A járási rendszereket a 218/2012. (VIII. 13.) kormányrendelet szabályozza, mely tartalmazza a járások feladatait és hatáskörét.

A kiválasztásra került öt település Derecske járás területi lefedettségébe tartozik, ám a hosszabb idősoros elemzések és értelmezések érdekében a kistérségi adatok bemutatása és felhasználása is szükséges a térség pontos és hiteles jellemzése érdekében.

Derecske járás az Észak-Alföldi régión belül helyezkedik el. A járás illetékességi területéhez az alábbi települések tartoznak: Derecske, Esztár, Hajdúbagcs, Hosszúpályi, Kismarja, Kokad, Konyár, Létavértes, Mikepércs, Monostorpályi, Pocsaj, Sáránd, és Tépe. Területét tekintve 650,31 km². Két város (Derecske és Létavértes) és 11 község tartozik a járáshoz, központja pedig Derecske. A népességszáma 41 533 fő, a kutatásban részt vevő települések lakosság száma pedig a következőképpen alakul: Tépe lakossága 1104 fő, Derecske 8734 fő, Hosszúpályi 5662 fő, Konyár 2183 fő, Sáránd pedig 2342 fő lakosú.

Országos viszonylatban ez a térség a fejlettebb régiók közé sorolható, vagyis a centrum-periféria viszonyrendszerben egyértelműen a peremhelyzetben helyezkedik el. Gazdasági és társadalmi vonatkozásban is a periféria területek jellemzői érvényesülnek (*Derecske-Létavértes kistérség... 2009; Péntes, 2014*).

A kutatásban részt vevő térség állandó népessége kismértékű emelkedést mutatott az elmúlt két évtizedben. A járás települései között a kedvező demográfiai folyamat oka a járási települések nagy részének a stagnáló vagy kis mértékű emelkedő népességszáma. Létavértes emelkedő lakónépességet mutat, bár nem folyamatos az emelkedés, míg a statisztikai adatok alapján a lakosság szám csökkenése jellemzi Derecskét. Hasonlóan csökkenő lakosság szám jellemzi a két legkisebb községet is (Tépe és Kokad). Hosszúpályi népességszáma folyamatosan emelkedett: a statisztikai adatok szerint a falu lélekszáma közel egyötöddel nőtt két évtized alatt. A háttérben migrációs okok is

meghúzódnak, mégpedig a román határ közelsége is szerepet játszik: a határ szomszédságában elhelyezkedő területekről az ott lakók áttelepültek. Emellett belső elvándorlás is megfigyelhető, a megyeközpont szuburbanizációs folyamata is hatással volt a Debrecen külső agglomerációs területeihez tartozó települések népességszámának alakulásában. A 2005 után megfigyelhető népességszám mozgások a térségből való elvándorlást is mutatják, amelynek hátterében a munkahelyek és a biztos megélhetés hiánya állhat (Rácz-Szabó, 2013).

A térségben élők korszerkezete valamennyivel kedvezőbbnek tekinthető mind az országos, mind a megyei mutatóknál, ám az elmúlt évtized közepétől látható egyfajta öregedési folyamat (Rácz-Szabó, 2013).

Egy térség, település oktatási intézményeinek megléte és az oktatás minősége mind maga a település, mind a tágabb értelemben vett térség fejlődését is nagyban befolyásolja. Emellett pedig hozzájárulhat a település népességmegtartó erejének növeléséhez (Derecske város... 2015).

A térségben élők iskolai végzettségét tekintve láthatjuk, hogy a Népszámlálás adatai alapján valamelyest elmaradnak az érettségivel, illetve diplomával rendelkezők arányai a megyei szinthez képest (15. ábra).

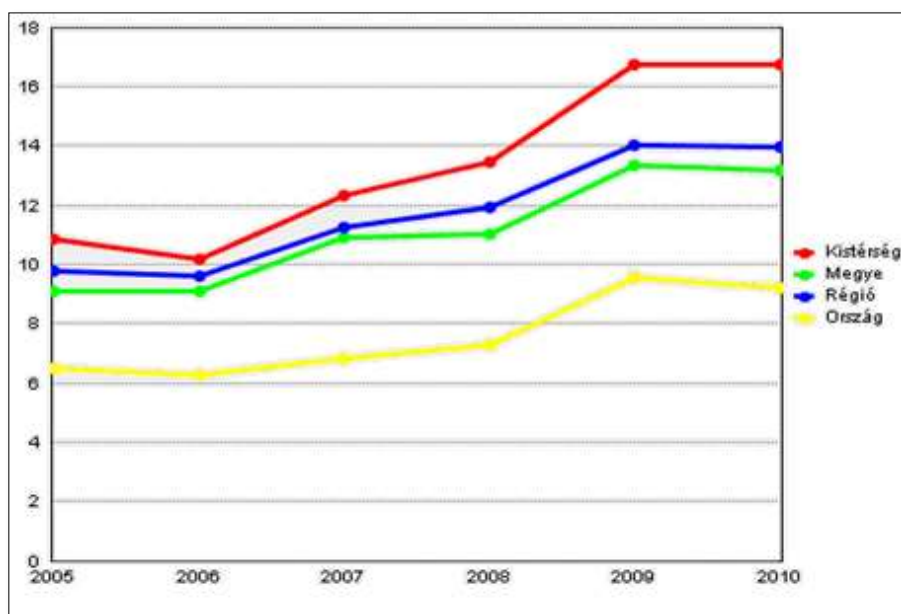
Település	általános iskola első évfolyamát sem végezte el	legalább középiskolai érettségivel	egyetem, főiskola stb. oklevéllel
Derecske	1,4	26,2	5,8
Létavértes	1,3	19,9	5,1
Álmosd	1,2	14,2	3,4
Bagamér	3,7	13,7	4
Hajdúbagosa	0,9	18,2	5
Hosszúpályi	1,3	16,6	4,1
Kokad	3,4	16	2,9
Konyár	2,2	13,2	2,9
Monostorpályi	0,9	20,7	4,3
Sáránd	0,4	23,9	5,2
Kistérség	1,7	18,2	4,3
Hajdú-Bihar megye	0,9	34	10,8

15. ábra: Derecske-Létavértesi kistérség népességének iskolai végzettség szerinti megoszlása (%)
Forrás: Népszámlálás

Vannak olyan kistelepülések (például Kokad), ahol a 8 általános iskola első évfolyamát sem végeztek aránya kifejezetten magas. A felsőoktatásban résztvevők aránya a nagyobb települések esetében magasabb, ám valamelyest még így is elmarad a megyei átlagtól. (Sáránd meglepő magas iskolai végzettséget mutat, melynek egyik oka a jó földrajzi

elhelyezkedése és közlekedési infrastruktúrája, valamint Debrecen jó megközelíthetősége.)

A foglalkoztatási adatok tekintetében nem túl biztatóak a számok, a munkanélküliségi ráta jóval meghaladja a megyei és régiós értékeket (16. ábra).

16. ábra: Munkanélküliségi ráta alakulása (%)

Forrás: KSH TSTAR

A gazdasági válság hatása jól mutatkozik ezen az ábrán is, az addigi 10-11 %-os kistérségi munkanélküliségi ráta – mely ezzel az arányszámmal is meghaladta a megyei és országos átlagot is – gyors emelkedésének vagyunk tanúi, elérve 2010-re a 16 %-ot. Az okok a válságon túl az ellátórendszerben, a támogatási jogosultságok esetében bekövetkezett változásokban, valamint a hanyatló gazdasági feltételekben is keresendők. A munkanélküliek körében, ha az életkor szerinti összetételt vizsgáljuk, akkor nem mutat eltérést sem a megyei, sem az országos átlagtól Derecske járás.

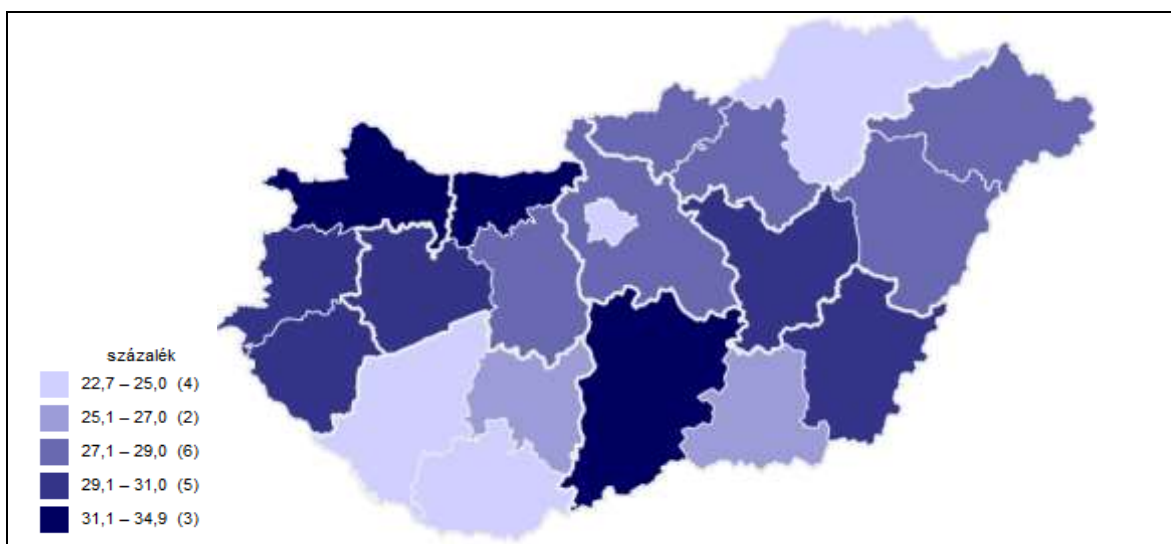
A foglalkoztatás szerepe is meghatározó egy térség értékteremtő képességében. Helyi munkahelyek hiányában a foglalkoztatottak bizonyos része ingázásra kényszerül. Az ingázás, mint munkavállalási stratégia emelkedő tendenciát mutat a vizsgált térségben (*Derecske város... 2015*).

A foglalkoztatottak körében az ágazati megoszlás – a hátrányos helyzetű térségekben jelen levő tendenciának megfelelően – a következőképpen alakul: a mezőgazdaság átlagon felül van jelen, valamint alacsonynak mondható a szolgáltató szektor. A

mezőgazdaságnak erőteljesebb a szerepe az országos és megyei viszonylatokhoz képest, azonban ennek aránya így sem mondható a legnagyobbak. Az országos tendenciához kapcsolódva ezen a területen is egyre jobban áthelyeződik a hangsúly a tercier szektorra, a foglalkoztatottak száma és aránya folyamatosan nő ebben az ágazatban (*Rácz, 2008; Rácz-Szabó, 2013; Derecske város... 2015*).

A gazdasági sikeresség és versenyképesség a területfejlesztés egyik központi kérdésköre és törekvése. A gazdasági rendszer meghatározó szereplői közé tartoznak a vállalkozások, melyek szorosan kapcsolódnak a térség foglalkoztatási viszonyaihoz, valamint az ott élők munkavállalásához és jólétéhez. A térségben a legnagyobb arányban mikro- és kisvállalkozások találhatók (*Derecske város... 2015*).

Az alábbi térképen jól látható (17. ábra), hogy a fiatalok aktivitása tekintetében megyei szinten Hajdú-Bihar megye a középmezőnyben foglal helyet, így nem tartozik a leghátrányosabb területek közé, ám az élvonalba sem.

17. térkép: 15-24 éves fiatalok aktivitási rátája, 2013, megyei szint
Forrás: KSH

4. EREDMÉNYEK

Jelen dolgozat eredményeinek bemutatása a hipotézisek és az ezáltal kiemelt témák mentén történik, így vizsgáljuk a fiatalok szocio-demográfiai háttérét, iskolai végzettségét, külön fejezetben kitérünk a diplomával rendelkezők esélyeinek és lehetőségeinek bemutatására, majd munkaerő-piaci státusz- és kompetenciák bemutatása történik. Az elemzés során választ keresünk arra, hogy Derecske esetében kimutatható-e a centrumhatás, valóban nagyobb vonzerővel és jobb lehetőségekkel rendelkeznek-e az itteni fiatalok munkaerő-piaci elhelyezkedés szempontjából.

Emellett a munkaerő-piaci státusz mentén kialakított klasztercsoportok segítségével keressük a választ arra, hogy vannak-e, és ha igen, milyen jellemzőkkel bírnak az egyes munkaerő-piaci státuszba bevont változók mentén kialakult csoportok.

Az elemzés viszonyítási keretét az ifjúságkutatások adatai adják, ezen belül is nagy hangsúlyt fektetve a Magyar Ifjúság 2012 (2014) felvételre. A Magyar Ifjúság tanulmánykötetben megjelent Észak-alföldi régió elemzésének társszerzője voltam, így jelen dolgozat viszonyrendszerének értelmezésében az egyes lehvivatkozott számok, arányok és összefüggések erre alapozva kerülnek feltüntetésre⁸. Az Ifjúságkutatás és ezen belül a Magyar Ifjúság 2012 során 8000 fő, 15-29 éves fiatal kérdeztek meg kérdőíves felmérés keretében 2012 szeptembere és novembere között. A kutatás reprezentatívnak tekinthető a 15-29 éves magyar népességre nézve területileg, településtípusonként, korcsoportok és nemek szerinti tekintetben. A mintavétel több lépcsős, rétegzett valószínűségi mintavételi módszer volt, melynek első lépéseként a vizsgálandó településeket, második lépcsőként az adott települések felkeresendő címeit választották ki. Az elsődleges mintavételi keretet a magyarországi települések listája szolgáltatta, míg a másodlagos mintavételi keretet az e településen élő 15-29 éves fiatalok. A fiatalokkal szembeni kritérium volt, hogy Magyarországon állandó lakóhellyel rendelkezzenek a mintavétel idején. A 15-29 éves fiatalok (születési évük: 1982. január 1. és 1996. december 31. közé esik) az országban 1.863.454 főt jelentett a mintavétel időpillanatában (Nagy-Székely, Módszertan, 2015).

⁸ Egyes részek szó szerinti átemelése a *Magyar Ifjúság 2012 (2015:117-150)* részből történik, melynek társszerzője voltam Dr. Nagy Zita Évával.

4.1. A mintavételben részt vevők szocio-demográfiai elemzése⁹

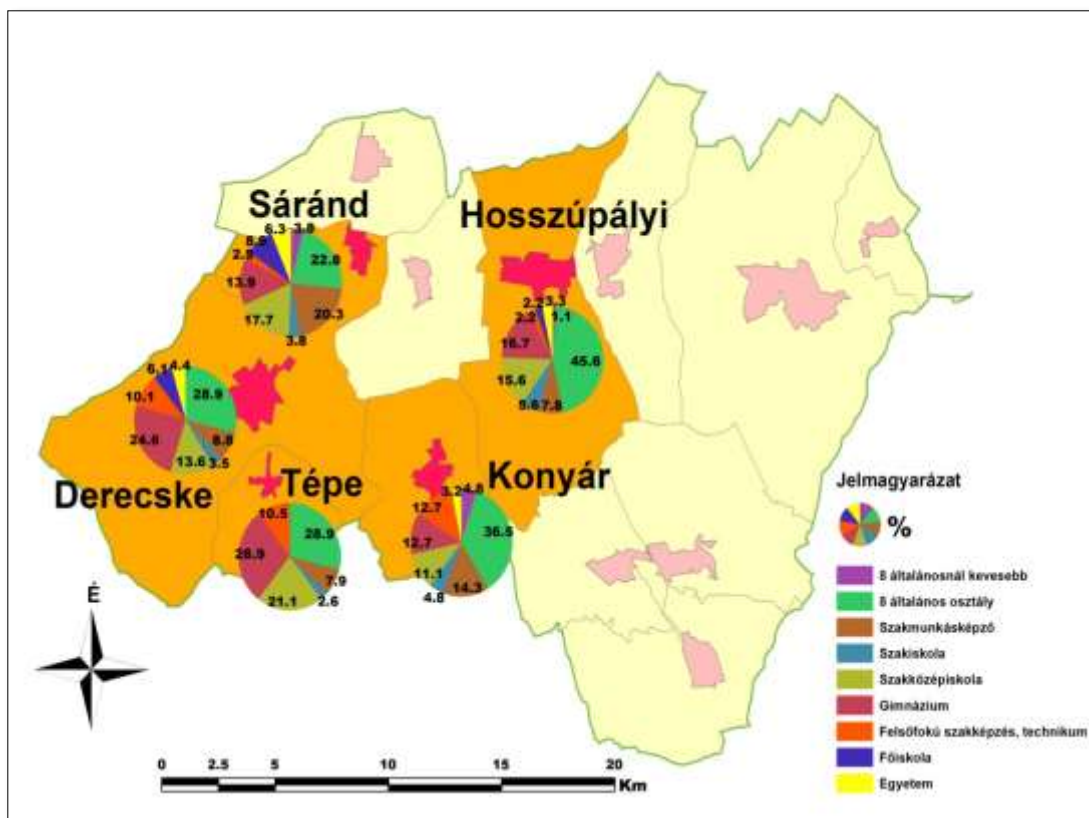
A kutatás egyik alappillére a vizsgálatba bevont fiatalok szocio-demográfiai jellemzőinek felmérése. Ennek alapján az összetétel kiegyenlített, 51 % nő és 49 % férfi, mely aránypár megegyezik az Ifjúság 2012 felmérés Észak-alföldi régió adataival is. Településenként ez az arány Derecske esetében nem változik (51-49 %), Sárádon 39-61 % a nők javára, Tépén (58-42 %) a férfiak vannak többségben, Hosszúpályin 46-54 %, míg Konyáron 62-38 % a nemek aránya. A kisebb településeken inkább a férfiak vannak nagyobb arányban a válaszadók között.

A korösszetétel alapján elmondható, hogy az átlag életkor 24 év, a megkérdezettek között arányaiban a negyede 19 éves, vagy az alatti, illetve a válaszadók fele 23 éves vagy fiatalabb a kérdezés időpontjában. Települések esetében is változó a korösszetétel, az átlagos életkor Derecskén 23,8, Sárádon 25,3, Tépén 22,6, Hosszúpályin 24,2, és Konyáron 23,5. A legfiatalabb átlagéletkort Tépén mértük, míg a legmagasabb átlag Sáránd fiataljai mutatták.

4.1.1. Iskolai végzettség – általános mutatók

Az iskolai végzettséget tekintve azt tapasztaljuk, hogy a vizsgálatba bevont fiatalok körében a 8 általános iskolai végzettségűek vannak a legnagyobb arányban. Ez azonban árnyaltabb képet mutat, hiszen a korcsoportból adódóan a fiatalok közel 20 %-a nem is rendelkezhet magasabb iskolai végzettséggel, mivel 18. életévüket még nem töltötték be. A következő térképen (18. ábra) jól látható az iskolai végzettség alakulása az öt településre lebontva is.

⁹ Az elemzést tartalmazó fejezetek egyes részei megjelentek az alábbi cikkben, amelyből esetenként szó szerinti átemelés történt: Krémer B. – Szabó F.: 2012. A Derecskei járás fiataljainak helyzete a foglalkoztatás és munkalehetőségek tükrében. In: *Metszetek* 2012/4 és 2013/1.

18. ábra: A megkérdezett fiatalok iskolai végzettségének alakulása a bevont öt településre vetítve

Forrás: saját szerkesztés

A 18 év felettiek esetében elmondható, hogy magas az érettségizettek aránya (60,5 %). Az Észak-alföldi régiót tekintve az Ifjúság 2012 kutatás adatai szerint a régióban élő fiatalok befejezett iskolai végzettsége a teljes, országos mintához képest magasabb, kivéve a szakközépiskolai érettségit adó középiskolai végzettséget. Megyei szinten a Hajdú-Bihar megyében élő 18. életévüket betöltött fiatalok esetében 8 általános iskolai végzettséggel 10 % rendelkezik, a középfokú végzettségűek vannak döntő többségben (59 %).

Az országos átlaghoz, illetve a megyei adatokhoz viszonyítva a kutatásunkban szereplő diplomások aránya valamelyest elmarad. Hajdú-Bihar megyében a felsőfokú végzettségűek aránya 13 %, amely a legmagasabb a régióban. Ehhez képest a Derecskei járás adataiban a diplomával rendelkezők aránya 10 % körüli.

A település típusok nagyban befolyásolják a fiatalok iskolai végzettségét. Országos adatok alapján Budapesten az átlagot jóval meghaladó volt a diplomások és érettségizettek együttes aránya a 2010-es Ifjúság felvétel adatai szerint (64,8%), de az egyéb városokban (53,2%) élők között is magasabb az arány. A községekben élők

körében pedig a legkedvezőtlenebb a fiatalok iskolázottsága (42,7 % az általános iskolai végzettséggel rendelkező fiatalok száma, és 7,6 % rendelkezik felsőfokú végzettséggel) (KSH, 2011).

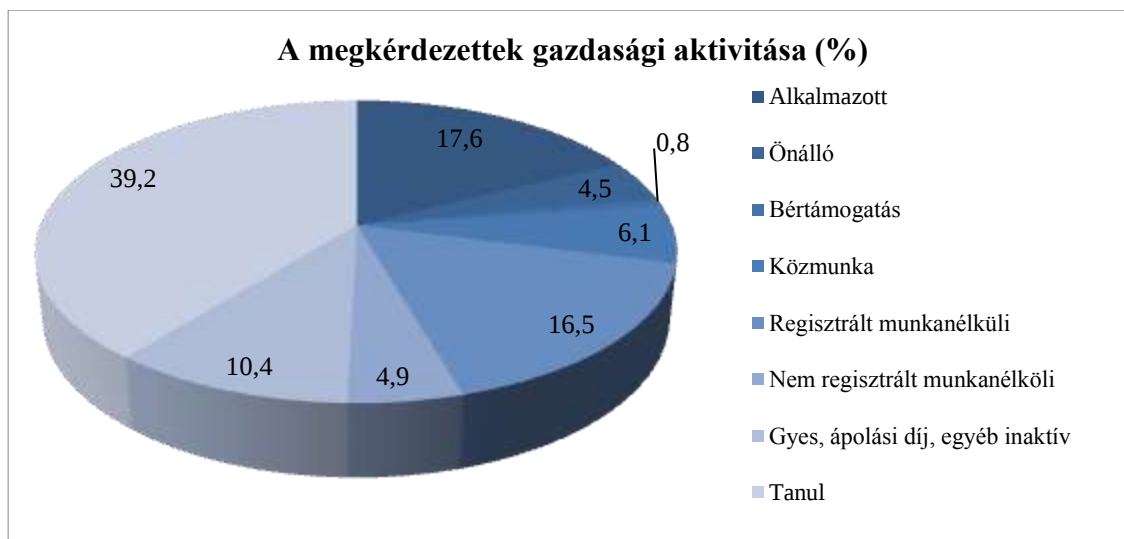
Hasonló a megoszlás a kisebb területi egységeket figyelve is, így az Ifjúság 2012 felmérés adatai szerint az Észak-Alföldi régió belül is érzékelhetően eltér a diplomás fiatalok aránya: a községekben elenyésző, csupán néhány százalékos a diplomások aránya (közel 5 %). Valamennyivel magasabb a városi fiatalok körében (5 %) és kiugróan magas a megyeszékhelyeken élők között a diplomával rendelkezők aránya (16 %). Itt azonban meg kell jegyezni, hogy az Észak-alföldi régió mind a három megyeszékhelye rendelkezik felsőoktatási intézménnyel.

A Derecske járás vizsgálatába bevont fiatalok iskolai végzettsége és a lakóhelye között szignifikáns különbség mutatkozik ($\text{Sig} \leq 0,05$). A 8 általános vagy kevesebb iskolai végzettséggel rendelkező fiatalok aránya Hosszúpályi és Konyár esetében igen magas, a szakmunkások aránya Sárádon a kiemelkedő. A gimnáziumi végzettség Derecskén kiugró, és Tépe településen is felülreprezentált az érettségit adó középiskolai végzettség (szakközépiskola és gimnázium). Felsőfokú végzettségűek Derecskén és Sárádon kiemelkedőek, a másik három településen elmarad a statisztikailag várt értéktől. Ez a kép összefüggést mutat Derecske központi szerepével, centrum hatásával is.

4.1.2. Gazdasági aktivitás

A derecskei kutatásba bevont fiatalok jelenlegi helyzetét vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy az inaktívak aránya magas, jelenleg a korosztály 39,2 %-a tanul, mely az életkori sajátosságukból is fakad. A munkanélküliek aránya (regisztrált és nem regisztrált) közel 20 %.

A kérdéses időpontjában a fiatalok 29 %-a dolgozott valamilyen legálisnak tekinthető formában (ezen belül a következő csoportokat értjük: közfoglalkoztatásban 6,1 %; bértámogatásban 0,8 %; alkalmazottként 17,6 %; önállóként 4,5 %) (19. ábra).

19. ábra: A fiatalok jelenlegi gazdasági aktivitása (%)

Forrás: saját szerkesztés

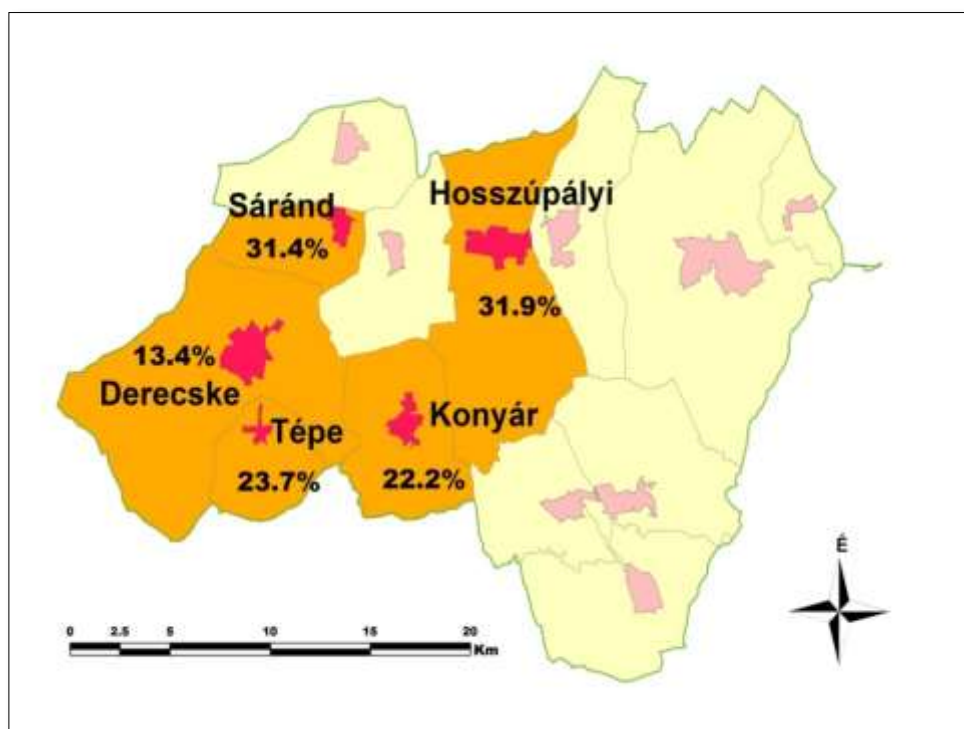
Azok a fiatalok, akik dolgoznak, nagy arányban mikro vállalkozásoknál (14 %), kisvállalkozásoknál (19,6 %), közép vállalatoknál (16,1 %); illetve önkormányzati vagy állami fenntartású intézményeknél (12,6 %) tudtak elhelyezkedni. Az ágazati szektorban kiemelkedő a mezőgazdaságban dolgozók aránya (18,6 %), ezt követi az élelmiszeripar és kereskedelem (9 % és 8,3 %, ami a mezőgazdaság arányának a fele). A mezőgazdaságban dolgozók megyei és Észak-alföldi régió szintjén is kiemelkedőek, köszönhetően a földrajzi adottságoknak is.

A dolgozók közel fele olyan munkakörben dolgozik, ahol szakképzettséget igénylő profilba vágó munkát végeznek, 20 % szakképzettséget nem igénylő profilnak megfelelő munkát végez és 17,6 % szakképzettséget nem igénylő kiegészítő munkát folytat. A beosztást tekintve a kérdezettek fele fizikai munkát végez.

A végzettségüknek megfelelő elhelyezkedés a fiatalok egyötödének nehézséget okozott, és arra a kérdésre, hogy könnyen el lehet-e helyezkedni a végzettségével, nagyon negatívan nyilatkozott. Azonban ugyanekkora arány véli úgy, hogy a képesítésével inkább könnyebb az elhelyezkedés. A képzések alatt elsajátított tudást a saját életükben azonban nagy arányban tudják hasznosítani: a kérdezettek több mint fele pozitívan válaszolt (inkább igen, vagy nagyon választ adott).

4.1.3. Munkanélküliség – munkalehetőségek

A jelenlegi felmérés is azt tükrözi, hogy komoly problémát jelent a munkanélküliség ebben a járásban is. Mint ahogy azt már említettük, a munkanélküliek aránya a mintán belül 21,4 %, ami több mint a minta ötöde. A települési eloszlást jól ábrázolja az alábbi térkép (20. ábra). A legmagasabb arányt Sáránd és Hosszúpályi településeken mértük, míg a legkedvezőbb helyzet Derecskén mutatkozik a munkanélküliségi arányban.

20. ábra: A munkanélküliek aránya (%) a kutatásba bevont települések esetében

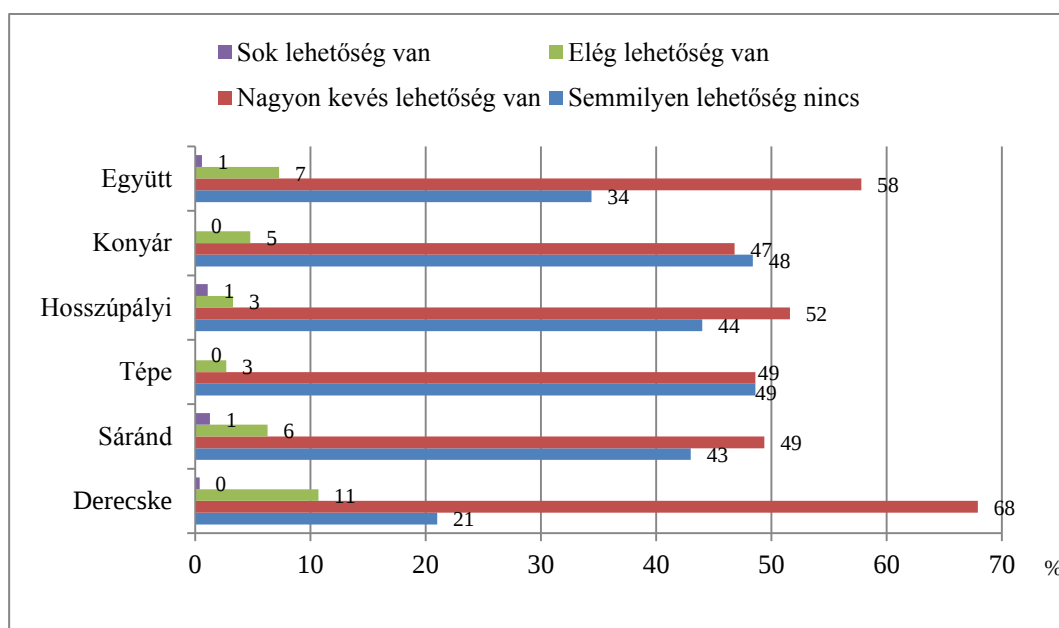
Forrás: saját szerkesztés

A 15-29 éves fiatalok munkanélküliségi rátája 2010-ben országos viszonylatban 18,7% (KSH, 2011).

A munka nélkül levők esetében az iskolai végzettség a kérdés időpontjában a következőképpen alakult: 35 %-uk 8 általános iskola vagy kevesebb végzettséggel rendelkezik, szakmunkásképző végzettségük 16,5 %, szakiskola végzettségük 6,8 %, szakközépiskolai végzettségük 17,5 %, gimnázium 8,7 %, és a felsőfokú végzettségük 6,8 %. Ezek az arányok az iskolai végzettség teljes megoszlásához képest magasabb értéket mutatnak az alacsonyabb iskolai végzettségek esetében. A fordulat a gimnáziumi végzettségnél figyelhető meg, ahol is a munkanélküliek körében több mint a felére

csökken az arányuk, illetve a diplomás munkanélküliek esetében is érdemben kisebb értéket mutat a munkanélküli fiatalok körében. Ez az összefüggés arra enged következtetni, hogy az alacsonyabb végzettséggel rendelkezők nagyobb arányban szerepelnek a munkanélküliek körében, mint a magasabb iskolai végzettségű társaik.

A munkahelyek megléte és keresése kiemelt kérdéskör volt a felvétel során, hiszen a munkakeresés módja az egyik sarkalatos pontja a sikeres munkaerő-piaci szereplésnek. Igyekeztünk felmérni, hogy a fiatalok hogyan keresnek munkát, illetve mennyire hajlandóak a munka után „menni”, mennyire mobilak, mennyire jellemző rájuk a rugalmasság a munka szempontjából. Az alábbi ábrán is kirajzolódik, hogy a fiatalok válaszai alapján a környéken nem nagyon található munkalehetőség (21. ábra). Minél kisebb egy település, annál nagyobb a kiábrándultság és annál kedvezőtlenebbnek érzik a körülményeket a fiatalok.

21. ábra: Munkalehetőségek alakulása az öt település esetében (%)

Forrás: saját szerkesztés

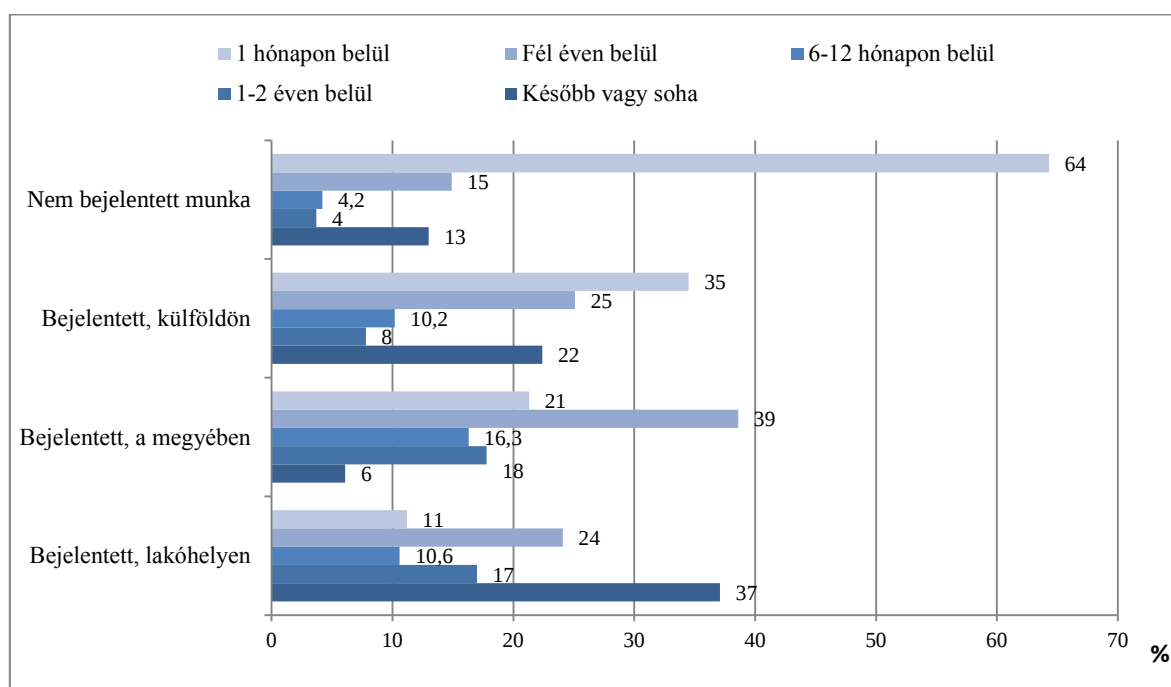
A munkaerőpiac szubjektív megítélése regionális viszonylatban a következőképpen alakult az Ifjúság 2012-es országos felvétel alapján: Jász-Nagykun-Szolnok megyében 63,5 %- a válaszadóknak kedvezőtlennek ítéli meg a helyzetet, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében közel 80 %-uk gondolja ugyanezt, míg Hajdú-Bihar megyében a kérdezettek fele véli kedvezőtlennek a munkaerő-piaci kínálatot, amely hasonló képet mutat az országos átlaggal. Láthatjuk, hogy a Derecske járás fiataljai a megyei érték alatt

helyezkednek el, mely – bár magas százalékban –, de mégiscsak kedvezőbb megítélésű a szomszédos megyékhez képest.

A rugalmasság másik mutatója az ingázás kérdése, vagyis az, hogy mennyit lenne hajlandó egy nap utazni a munkahelyére a munkavállaló. A válaszadók csupán 5 %-a említette, hogy nem hajlandó ingázni, 60 %-uk napi egy órát hajlandó lenne utazni a munkahelyre – ami a helyi viszonyoknak megfelelően Debrecen vagy Berettyóújfalú távolságot jelent –, 40 % pedig egy vagy több órát is utazna a munkahelyére. A megkérdezettek közel 10 %-a szinte akármennyit utazna egy megfelelő munka érdekében. Ezek alapján a térség fiataljai elég rugalmasnak és mobilnak tekinthetők.

Az elhelyezkedés idejét tekintve nem túl optimista szemléletűek az itt lakó fiatalok (21. ábra). Véleményük szerint bejelentett munkahelyet a településen rövid időn belül szinte lehetetlen találni. Minél távolabbra megyünk földrajzilag, annál rövidebb idő alatt tudnának a fiatalok elhelyezkedni elképzelésük szerint. Így a bejelentett munkahely megtalálása külföldön tűnik a legrövidebbnek, ám ez tekinthető egyfajta túlzásnak és vágyálomnak, mely szerint minél messzebb van a kérdésben szereplő térség, annál biztosabb, hogy jobbak a feltételek, de ezek a nagy többségében nem tartalmaznak valós tapasztalatokat, inkább csak ideák.

A feketemunka esetében egyértelmű kiugró a válasz, mely szerint igen rövid időn belül lehet találni ilyen jellegű munkát a térségben (közel 65 %) (22. ábra).

22. ábra: Elhelyezkedési esélyek megoszlása különböző időintervallumokban (%)
Forrás: saját szerkesztés

Azonban hiába a pozitív szubjektív megítélés a távolabbi városokban, az elköltözés mégsem tűnik perspektívának a fiatalok körében. A megyén belüli költözés a megkérdezettek felénél szóba sem jöhet, illetve valamivel több, mint negyedük tartja valószínűnek, hogy elköltözzön. Az országon belüli távolabbi költözést pedig még annyian sem tartják valószínűnek, 60 % nem kíván elköltözni és csak 14,8 % vélekedik úgy, hogy elmenne messzebbre is a jobb boldogulás érdekében.

A külföldre való kiköltözés 10 % feletti értéket mutat a megkérdezettek körében, vagyis minden tízedik fiatal gondolkodik abban, hogy külföldre költözik (az EU-n belüli országok vonzóbbak a fiatalok számára, mint az EU-n kívüliek). Érdekes, hogy a derecskei fiatalok szignifikánsan nagyobb arányban tervezik a külföldi kiköltözést és a munkavállalást, mint a kisebb településen élők ($\text{Sig} \leq 0,05$).

Az Ifjúság kutatások (2000, 2004, 2008, 2012) adatai szerint a fiatalok 60 %-a vélte úgy 2008-ban, hogy nem tervezi a külföldi munkavállalást, míg a 2012-es adatok alapján már csak 30 %-ra tehető ezen fiatalok aránya. Elmondható, hogy 2012-ben a külföldi munkavállalást tervezők arányszáma felülmúlja azokét, akiknek ez nincsen a tervei között.

Feszültség és ellentmondás fedezhető fel a „lehetőségek” és a „valószínűségek” között: a fiatalok szerint lenne lehetőség a munkavállalásra a térségtől messzebb (más megyében, külföldön), és minél messzebb megyünk a térben, annál szélesebbnek tűnik a lehetőségek tárháza, de ennek ellenére a nagy többségük mégsem tervezi, hogy elmenjen „szerencsét próbálni”.

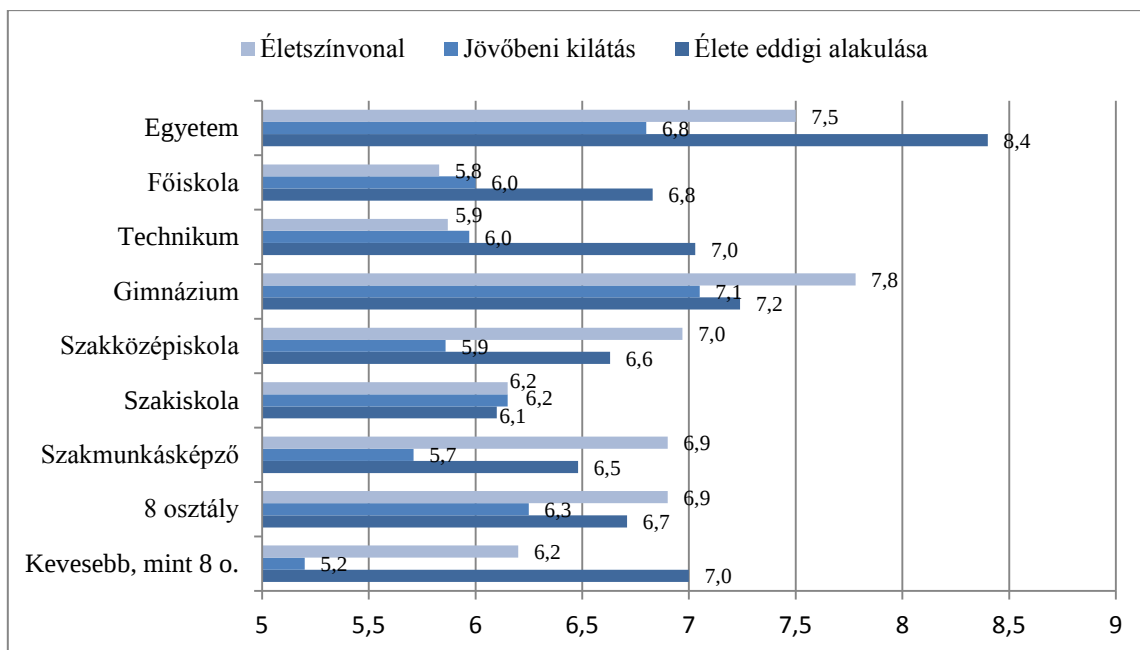
A munkakeresés a fiatalok mindennapjainak része, minden második válaszadó nyilatkozott úgy, hogy a kérdés időpontjában is keres munkát. A munkakeresés alkalmával a fiatalok a személyes kapcsolatokat részesítik előnyben. Ezen belül is a barátok és a család az, akik a legnagyobb segítségükre vannak, ezen kapcsolatok révén találnak nagyrészt munkát. Munkakeresés alkalmával a barátokat, ismerősöket a fiatalok 71 %-a említette, a család, a rokonok megkérdezését közel 50 %-uk. A klasszikus munkakeresési attitűdök is megfigyelhetők, mint az újsághirdetések figyelése (65 %), munkaügyi kirendeltség felkeresése (31 %). A közvetlen munkaadók személyes felkeresését a válaszadók mindössze negyede említette. Bizakodásra ad okot, hogy a passzivitás nagyon kis százalékban volt jelent, vagyis a munkakeresés alkalmával a fiatalok saját bevallásuk szerint aktívan hozzájárulnak a sikeres elhelyezkedésükhöz.

A vállalkozás indítása, mint önfoglalkoztatás is megjelenik, hiszen a fiatalok közel harmada hajlandó lenne vállalkozást indítani, és csupán egyötöde utasítja el ezt a

foglalkoztatási formát. A vállalkozás indítására vonatkozó szándék települések szerint szignifikáns ($\text{Sig} \leq 0,05$) kapcsolatot mutat, ugyanis Derecskén inkább nem indítanának vállalkozást, míg a kisebb településeken nagyobb a vállalkozói kedv és hajlandóság. Az vállalkozói esélyek latolgatásában, vagyis hogy a lakóhelyen, az ország más településén, vagy külföldön mekkora esélye lenne egy vállalkozás beindításának, nincsen összefüggés a fiatalok lakóhelyével.

4.1.4. Szubjektív jól-lét

Fontos tényező a fiatalok szubjektív elégedettségének mérése is. A szubjektív jóllét mutatói arra szolgálnak, hogy az egyének a saját életükről, annak megéléséről adnak válaszokat, melyek segítségével a megkérdezettek életminőségéről kapunk szélesebb képet. Ezen mutatók jól kiegészítik az objektív, vagyis a gazdasági és társadalmi jelzőszámokat (Diener, 1984; Hajdu-Hajdu, 2013; Hajdu, 2015). A fiatalok megelégedése az életük alakulásával, jövőbeni kilátásaikkal és életszínvonalukkal, sokat mutat a korosztály és a társadalom közhangulatáról. A jól-létükre vonatkozó válaszokat egy tízfokú skálán választották ki a megkérdezettek. Az iskolai végzettség tükrében történő összevetés során a következő képet kapjuk: a kiválasztott skála értékek az iskolai végzettség növekedésével párhuzamosan emelkednek, de a növekedés nem tekinthető folyamatosnak. Az iskolai végzettségek státuszváltozásaira utalnak az arányok, mely szerint a szakmunkás végzettségűek nem elégedettebbek a helyzetükkel, mint a 8 általános végzettségűek, ugyanakkor a főiskolát vagy egyéb felsőfokú tanulmányt végzettek elégedettsége nagyban elmarad az egyetemi diplomával rendelkezők elégedettségétől (23. ábra).

23. ábra: Elégedettség mérése az iskolai végzettség függvényében (átlag, tízfokú skálán mérve)

Forrás: saját szerkesztés

Mind a jövőben kilátásaikkal, mind az életük eddigi alakulásával a gimnáziumi végzettséggel rendelkezők a legelégedettebbek. Településtípusok tekintetében azonban nem látunk összefüggést a szubjektív megítélésekkel kapcsolatban.

4.2. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők helyzetének elemzése

A diplomával rendelkezők (ide értve a főiskolai és egyetemi végzettséget egyaránt) helyzetével külön fejezetben is foglalkozunk. A kutatásban 8,6 % a diplomával rendelkezők aránya. Nagy többségük bejelentve dolgozik, de magas azoknak az aránya is, akik még jelenleg is tanulmányaikat folytatják, arányuk 8,4 %. A felsőoktatási továbbtanulási szándék is kimagasló a fiatalok körében, ugyanis főiskolai vagy egyetemi továbbtanulási terve a fiatalok negyedének van.

A szakirodalom is kiemelten foglalkozik a felsőfokú végzettséggel rendelkező fiatalok helyzetével. A munkanélküliség az ő körükben is jelen van, ám helyzetük abban a tekintetben kedvezőbb, hogy a munka világán kívül töltött idő arányaiban rövidebb, mint az alacsonyabb iskolai végzettséggel bíró fiatalok esetében. Elmondható, hogy minél magasabb a fiatal iskolázottsága, annál nagyobb az esélye a sikeres munkavállalásra és várhatóan annál kevesebb időt tölt munkanélküliként (Gere, 2001). A magasan képzett fiatalok a munkakeresésben is eredményesebbek, illetve a munkájuk

elvesztése esetén a mobilitásuk is nagyobb: hamarabb módosítanak pályát, vagy költöznek el új lehetőségek irányába (*Ifjúság 2008*).

A megkérdezett településeken a munkalehetőségek kapcsán a diplomások szignifikáns ($\text{Sig} \leq 0,05$) különbséget mutatnak az alacsonyabb iskolai végzettségű kortársaikkal szemben a környékbeli elhelyezkedés kérdésében. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők kedvezőbbnek látják az elhelyezkedési lehetőségeiket, mint az alacsonyabb iskolai végzettségűek – bár ők is a kevés lehetőségről számolnak be, de mégsem látják annyira kilátástalannak a helyzetet.

A felsőfokú végzettséggel rendelkezők az általuk még elfogadható munkakörülmények összehasonlításában is mutatnak eltérést az alacsonyabb iskolai végzettségűekkel szemben ($\text{Sig} \leq 0,05$). A be nem jelentett munkahely esetében minél magasabb valaki iskolai végzettsége, annál inkább nem fogadja el az illegális munkát, mint munkakörülményt. A munka miatti költözés inkább nem okozna gondot a diplomás fiataloknak, ha ezzel biztos munkához és megélhetéshez jutnának.

A külföldön való bejelentett elhelyezkedés idejét nézve is találunk összefüggést ($\text{Sig} \leq 0,05$): sokkal rövidebb idő alatt találnának munkát véleményük szerint diplomás fiatalok, mint az alacsonyabb végzettségűek.

A diplomás fiatalok esetében, ha külön vesszük a felsőoktatási intézmény jellegénél fogva az egyetemi és főiskolai végzettségeket, akkor azt tapasztaljuk, hogy a főiskolai végzettségűek kevésbé mobilak a lakhelyet illetően, nem terveznek elköltözni a településükről sem más megyébe, sem pedig külföldre. Az egyetemi végzettségűek már nagyobb arányban tervezik a költözést más megyébe és akár külföldre is. A szakirodalom (*Gere, 2001; KSH 2011*) szerint a diplomás fiatalok magasabb mobilitással rendelkeznek, ezt azonban nem igazolta teljes mértékben a mi kutatásunk: a megkérdezett főiskolai végzettségűek nem terveznek elköltözni.

A felsőfokú végzettséggel rendelkezők nagy arányban a Debreceni Egyetemen végeztek, illetve folytatják a tanulmányaikat, mely az egyetem vonzását és a fiatalok kiugrási lehetőségét is jól mutatja. Azonban nem egyértelmű az adatokból, hogy arányaiban – az Egyetem közelsége miatt – magasabbak lennének az országos, vagy megyei átlaghoz viszonyítva.

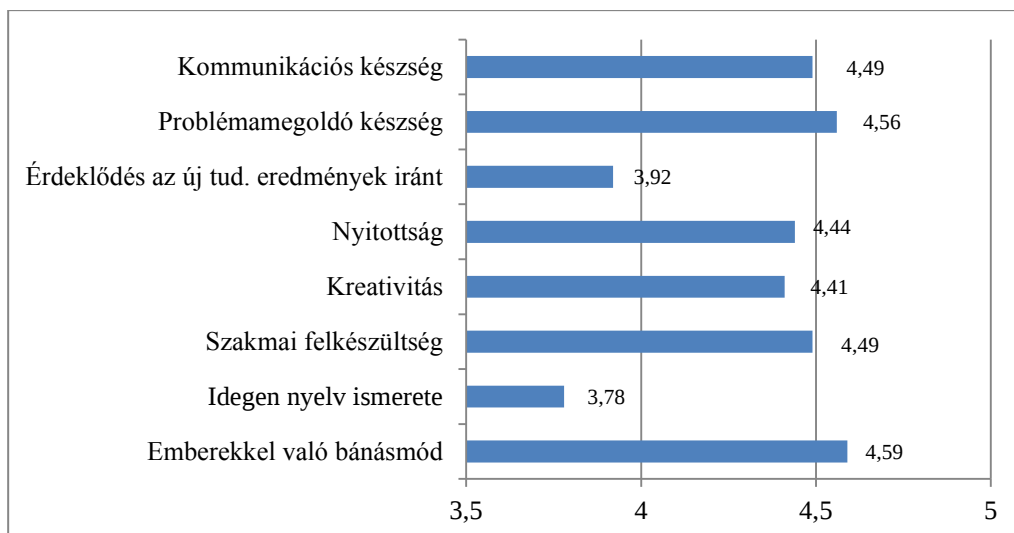
4.2.1. Kompetenciák a munkaerőpiacon – a megkérdezett fiatalok körében

A kompetenciák meglétének hangsúlyozása is kiemelt téma, melyben a szakirodalmi áttekintésben is szót ejtettünk. A különböző „skill”-ek megléte igen nagyban befolyásolja a munkaerő-piaci részvétel sikerességét.

Az általánosan megjelenő kompetenciák közé tartozik a nyelvismeret. Az Ifjúság2010-es felmérés alapján országos átlagban a fiatalok 60 %-a tud valamilyen idegen nyelven, Hajdú-Bihar megyében hasonló az arány: 58 %. A Derecske járás fiataljai 72 %-ban válaszoltak úgy, hogy beszélnek valamilyen idegen nyelven. A kompetenciák esetében a másik sarkalatos pont a számítógép használata és ismerete. Ebben a válaszadók 90 %-a mondta, hogy használ számítógépet.

A sikeres elhelyezkedéshez szükséges tényezőket is fontos vizsgálni. Az Ifjúság2010 során a fiatalok 1-5-ig tartóskálán értékelték fontosság szerint ezeket a tényezőket. A megkérdezettek szerint a legfontosabba jó kapcsolat, a protekció, a szaktudás és a szakmai gyakorlat, amelyek hasonló tendenciát mutatnak az országos átlagával. A derecske járás fiataljainak véleménye szerint a jó családi háttér az, ami legnagyobb arányban segíti a sikeres elhelyezkedést, majd a megfelelő kapcsolatok és utolsó helyre sorolták be az egyéni törekvéseket.

Az alábbi ábrán (24. ábra) jól látható, hogy a fiatalok az egyes felsorolt kompetenciákat mennyire tartották fontosnak a munkaerő-piaci sikeres szerepléshez. Ötfokú skálán kellett meghatározni a fontosságot, ahol az 1 az egyáltalán nem fontos, az 5 pedig a nagyon fontos értéket jelentette.

24. ábra: Kompetenciák átlagértéke ötfokú skálán fontosságuk szerint
Forrás: saját szerkesztés

Az emberekkel való bánásmód és a problémamegoldó készség voltak a válaszadók szerint a legfontosabb készségek, melyek elengedhetetlenek a mindennapi munkavégzéshez. Meglepő azonban, hogy az idegen nyelv ismerete átlagosan a legkevesebb pontot kapta.

Az iskolai végzettség tükrében is érdekes ugyanezen eredményeket megvizsgálni. A diplomával rendelkezők szerint a problémamegoldó képesség kifejezetten fontosabb a munkaerő-piaci sikerességhez, mint az ettől alacsonyabb iskolai végzettségűek szerint. Az új tudományos eredményekről való érdeklődés, a kreativitás és a szakmai felkészültség fontossága is növekszik az iskolai végzettséggel ($\text{Sig} \leq 0,05$). Az idegen nyelv ismerete – mely a legalacsonyabb átlagpontoszámot kapta a felsorolt kompetenciák között – egyértelműen a magasan kvalifikált válaszadók körében fontos kompetencia, melynek birtoklása munkaerő-piaci előny és a siker egyik kulcsa.

A fiatalok iskolai végzettsége mellett nagy hangsúlyt fektetnek a munkáltatók arra is, hogy véleményük szerint nem elegendő a végzettséget igazoló „papír” megléte, az iskolának olyan ismereteket is át kell(ene) adnia, amelyekkel sikeresen tudnak a munkájukban elhelyezkedni és megállni a helyüket. A derecskei válaszadók arra a kérdésre, hogy *„Az iskolában szerzett ismeretek és a munkahelyi elvárások között eltérés mutatkozik?”*, kimutathatóan nagyobb arányban válaszolták azt, hogy igen, tapasztalnak különbséget; míg a kisebb településeken élők esetében ez nem okozott érzékelhető differenciát.

Az iskolai pályaaorientációs programok is csak a derecskei fiatalok szerint hiányoznak a mai iskolai tananyagból, amelyek segítenék őket a sikeresebb elhelyezkedésben. Ezekből

arra lehet következtetni, hogy a nagyobb városokban élők, jelen esetben Derecske fiataljai érzik az iskolában megszerzett kompetenciák és a munkaerőpiacon támasztott elvárások közötti szakadékot.

4.3. Munkaerő-piaci helyzetfelmérés

4.3.1. Belépés a munka világába

Az iskola befejezése utáni első munkahely betöltése is fontos adatokkal szolgál a fiatalok helyzetéről.

Az Ifjúság2010 adatok szerint nagy a befolyása a megszerzett iskolai végzettségnek az elhelyezkedéshez szükséges idő hosszára. A legfeljebb 8 általános osztályt elvégzett, de iskoláit már befejezett fiatalok körében majdnem 40 % azok aránya, akik még soha nem dolgoztak életük során, a diplomások körében is 10 % körüli ugyanez az arány (*Gazsó, 2012*). Ugyanezen felmérés szerint az országos átlag alapján a fiatalok átlagosan 20 hónapot töltöttek munka nélkül az iskola befejezése után, ám közel 16 %-uk kevesebb, mint 1 hónapon belül el tudott helyezkedni, illetve közel kétharmaduk fél év után talált munkát. Az Észak-alföldi régió megyéin belül Hajdú-Bihar megyében a kutatás eredménye megegyezik az országos átlaggal. Az Ifjúság2008-as kutatás szerint az átlagos idő 5,3 hónap volt (*Szabó-Bauer, 2009*).

Jelen vizsgálat során az iskolai végzettségek kategóriáin belül, ha megnézzük az átlagokat, a következőket látjuk: kevesebb, mint 8 általános iskolai végzettségnél az elhelyezkedésig átlagosan eltelt idő 4,5 hónap; a 8 általánost befejezőknél 14,5 hó; a szakmunkás képzőbe jártaknál 6 hó; a szakiskolában végzeteknél 4 hó. A szakközépiskolát befejezőknél 5,26 hó; gimnáziumi végzettséggel 6,84 hó; a technikumban bizonyítványt szerzeteknél 5,57 hó szükséges az állástalálásig; míg a főiskolai végzettségűeknél 4,26; az egyetemi végzettségűek esetében pedig 2,23 hónap telik el az első munkába állásig átlagosan. Láthatjuk, hogy a diplomával rendelkező fiatalok lényegesen gyorsabban helyezkedtek el az első munkahelyükön.

A DPR legújabb vizsgálatai (*Frissdiplomások 2015*) alapján a fiatalok megszerzett képesítése, végzettsége tekintetében is eltérések mutatkoznak az első munkahely betöltése kapcsán. A diplomások körében az orvosi és jogász szakokról kikerültek helyezkedtek el a leghamarabb, míg a leghosszabb időtartam a „*hagyományos főiskolai*

diplomát szerzett munkakeresőket érinti (4,63 hónap)” – ide értve a természettudományi, társadalomtudományi és bölcsészettudományi végzettséket (Veroszta, 2016: 54).

A fiatalok az iskolából kilépve, ha egy-két éven belül nem tudnak vagy akarnak elkezdni dolgozni, akkor egyre kevesebb lesz az esélyük rá az idő előrehaladtával. E mögött a szakképzettség értékcsökkenése, a tudásának elhomályosodása is áll, valamint a munkaadók szempontjából sem kedvező feltétel egy régóta munka nélkül lévő alkalmazása (Bajnai-Hámori-Köllő, 2008).

Az első munkahely esetében szignifikáns ($\text{Sig} \leq 0,05$) a különbség a munkahely legalitása és az iskolai végzettség között. Elmondható, hogy minél alacsonyabb az iskolai végzettség, annál nagyobb valószínűséggel volt nem bejelentett az első munkahelye a jelenlegi kutatásban megkérdezett fiatalnak, míg a felsőfokú végzettségűeknek csaknem teljes mértékben hivatalos munkahelyük volt az első betöltött állásuk.

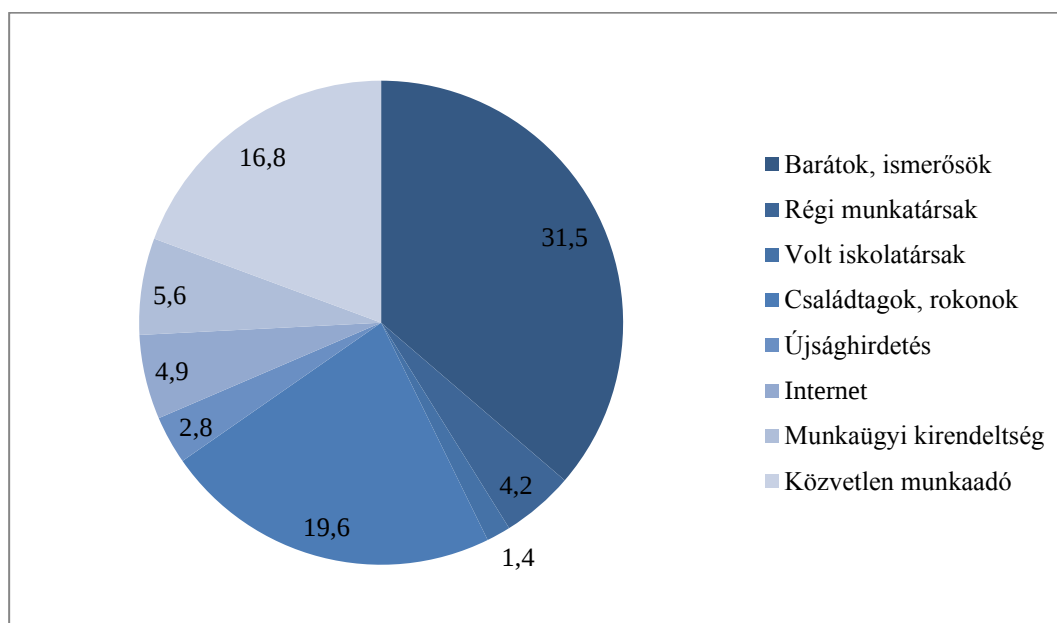
A munkanélküli státuszban lévő fiatalok esetében is kimutatható a szakirodalomban olvasható megállapítás, mely szerint az alacsony iskolai végzettségűeket nagyobb mértékben sújtja a munkanélküliség, mint a magasabb iskolai végzettségűeket. Ez alól a szakközépiskolai végzettségű munkanélküli fiatalok térnek el, mert körükben kifejezetten magas a munkanélküliek aránya.

4.3.2. A jelenlegi munka

A kérdés időpontjában a megkérdezettek 28 %-a dolgozott. A munkaadó szervezet/intézmény szempontjából a vállalkozások, ezen belül is a középvállalkozások a legnagyobb foglalkoztatók. Ezután az önkormányzati/állami szervek, végül pedig a nonprofit szektor, ám nagyon elenyésző százalékban vannak jelen, mint foglalkoztatók (alig több mint 3 %). A szervezetek tevékenységi körét tekintve a legnagyobb arányban a mezőgazdasági tevékenységűek vannak jelen, amely nem meglepő a járás területi elhelyezkedését figyelembe véve. A második nagy tevékenységi kört a szolgáltatói kör, a terciér szektor teszi ki.

A fiatalok nagy része a szakmájának, képzettségének megfelelően, képzettséget igénylő munkakörben dolgozik, a megkérdezettek több mint 41 %-a tartozik ebbe a kategóriába. Ám közel ugyanekkora azoknak az aránya is, akik szakképzettséget nem igénylő munkakört töltenek be.

Beosztott fizikai munkakört lát el a megkérdezettek majdnem fele, míg a szellemi adminisztratív, illetve nem adminisztratív munkaköröket ellátó fiatalok aránya 31 %. Irányult kérdés arra is, hogy a jelenlegi munkahelyet hogyan, milyen módon találták meg. A legnagyobb arányú válasz ebben az esetben is a baráti és családi, valamint a közvetlen munkaadótól származott, vagyis a személyes kapcsolatokon keresztül történik, ahogyan az alábbi ábra is mutatja (25. ábra).

25. ábra: A jelenlegi munka megtalálásának a módja (%)

Forrás: saját szerkesztés

A napi 8 órás munkaidő a leggyakoribb (53 %), azonban az ettől nagyobb elvárt óraszámú munkaidő is elég gyakori, a válaszadók 13 %-a számolt be erről. A rugalmas munkaidő is viszonylag magas arányú, közel 15 %.

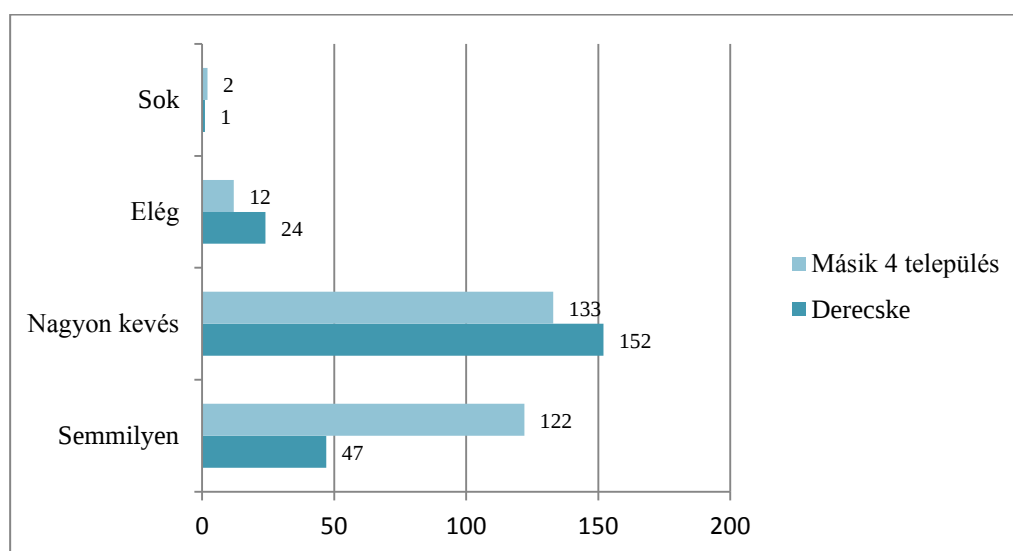
A mobilitást jól mutatja, hogy a jelenlegi munka betöltése a lakóhelyhez képest hol található. A fiatalok többsége a lakóhelyén dolgozik (52 %), azonban napi vagy heti ingázást a fiatalok közel 40 %-a „vállal be” a munka kedvéért, amely elég magas számnak tekinthető és nagy rugalmasságra utal.

Az „álommunka” megkérdezése során, vagyis hogy milyen jellemzői lennének a vágyott munkának, néhány dimenzió mentén mutatkozik csak eltérés. A munkakör esetében a fiatalok közel harmada vezetői beosztásban szeretne dolgozni, egyértelmű a napi 8 órás munkaidő preferálása, illetve helyben, a lakóhelyükön lenne a legkényelmesebb a munkavégzés. A munkaszerződés pedig a határozatlan munkaszerződés lenne a fiatalok többségénél az ideális.

4.4. Centrum-periféria jelenség vizsgálata és hatásai

A centrum-periféria fogalompár értelmezését az alapján vizsgáltuk, hogy vajon a felmérésben kimutatható-e Derecske, mint a térség városának centrum helyzete. A centrum vizsgálat során Derecske és a többi négy települést különítettük el, így ennek a dimenziónak a mentén kerültek összehasonlítás alá a fiatalok egyes kérdésekre adott válaszai.

A munkahelyek szubjektív megítélése szempontjából kimagasló Derecske. A munkaerőpiaci helyzetkép szubjektív oldalról való megközelítésében egyértelműen kimutatható Derecske központi helyzete ($\text{Sig} \leq 0,05$), mely az alábbi ábrán is jól látható (26. ábra).

26. ábra: A munkalehetőségek megítélése a válaszoló fiatalok körében Derecskén és a másik négy településen (fő)
Forrás: saját szerkesztés

A derecskei fiatalok szerint sincsen sok munkalehetőség, azonban ők pozitívabban vélekednek és nagyobb valószínűséggel mondták az „*elég*” és a „*nagyon kevés*” lehetőségeket, míg a kisebb településeken élők egyértelműen negatívabb hozzáállással bírnak és a nagy többség szerint semmilyen lehetőség nem áll a rendelkezésükre munka terén.

A centrum hatása szubjektív elhelyezkedés időbeni megítélésében is nagy befolyással bír. A feltett kérdés alapján arra voltunk kíváncsiak, hogy a fiatalok mit gondolnak, mennyi időbe telne elhelyezkedniük a lakóhelyükön bejelentett munkahelyen. Derecske fiataljainak válasza alapján sokkal hamarabb, vagyis rövidebb idő alatt el tudnának helyezkedni bejelentett munkahelyen, a lakóhelyükön. A „*fél évnél kevesebb*

idő alatt” és a *„fél és egy év közötti”* időintervallum esetében a derecskeiek felülreprezentáltak, míg a kisebb településen élők esetében lehangolóbb kép mutatkozik a válaszaik alapján: szignifikáns az eltérés az *„1-2 év”*, illetve az ettől is több időintervallum esetében (*„később vagy soha”* válaszkategória) ($\text{Sig} \leq 0,05$), hol felülreprezentáltak vesznek részt.

Érdekes, hogy ez a fajta centrum hatás csak a lakóhelyen történő elhelyezkedésben mutatkozik meg, a megye más településein vagy külföldön már nincs hatása Derecske városi létének. A nem bejelentett munka esetében találunk gyenge kapcsolatot, mely szerint a centrum szerepet betöltő Derecske fiataljai gyorsabban el tudnának helyezkedni feketemunkában, mint a kisebb település fiataljai. Az adatokból arra lehet következtetni, hogy a lakóhelyi meghatározottság kimagasló eredménye csak a helyben történő foglalkoztatás esetében van hatással. Ezek alapján Derecske munkaerőpiacának az *„értedme”* a fiatalok pozitívabb válasza, mely szerint, ha szeretnének dolgozni a fiatalok, akkor itt nagyobb valószínűséggel tudnak el is tudnak helyezkedni.

Az iskolai végzettség vizsgálatakor is látható Derecske centrum szerepe a magasan kvalifikált válaszadók körében. Szignifikáns különbség látható a Derecske településen megkérdezett fiatalok iskolai végzettségében, mely kimagaslóan nagyobb, mint a négy másik, az empirikus kutatásban részt vett településen ($\text{Sig} \leq 0,05$). Derecske az érettségit adó középiskola és a felsőfokú végzettségűek körében szignifikánsan magasabb arányokat mutat, míg a kisebb településen élők iskolai végzettsége alacsonynak tekinthető.

Érdekes eredmény születik abban az esetben, ha a centrum hatását nem a munkahelyek mentén, hanem a szubjektív jól-lét dimenziói mentén vetjük össze. Ezekben az esetekben nem mutatkozik meg Derecske kimagasló helyzete, sem az életük eddig alakulása, sem a jövőbeni szubjektív kilátásaikkal, sem az életszínvonaluk alakulásában. Ha nem a kettes felosztást vesszük alapul, hanem mind az öt településre vetítjük ki ezeket az adatokat, abban az esetben sem látunk különbséget. A háztartás anyagi helyzetének szubjektív megítélése sem vezet eredményre, itt sem számít, hogy az adott fiatal Derecske, vagy kisebb település lakosa.

Összefoglalva tehát a centrum hatás a munka világában egyértelműen érvényesül, mind a munkalehetőségek, mint az elhelyezkedés gyorsaságát tekintve, valamint az iskolai pályafutások tekintetében is. Ez a népességmegtartó képesség és képességmegtartó népesség fogalomkörébe jól illeszkedik: Derecske képes a munkalehetőség kapcsán

kiemelkedő és megtartó szerepet betölteni. Azonban ez a hatás elvész, amint a fiatalok személyes életüket befolyásoló szubjektív tényezőket vizsgáljuk.

4.5. Prekariátus a kutatásban részt vett fiatalok körében

A prekariátus fogalma a szakirodalmi áttekintő részben kifejtésre került. Egyik jellemző tényező, melyet a vizsgálatban mértünk, a munkaszerződés határozott formája volt, mellyel nyomon lehet követni a projektidőre való foglalkoztatás meglétét a vizsgált térségben. Ezen dimenzió mentén vizsgáltuk meg a már dolgozó fiatalok válaszait, akik a mintában 142 főt jelentenek. Közülük 49 fő azoknak a száma, akik határozott szerződéssel dolgoznak, mely 35 %-ot tesz ki. Összehasonlítást végeztünk a határozatlan munkaszerződéssel rendelkező fiatalokkal, és arra a következtetésre jutunk, hogy vannak olyan dimenziók, melyek mentén mérhető a különbség.

A települések között találunk szignifikáns eltérést ($\text{Sig} \leq 0,05$): Derecske településen kisebb arányban figyelhető meg a prekariátusnak ezen szegmense, így aki kisebb településen lakik, nagyobb eséllyel esik bele ebbe az általunk a határozott munkaszerződéssel bírt prekariátus fogalmába (Hosszúpályi és Konyár). Azonban a legkisebb településen, Tépén már ugyancsak nem jellemző a határozott munkaszerződés. Itt meg kell azonban jegyezni, hogy ez a fajta határozott munkaszerződés nagy arányban a kis településeken lévő közfoglalkoztatás miatt alakul ki. A határozott munkaszerződések szoros kapcsolatot mutatnak a közfoglalkoztatással.

A szülők iskolai végzettsége is befolyásoló tényezőnek tekinthető ($\text{Sig} \leq 0,05$), ugyanis mindkét szülő esetében igaz: minél alacsonyabb a szülők iskolai végzettsége, annál nagyobb eséllyel lesz határozott a fiatal munkaszerződése.

Iskolai végzettség tekintetében nem találunk összefüggést a határozott, illetve határozatlan foglalkoztatással összevetve, így a prekariátus minden fiatalot érinthet, független attól, hogy milyen fokú iskolai végzettséggel rendelkezik.

A között, hogy milyen a munkaszerződése a dolgozó fiatalnak, és hogy milyennek látja a családja anyagi helyzetét másokhoz viszonyítva, nincsen különbség. Abban a kontextusban azonban, hogy milyen jellegű a foglalkoztatása (alkalmazott, vállalkozó, közfoglalkoztatott) markáns határvonalak húzhatóak meg. A közfoglalkoztatásban dolgozó fiatalok sokkal rosszabbnak ítélik meg a helyzetüket a környezetükhöz képest, míg az alkalmazotti státuszban lévők olyannak ítélik meg, mint az átlag. A jobb anyagi

helyzetben – saját érzetük alapján – a saját vállalkozásban dolgozók élnek. A határozott munkaszerződéssel foglalkoztatott fiatalok körében nagyobb arányban számoltak be anyagi nehézségekről, mint a határozatlan szerződéssel rendelkezők, mely a bizonytalanság, és ezen belül is az anyagi bizonytalanság emelkedését mutatja.

Összefoglalva tehát a prekariátus a határozott munkaszerződések mentén egyes dimenziók esetében egyértelműen kimutatható hatást mutat.

4.6. Munkaerő-piaci klasztercsoportok a dolgozó fiatalok körében

A megkérdezett fiatalok körében arra voltunk kíváncsiak, hogy vajon lehet-e csoportokat létrehozni a munkaerő-piaci státuszokra vonatkozóan. A kérdezés időpontjában dolgozó fiatalok körében (N=142) klaszterelemzés (N=120) segítségével csoportokat hoztunk létre. A változók, melyek bekerültek a klaszteranalízis vizsgálatba, a következő munkaerő-piaci státuszkérdések:

- Milyen szervezet, intézmény a munkaadója?
- Mi az Ön foglalkozása, munkaköre?
- Munkaszerződése határozott vagy határozatlan?

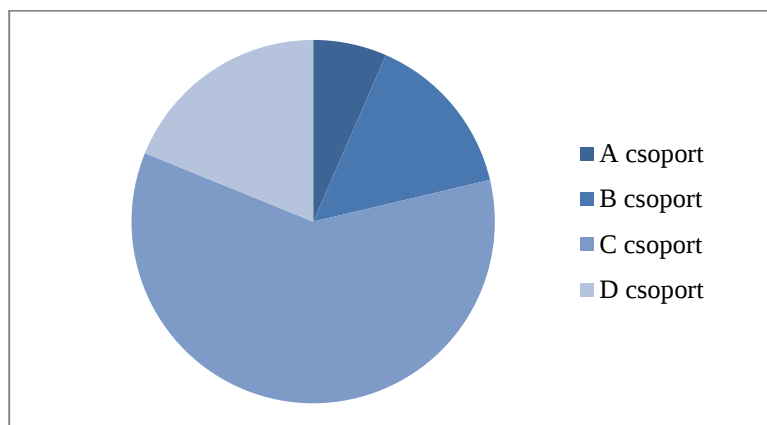
A három kérdés bekerülésének indoka többértű. Elsősorban azon fiatalok körében, akik a kérdőív felvételekor dolgoztak, érdekes megnézni, hogy vajon hol, milyen munkahelyen foglalkoztatják őket. Erre alkalmas változó a munkaadóra irányuló kérdés („*Milyen szervezet, intézmény a munkaadója?*”). A munkaerő-piaci státusznak az egyik alappillére a szervezet, maga az intézmény jellege, így a másik fontos kérdés, amely bekerült az elemzésbe, hogy a munkakör, amit betölt, az milyen jellegű. Munkakör alatt négy típust különböztettünk meg:

- szakképzettséget igénylő munka, a munkaadó profiljának,
- szakképzettséget igénylő munka, belső szolgáltató, profil-független,
- szakképzettséget nem igénylő, profilnak megfelelő munka,
- szakképzettséget nem igénylő kiegészítő munka.

A harmadik kérdés – visszautalva a prekariátus kérdéskörére is –, a munkaszerződésének típusa, vagyis hogy határozott vagy határozatlan. Meghatározó egy munka elvállalásakor, hogy az ember egy meghatározott időre – projektre – szerződik le, vagy határozatlan időre köttetik meg a munkaszerződés.

E kérdések mentén végeztük el a klaszteranalízist, mely során négy csoport jött létre (27. ábra):

1. csoport 8 fő
2. csoport 18 fő
3. csoport 73 fő
4. csoport 23 fő

27. ábra: A klaszteranalízis segítségével kialakított munkaerő-piaci klasztercsoportok alakulása (fő)
Forrás: saját szerkesztés

A klaszteranalízis módszerének háttere, hogy azokat a személyeket, akiket nem tud besorolni a négy csoport valamelyikébe, hiányként tünteti fel, emiatt nem egyezik a csoportok összeadott száma a kérdezés időpontjában dolgozók számával.

A négy klaszter jellemzése:

4.6.1. A csoport – Állami és nonprofit alkalmazottak¹⁰

Ez a csoport alkotja a legkisebb elemszámú halmazt. Az ide tartozó fiatalokat úgy jellemezhetjük a munkahelyük jellegénél fogva – melyről a csoport az elnevezését is kapta –, hogy többségük állami szervezetnél vagy nonprofit szervezetnél dolgozik. A nonprofit szervezetnél történő foglalkoztatás nagyon alacsony a kérdezettek körében, ám aki ilyen típusú munkahelyen dolgozik, ebbe az 'A' csoportba sorolható. Fontos megemlíteni, hogy ezek a fiatalok állami és nonprofit foglalkoztatottak, de nem közfoglalkoztatottak, vagyis ebben az értelemben ők „sikeresen” helyezkedtek el a település állami foglalkoztatóinál.

Beosztásukat tekintve beosztott fizikai dolgozók a legnagyobb arányúak, majd a szellemi munkát végző, de nem adminisztratív beosztásúak. Egyértelműen kimutatható, hogy alkalmazotti státuszt töltenek be, és a munkaszerződésük alapján inkább a határozatlan munkaszerződés a jellemző rájuk. Település szerinti megoszlásuk szerint pedig Derecske központúak.

A háttérváltozók közül az egyik meghatározó szocio-demográfiai tényező a szülők iskolai végzettsége, mely nagyban befolyásolja a fiatalok jövőbeni helyzetét. Jelen csoportosításban az apa iskolai végzettsége nem, azonban az anya iskolai végzettsége összefüggést mutat. Az ide tartozó fiatalok esetében az anyák iskolai végzettsége a legnagyobb arányban szakközépiskola. A szülők iskolai végzettségén túl a fiatalok végzettsége is meghatározó a csoportok létrehozásában: jelen esetben a vártnál nagyobb arányban rendelkeznek technikumi végzettséggel az ide sorolható állami és nonprofit alkalmazottak.

4.6.2. B csoport – Középvállalati fizikai dolgozók¹¹

A következő kirajzolódó csoport a középvállalati fizikai dolgozók csoportja. Ennek a csoportnak is beszédes az elnevezése, mely már előre sejteti az ide tartozók legfőbb jellemzőit: a munkahely jellegénél fogva rájuk leginkább a vállalati szférában való foglalkoztatás a jellemző. A munkahely nagyságában azonban találunk eltéréseket, hogy

¹⁰ A felsorolt összefüggések szignifikáns eredményt mutatnak, Sig≤0,05

¹¹ A felsorolt összefüggések szignifikáns eredményt mutatnak, Sig≤0,05

a vállalkozás mekkora méretű (kis- és középvállalkozások vannak túlsúlyban), azonban a munkahelyek jellege egyértelműen vállalkozások. Meg kell jegyezni, hogy ezek a vállalkozások nem önfoglalkoztatóak, vagyis nem egyéni vállalkozások. Munkakör tekintetében a beosztott fizikai dolgozók alkotják többségében a csoportot, akik nagyobb részben határozott munkaidejű foglalkoztatásban részesülnek. Települések szerinti megoszlásban is kimutatható a különbség: két településre koncentrálódnak, még hozzá Hosszúpályira és Sárándra. Szülők iskolai végzettségét tekintve itt is csak az anya iskolai végzettsége van hatással, a szakmunkás végzettségű anyák gyermekei tartoznak ebbe a csoportba. A legnagyobb arányban alkalmazotti státuszban dolgoznak ezek a fiatalok, és kiugróan magas az idegen nyelv ismeretének, mint a munkaerő-piaci sikerességhez szükséges kompetenciának a felértékelődése. Ez a fajta skill a többi csoport esetében nem volt megfigyelhető. Iskolai végzettségük szerint szakmunkás és szakiskolai végzettségűek alkotják a csoportot. Érdekes, hogy ezek a fiatalok azok, akik kimutathatóan nagyobb arányban keresnek jelenleg is munkát. Azt gondolhatnánk, hogy a mezőgazdasági, illetve idénymunkák az ide sorolható fiatalok jellemzője a fentebbi adatok alapján, azonban a foglalkoztató szervezet tevékenységi körében nem mutatható ki összefüggés.

4.6.3. C csoport – A vállalkozók¹²

A következő csoport, mint ahogy a neve is mutatja, az egyik legjobban és leghatározottabban megfogható csoport. Ide tartoznak kifejezetten a mikro és kisvállalkozók, akik a saját vállalkozásukat üzemeltetik. A munkakörük szerint – nevükből is adódóan – az önálló vállalkozók alkotják a legnagyobb arányban, és a válaszok alapján szellemi munkakört töltenek be. Munkaszerződésük szerint ez az a csoport, ahol egyöntetűen határozatlan munkaszerződésről nyilatkoztak a megkérdezettek. Területileg nem határolhatóak be olyan sarkosan, mint az előző két csoport. Elmondható, hogy Derecskén vannak nagyobb többségben, de a kisebb településeken is ugyanúgy jelen vannak, mint a nagyobb városokban. Szülők iskolai végzettsége ebben az esetben is összefüggést mutat, még hozzá érettségig adó középiskolai végzettségű anyák gyermekei alkotják a csoportot. A fiatalok iskolai végzettségére pedig jellemző a szülőktől magasabb iskolai végzettség, nagy arányban vannak technikumi és felsőoktatásban végzettek. Önfoglalkoztatóak, és az ide tartozó fiatalok egyértelműen azt

¹² A felsorolt összefüggések szignifikáns eredményt mutatnak, Sig≤0,05

választották, hogy nem keresnek jelenleg munkát. A képességek és készségek területén is kiemelkedő ez a csoport, ugyanis nagyon erősnek gondolják az új technikai és tudományos eredmények iránti nyitottságot és érdeklődést. Ez arra is utal, hogy aki saját vállalkozást vezet, és abban dolgozik és szeretne is sikeres lenni benne, ezért sokkal nagyobb érdeke fűződik ahhoz, hogy lépést tartson a fejlődő gazdasági viszonyokkal és az újabb technológiákkal, amellyel versenyképességét tartani, illetve növelni tudja.

4.6.4. D csoport – A „közfoglalkoztatott” fizikai dolgozók¹³

Az utolsó csoportba tartozók alkotják a leghátrányosabb helyzetű munkavállalók csoportját. Minden háttérváltozó mentén a legrosszabb helyzetben vannak, és nekik a legkedvezőtlenebbek a kilátásaik és a lehetőségeik is. Munkáltatójuk egyöntetűen önkormányzati fenntartású. Munkakör szerint fizikai beosztottak alkotják a csoport több mint kétharmadát. Munkaszerződésüket nézve mindenkinek határozott idejű szerződése van, amely nagyban csorbítja a fiatalok társadalmi, anyagi és létbiztonsághoz fűződő érzetét. Települési meghatározottságuk is a várt eredményeket mutatja, vagyis hogy kimagaslóan a kis településeken, azon belül is Konyáron vannak többségben. Szülői iskolai végzettség is az ő esetükben a legalacsonyabb: az édesanyák 8 általános iskolai végzettségűek, vagy még 8 általánost sem végeztek. A munka jellege egyértelműen a közfoglalkoztatotti viszony, mely nem jelent tartós megoldást a munkaerő-piaci helyzetükre és foglalkoztatásukra, csak egy átmeneti állapot. Iskolai végzettségük szerint is a legalacsonyabbak a klaszter csoportok között, nagy arányban 8 általános iskolai végzettséggel rendelkeznek, és nem meglepően itt keresnek a legnagyobb arányban munkát a fiatalok.

A klasztercsoportok jellemzőit, tulajdonságait több tényező mentén is vizsgáltuk. Érdekes eredményt hozott az iskolai végzettség dimenzió is, hiszen ha az iskolai végzettséget a szerint bontottuk meg, hogy felsőoktatásban végeztek és az ettől alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező személyek hova tartoznak, ekkor nem mutattak eltérést a csoportok. Ennek értelmében a felsőfokú végzettség nem határozta meg egyik csoportjellegzetességét sem. Azonban, ha az összevont iskolai végzettséggel mértük, amely egy szélesebb spektrumú lehetőséget biztosít a válaszadásra, akkor már

¹³ A felsorolt összefüggések szignifikáns eredményt mutatnak, Sig≤0,05

szignifikáns eltérések mutatkoztak, melyekről a csoportok jellemzésénél be is számoltunk. Az összevont iskolai végzettség a következőképpen alakult:

- legfeljebb 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezők
- szakmunkás vagy szakiskolai végzettséggel rendelkezők
- szakközépiskola, vagy gimnáziumi végzettséggel rendelkezők
- technikummal rendelkezők
- és felsőoktatásban végzettek.

Azért volt szükség az eredeti dimenzió fentebbi összevonására, mert a kérdőívben túl nagy részletességgel jelentek meg a válaszok, mely abban a formában kevésbé voltak informatívak a csoportok jellemzése esetében. Így a változókat összevontuk a szakirodalomban is megtalálható standardok alapján.

További érdekesség, hogy a munkahelykeresés mentén, vagyis hogy a fiatalok milyen módon, kinek vagy minek a segítségével felhasználva keresnek új munkahelyet, nem találtunk különbséget a csoportok között. További munkaerő-piaci státuszt meghatározó kérdésként vontuk be az elemzésbe a következő kérdéskört: *„mennyi időn belül tudna elhelyezkedni”*, mely tekintetében szintén nem voltak érdemi különbségek.

Település szintjén – kapcsolódva a centrum-periféria viszonyrendszerhez – megvizsgáltuk a csoportokat, hogy Derecske vagy egyéb kisebb település fiataljai hogyan oszlanak meg a klasztercsoportok között. Szignifikáns eltérés mutatkozik, méghozzá az egyes (állami és nonprofit alkalmazottak) és a hármas (a vállalkozók) csoport esetében, amelyek Derecske központúaknak tekinthetők.

Összességében elmondható, hogy a klaszteranalízis segítségével kialakított négy munkaerő-piaci klasztercsoport jól lefedi a fiatalok foglalkoztatási helyzetét, jól meghatározható és interpretálható kategóriákat hoz létre. Ahogyan a csoportok nevei is mutatják, a négy csoport jellemzői nagyban eltérnek egymástól, és a leghátrányosabb helyzetűektől a legjobb helyzetben lévő fiatalok jellemzőin át tükrözik a kialakult helyzetet.

5. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A szakirodalmi feldolgozás, a korábbi kutatások és a jelen dolgozatban elemzésre került empirikus adatfelvétel során a Derecske járás területén élő fiatalok elhelyezkedési esélyei, kistérségi centrum-periféria viszonyai, és a felsőoktatással rendelkezők jobb helyzetével kapcsolatban a következő megállapításokra jutottunk:

- 1. A területi egyenlőtlenség és a centrum-periféria viszonyrendszer értelmezhető és kimutatható szűkebb területi keretrendszerben is. Hipotézisünk szerint Derecske, mint a járás központja és egyben legnagyobb települése centrumként emelkedik ki a körülötte lévő kisebb települések közül, ezáltal jobb helyzetet és lehetőségeket teremt a fiatalok részére a munkaerő-piaci sikeres elhelyezkedéshez.*

Ez a hipotézisünk részben igazolódott be, hiszen több dimenzió mentén is kimutathatóak Derecske centrum szerepének a hatása, és az ott élő fiatalok helyzetének pozitívabb megítélése, azonban nem minden háttérváltozó tekintetében mondható szignifikánsnak a különbség. Iskolai végzettség tekintetében felülmúlja a derecskei fiatalok végzettsége a kisebb települések átlagát. Munkalehetőségek mentén egyértelműen kiemelkedik Derecske, az itt lakó fiatalok pozitívabb helyzetről számolnak be. A munkakeresés idejét nézve is szignifikánsan hamarabb találnának a fiatalok új munkahelyet. Központi hatása azonban csak a lakóhelyen történő elhelyezkedésben mutatkozik meg, a megye más településein vagy külföldön már nincs hatása Derecskének, mint lakóhelynek. Nem mutatható ki azonban a szubjektív jól-létükben sem a centrumhatás: életük eddigi alakulásával való elégedettségük, életszínvonaluk alakulása mentén már nem érvényesül a hatás.

- 2. Azon fiatalok között, akik dolgoznak, hipotézisünk szerint az adatok alapján kimutatható a prekariátus megléte. A prekariátus a fiatalok körében egyre jellemzőbb és egyre nagyobb számban vannak jelen azon elemei, mint a projekt munkák megléte, a határozott munkaszerződések megléte, a bizonytalan lét és munkapiaci elhelyezkedés.*

Ez a hipotézisünk is beigazolódott. A határozott munkaszerződés létező és elterjedt a fiatalok körében is, mely a kisebb településeken nagyobb arányban van jelen, mint

Derecskén. Háttérváltozók tekintetében a szülők iskolai végzettsége nagyban befolyásolja a munka jellegét, mely szerint minél alacsonyabb a szülő iskolai végzettsége, annál nagyobb valószínűséggel kerül határozott munkaszerződéssel foglalkoztatásba.

3. *Az iskolai végzettség nagyban meghatározza az ifjúság munkaerő-piaci lehetőségeit. Feltevésünk szerint a felsőoktatásban végzett fiatalok helyzete érezhetően pozitívabb, jobbak az esélyeik és a lehetőségeik, mint az alacsonyabban kvalifikált fiataloké, és ez a szubjektív munkaerő-piaci megítélésükben is megjelenik. Az iskolai végzettség mellett a kompetenciák megléte is nagyban szükséges a sikeres elhelyezkedéshez: a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők jobban tudatában vannak, hogy a sikerességhez ezek a skill-ek is nagyban hozzájárulnak.*

Ez a hipotézisünk igazolódott. A magasan kvalifikált fiatalok több dimenzió mentén is kitűnnek a munkaerő-piaci szereplésben, mind objektív, mind szubjektív változók mentén. Munkahelykeresésben, munkakörülményekben mind kitűnnek társaiktól, pozitívabb jövőképről számolnak be, és a munkanélküliség is kisebb arányban sújtja őket. Az iskola befejezése és az első munkahely közötti időintervallum is kisebbnek tekinthető a körükben. A kompetenciák területén is megmutatkozik az eltérés, a felsőoktatásban résztvevők sokkal nagyobb arányban ítélik meg a kompetenciák szükségességét a sikeres elhelyezkedéshez, mint az alacsonyabb iskolai végzettségűek.

4. *A települések nagysága is befolyással van az ott élők iskolai végzettségére: vagyis minél nagyobb a település, annál magasabb a lakosság átlagos iskolai végzettsége.*

A hipotézis igazolódott. A település nagyságával kapcsolatban beigazolódott az az elképzelés, mely szerint minél kisebb egy település, annál nagyobb valószínűséggel lesznek alacsonyabb iskolai végzettségűek az ott élő fiatalok. Derecske település kimagasló a diplomások száma tekintetében, mely a centrum hatással is kapcsolatba hozható.

5. *Hipotézisünk szerint azon fiatalok körében, akik az empirikus vizsgálat idején dolgoztak, tehát aktív részesei voltak a munkaerő-piaci folyamatoknak, kimutatható a munkapiaci megjelenés formáit bemutató csoportosítás.*

Klaszterelemzés segítségével négy, jól körülhatárolt csoport mutatható ki a kérdezés időpontjában a dolgozók körében. A csoportok jól meghatározható tulajdonságokkal rendelkeznek a munkaerő-piaci részvétel tekintetében, melyek nagyban segítenek megérteni a vidéki fiatalok helyzetét és kilátásait. A következő négy csoportra lehetett bontani a fiatalokat: az állami és a nonprofit szektorban dolgozók; a középállalatoknál dolgozók; az önálló vállalkozók; és végül a közfoglalkoztatásban dolgozók. Ennek értelmében ez a hipotézisünk is igazolódott.

6. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. Derecske járás területén élő fiatalok munkaerő-piaci helyzetének felmérésére került sor, mely vizsgálat hiánypótló a regionális kutatások tekintetében. Az elemzés segítségével lehetőség nyílik a jövőben a Derecske járás fiataljai helyzetének jobb megértéséhez és a munka világába történő sikeres bekapcsolódásukhoz.
2. A gazdasági és foglalkoztatási szempontok komplex, regionális kontextusba helyezésével olyan megközelítést alkalmaz a dolgozat, amellyel alaposabban és mélyebben lehet értelmezni a helyi sajátosságokat, a centrum és a periféria viszonyrendszerének különböző dimenziók mentén történő megjelenését.
3. Az elemzés egyértelműen bizonyította, hogy a kisebb területi egységekre is alkalmazható a centrum-periféria fogalompár értelmezése, mely segítségével Derecske centrum hatásának pozitív vonatkozása még jobban „kihasználhatóvá” válhat, valamint ezzel egyidejűleg a periférikus térségek fejlesztésre szoruló területei is fejlődésnek indulhatnak.
4. A munkaerő-piaci klasztercsoportok jellegzetességeinek feltárása – az adott munkaerő-piaci dimenziók alapján – segítheti mind a fiatalok, mind a munkáltatók sikeres együttműködését. A klasztercsoportok és jellegzetességeik feltárásával a járás és a települések vezetőségének és munkaadóinak is hasznos információkkal szolgál a dolgozat, segítve ezzel a munkájukat a fiatalok sikeres munkaerő-piaci felzárkóztatásában.
5. Megállapítást nyert, hogy az iskolai végzettségnek és a település nagyságának erős befolyása van a fiatalok munkaerő-piaci elhelyezkedésében és sikerességében Derecske járás területén is. Debrecen és a Debreceni Egyetem vonzáskörzetébe tartozó járás kedvezőbb területi elhelyeződésének köszönhetően még inkább lehetősége van a fiataloknak a továbbtanulásra.

7. GYAKORLATBAN ALKALMAZHATÓ EREDMÉNYEK

1. A kutatás során megállapítást nyert, hogy a régió és ezen belül a járás versenyképes fejlődésének egyik feltétele a munkavállalási potenciál növelése, ennek érdekében a fiatalok iskolai végzettségének növelésére, a munkaerőpiacon elvárt kompetenciák összehangolására van szükség. A magasabb iskolai végzettség pozitív hatása a munkaerő-piaci elhelyezkedésre egyértelműen kimutatható a Derecske járás területén élő fiatalok körében. Így az iskolai végzettség és a piaci igényeket is kiszolgáló kompetenciák elsajátítása, valamint ezek minél szélesebb körben történő ösztönzése és elősegítése elengedhetetlen a térségben.
2. Munkaerő-piaci klasztercsoportok vizsgálata és eredményei segítségül szolgálnak a helyi elhelyezkedési trendek megismerésében, mely segítséget nyújthat mind a fiatal munkavállalók, mind az őket alkalmazó munkáltatók számára a jelenlegi helyzet mélyebb megértése érdekében.

8. ÖSSZEFOGLALÁS

A disszertáció a fiatalok munkaerő-piaci helyzetének és lehetőségeinek a felmérésével foglalkozott – a regionális dimenzió keretrendszerében. A vizsgálat során a Derecske járás területén élő fiatalok munkaerő-piaci jellemzőit vizsgáltuk, ezen belül is öt települést kiragadva: Derecske, Hosszúpályi, Sáránd, Konyár és Tépe településeket.

A disszertáció célja annak vizsgálata volt, hogy a Derecske járás területén élő, 16-35 év közötti fiatal korcsoportba tartozók esetében milyen munkaerő-piaci lehetőségeket és munkahelyi perspektívákat kínál a térség. A térségen belül fellelhető-e a vizsgálat alapján a centrum-periféria viszonyrendszer, vagyis Derecske mint központ kiemelkedik-e, és ha igen milyen dimenziók mentén képes pozitívabb helyzetet teremteni a fiatalok számára. Az iskolai végzettség fontossága és ezen belül a térség fiataljainak iskolai végzettsége és annak elemzése – külön kiemelve a diplomával rendelkezőket – is részét képezte a dolgozat főbb elemzésének. A prekariátus fogalom és a mögötte lévő jelenség ismerete Magyarországon is egyre elterjedtebb, melynek a helyi vonatkozású vizsgálatára is vállalkozott a disszertáció. Emellett munkaerő-piaci klasztercsoportokat alakítottunk ki a dolgozó fiatalok körében, mellyel a fiatalok foglalkoztatásának mélyebb jellegzetességeit igyekeztünk bemutatni.

A fentebb említett kérdéskörök és felvetések értelmezéséhez áttekintettük a centrum-periféria fogalom pár szakirodalmi háttérét, ezen belül is a kistérségi lehatárolások lehetőségeit. A prekariátus fogalmának jelentését és az ifjúsággal történő összekapcsolásának lehetőségei is bemutatásra kerültek, mely alapján elmondható, hogy a prekariátus igen nagy részét maguk a fiatalok teszik ki, a változások aránytalanul nagyobb mértékben sújtják a fiatal korosztályt. A hazai ifjúsági foglalkoztatottság és munkanélküliség elemzésének elengedhetetlen része a téma nemzetközi kontextusba történő elhelyezése. Megállapítottuk, hogy a hazai fiatalok helyzete elmarad a nemzetközi, ezen belül is az uniós átlagtól minden fiatalokat érintő korcsoporton belül. A hazai foglalkoztatottsági és munkanélküliségi mutatókat is megvizsgáltuk, melyek alapján elmondható, hogy a rendszerváltás utáni évtizedben a fiatalokat sújtotta a legnagyobb mértékben a munkanélküliség, amely az ezredfordulón javuló tendenciát mutatott, azonban a gazdasági válság bekövetkezése után ismét markáns emelkedés jelentkezett körükben. A „tudás”, ezen belül is az iskolai végzettség szerepének fontosságára is felhívtuk a figyelmet, mely szerint minél magasabb a fiatalok iskolai

végzettsége, annál nagyobb valószínűséggel tudnak elhelyezkedni sikeresen a munkaerőpiacon. Az iskolai végzettség mellett a kompetenciák megléte is egyre nagyobb szerephez jut, vagyis olyan készségek és képességek megszerzésére van szükség, melyek a munkaerőpiacon elengedhetetlennek minősülnek a jó teljesítményhez és a sikeres elhelyezkedéshez. A diplomás fiatalok helyzetével és pozitívabb elhelyezkedési mutatóival külön fejezetben is foglalkoztunk.

A szakirodalmi háttér elemzésén túl áttekintettük Derecske járás területi jellemzőit, főbb gazdasági és társadalmi változásait. Megállapítottuk, hogy a járás – illetve 2013. január 1. előtt kistérség – országos viszonylatokban a fejletlenebb régiók közé sorolható, vagyis a centrum-periféria viszonyrendszerben egyértelműen a peremhelyzetben helyezkedik el. Gazdasági és társadalmi vonatkozásban is a periféria területek jellemzői érvényesülnek.

Saját kutatásunk során a fiatal lakosság munkaerő-piaci helyzetére vonatkozó véleményének elemzésére vállalkoztunk. Az empirikus vizsgálat alkalmával elemeztük a résztvevők általános szocio-demográfiai jellemzőit, iskolai végzettségüket. Megállapítottuk, hogy a magasabban kvalifikált fiatalok munkaerő-piaci helyzete sokkal pozitívabb képet mutat, mind objektív, mind szubjektív mutatók mentén. Derecske központi szerepe kimagasló az itt élő fiatalok munkaerő-piaci lehetőségeinek megítélése kapcsán, valamint az iskolai végzettség tekintetében is messze felülmúlja a kisebb települések adatait. Azonban azt is megállapítottuk, hogy a fiatalok személyes, életüket befolyásoló szubjektív tényezők mentén már nem érzékelhető a centrum hatás.

A prekariátus fogalomköre a határozott munkaszerződések mentén szintén kimutathatónak bizonyultak.

A dolgozó fiatalok klasztercsoportjainak kialakítása során négy egymástól jól elkülöníthető típust kaptunk, melyek elemzése és értelmezése nagyban hozzásegít bennünket a járás területén kínálkozó munkaerő-piaci kínálat és lehetőségek feltérképezésében.

Összességében tehát elmondható, hogy a dolgozat elemzése során széleskörű képet kaptunk az itt élő fiatalok munkaerő-piaci helyzetéről és szubjektív megítéléséről. Megállapítható, hogy a legjobb helyzetben a Derecskén élő és magasán kvalifikált, a munkaerőpiac által leginkább elvárt kompetenciákkal bíró fiatalok vannak, míg a legveszélyeztetettebb helyzetű fiatalok az alacsony iskolai végzettséggel bíró kistépüléseken élők.

9. SUMMARY

The focus of the dissertation was the assessment of the labour market conditions and possibilities of youth in the framework of the regional dimension. During our research, we assessed the labour market characteristics of youth living in the Derecske district, concentrating on five municipalities within this area: Derecske, Hosszúpályi, Sáránd, Konyár and Tépe.

The aim of the dissertation was to examine what employment opportunities and occupational prospects does the region offer to youth belonging to the age group 16-35 who live in the Derecske district. Can the core-periphery relationship be found within this area according to our research, and does the centre, Derecske stand out? If so, along what dimensions is it able to create a more positive environment for youth? The analysis of the importance of the level of education, including the level of education of youth in the region– with a special emphasis on those owning a college or university degree – also formed a part of the main analysis of the dissertation. The notion of the precariat and being familiar with the phenomenon behind it is more and more widespread in Hungary as well, therefore the dissertation also undertook to examine its local relevance. Furthermore, we have created labour market cluster groups with regards to youth workers, with which we aimed at introducing the deeper characteristics of youth employment.

For the interpretation of the abovementioned questions and propositions, we reviewed the relevant literature of the core-periphery conceptual pair, with special focus on the possibilities of how subregions can be determined. We presented the meaning of the concept of the precariat and the possibility of connecting it with youth, based on which it can be stated that youth themselves account for a large part of the precariat, and changes affect the younger generations to a disproportionately greater extent. For the analysis of national youth employment and unemployment, it is indispensable to place the issue in an international context. We have found that the situation of national youth is below the international and the European Union average as well, in all age groups related to youth. We examined the national employment and unemployment rates as well, according to which we can state that in the decade after the regime change, unemployment took a toll on youth primarily, but showed an improving tendency at the turn of the millenium. However, after the economic crisis, it showed a significant

increase again. We drew attention to the important role „knowledge”, and as a part of knowledge, the level of education plays, according to which the higher the level of education of youth, the more likely they are to successfully find employment on the labour market. Besides the level of education, the role of competencies is also increasing, ergo it is necessary to acquire skills and capabilities that are considered essential on the labour market for good performance and for successful employment. We dealt with the situation of young graduates and the more positive employment rates that apply to them in a separate chapter as well.

Beyond analyzing the relevant literature we reviewed the regional attributes and the main economic and social changes relating to Derecske district. We found that the district – referred to as a subregion before 1 January 2013 – can be classified as a less developed area in national comparison, therefore in the core-periphery structure, it clearly belongs to the peripheral position. The characteristics of the periphery apply in an economic and social respect as well. In terms of level of education of those living in the subregion (educational expansion), the ratio of people who have graduated from high school and college improved, however, these ratios are slightly below the corresponding rates in the county.

During the course of our research, we undertook to analyze the opinion of the young population of their respective labour market conditions. During the empirical research, we analyzed the general socio-demographic characteristics and the level of education of the participants. We found that the labour market conditions of youth possessing higher qualifications paint a much more positive picture, along both the objective and the subjective indicators. The central role of Derecske is outstanding with regards to how the youth judge their employment possibilities, furthermore, in respect of the level of education, it by far surpasses the data relating to smaller municipalities. However, we also found that on the subjective factors affecting the personal lives of youth, the central influence had no noticeable effect.

The conceptual sphere of the precariat could also be detected along fixed-term employment contracts.

When creating the cluster groups of young workers, we found four, clearly distinguishable categories, the analysis and interpretation of which contributes greatly to the exploration of the labour market supply and possibilities offered in the district.

Overall, it can be concluded that we gained extensive knowledge of the labour market conditions and the subjective assessment of youth living here. We can state that

the highly qualified youth living in Derecske that possess the skills most attractive for the labour market are in the best position, while the youth most at risk are those with low qualifications living in small municipalities.

10. HIVATKOZÁSOK

A projektről: 2012.

<http://polsocint.unideb.hu/content/p%C3%A1ly%C3%A1zati-siker-%E2%80%93-huro-p%C3%A1ly%C3%A1zatot-nyert%C3%BCnk>
Utolsó letöltés: 2016.10.10.

A Derecske-Létavérsi kistérség fejlesztési koncepciója és programja – Helyzetfeltárás, 2009, http://www.terport.hu/webfm_send/2075 Utolsó letöltés: 2017.01.20.

Artner A.: 2013. A fiatalok munkanélküliségének kérdéséhez Európa példáján keresztül. In: *Közgazdasági szemle* LX. évf., 2013. December, 1370-1392

Ábrahám K.: 2016. *Felnőttként az iskolapadban. A felnőttképzés szerepe az érettségivel nem rendelkező személyek munkaerő-piaci integrációjában.* L'Harmattan Kiadó, Debrecen.

Bajnai B. – Hámori Sz. – Köllő J.: 2008. magyar munkaerőpiac néhány vonása – európai tükrében. In: Fazekas K. – Köllő J. (szerk.): *Munkaerőpiaci tükrök 2008.* MTA Közgazdaságtudományi Intézet Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest.

Balcsók I.-Becsei L.-Szarvák T.: 2014. Magyar ifjúság az Alföldön. In: Lukovics M. – Zuti B. (szerk.): *A területi fejlődés dilemmái.* SZTE Gazdaságtudományi Kar, Szeged, pp. 211-225.

Bánfalvy Cs.: 1997. *A munkanélküliség.* Magvető Könyvkiadó és Kereskedelmi Kft., Budapest.

Bourdieu, P.: 1978. *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése.* Gondolat Kiadó, Budapest.

Baranyi B.: 1997. A „periféria perifériáján” - a határmentiség kérdőjelei egy vizsgálat tükrében az Északkelet- Alföldön. In: *Tér és Társadalom.* 1999. 4. pp. 17–44.

Baranyi B.: 2004. *A határmentiség dimenziói, Magyarország és keleti államhatárai.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.

Baranyi B.: 2007. A perifériaképződés néhány területi és társadalmi aspektusa Magyarországon, In: Kovács Cs. - Pál V. (szerk.): *A társadalmi földrajz világa.* Szeged, pp. 57-67.

Baranyi B.: 2013. *Integrált területfejlesztés.* Debreceni Egyetem, AGTC, Debrecen.

Beluszky P.: 2002. *Vég kiárusítás II. Társadalomföldrajzi tanulmányok,* MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs.

Berde É. – Czenky K. – Györgyi Z. – Híves T. – Morvai E. – Szerepi A. (2006): *Diplomával a munkaerőpiacon.* Felsőoktatási kutatóintézet, Budapest.

Berde É. – Petró K.: 2000. *A munkanélküliség paradoxonja.* Statisztikai elemzések.

Berend T. I. - Ránki Gy.: 1974. *Gazdaság és társadalom. Tanulmányok hazánk és Kelet-Európa XIX-XX. századi történetéről.* Magvető Kiadó, Budapest.

Bugovics Z.: 2007. *Társadalom, identitás és területfejlesztés, a területi identitás és a regionalitás kapcsolata.* L'Harmattan Kiadó, Budapest.

- Candeias, M.: 2012. Az osztály megszűntetése és újrateremtése. A „lehetetlen” prekariátus a töredezettség és a mozgalom között. In: *Fordulat*. 19. szám, pp. 77-99.
- Castel, R.: 1998. *A szociális kérdés alakváltozásai*. Max Weber Alapítvány–Wesley Zsuzsanna Alapítvány – Kávé Kiadó.
- Chrappán M.: 2010. Pályaelégedettség és karriertervek a pedagógusi képzettségű hallgatók körében. In: *Diplomás pályakövetés IV. Frissdiplomások 2010*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Felsőoktatási osztály. pp. 267-286.
- Commission of the European Communities: 2008. Communication from the commission to the european Parliament, the council, the european economic and social Committee and the committee of the regions. *New Skills for New Jobs, Anticipating and matching labour market and skills needs*, Brussels, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0868:FIN:EN:PDF>, Utolsó letöltés: 2017. 01. 10.
- Csatári B.: 2002. A területi konfliktusokról és a perifériáról – általában. In: Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézete: 2002. *Területi konfliktusok és változásaik a periférián* (Tanulmányok a perifériáról). Kecskemét, http://www.terport.hu/webfm_send/294, utolsó letöltés: 2016.07.20.
- Csatári B. - Kanalas I. - Kiss A.: 2006. A területi konfliktusok és a perifériaproblémák általános értelmezése. – In: Kanalas I. - Kiss A. (szerk.): *A perifériaképződés típusai és megjelenési formái Magyarországon*. MTA RKK ATI, Kecskemét. pp. 5-11.
- Czibere I.: 2012. Települési és regionális egyenlőtlenségek a 18-29 éves ifjúsági korosztály körében: Munkaerőpiac – Jövőtervezés – érvényesülés. In: Nagy Á. - Székely L. (szerk.): *Másodkézből. Magyar ifjúság 2012*. pp.45-72.
- Cseres-Gergely Zs. – Szőke B.: 2011. A magyarországi munkapiac 2009-2010-ben. In: Fazekas K. – Kézdi G. (szerk.): *Munkaerő-piaci tükrök, 2011*. Budapest, MTA KTI-OFA, 2011.
- Csoba J.: 2008. *A társadalmi-, gazdasági feltételek és az oktatás szerepe a peremhelyzetű társadalmi csoportok munkaerő-piaci jelenlétének alakításában*. Debrecen, kézirat.
- Csoba J.: 2010. *A tisztességes munka, A teljes foglalkoztatás: a 21. század esélye vagy utópiája?* L'Hartman Kiadó, Budapest.
- Csoba J. – Diebel A.: 2011. A fiatalok és a pályakezdekők helyzete a munkaerőpiacon. In: Csoba J. (szerk.): *Munkaerő-piaci változások, leszakadó társadalmi csoportok*. Szociotéka, Debrecen, pp. 95-114.
- Diener, E.: 1984. Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, Vol. 95. No. 3. pp. 542-575.
https://internal.psychology.illinois.edu/~ediener/.../Diener_1984.pdf
Utolsó letöltés: 2017. 04. 17.

- Dorgai L.: 2010. *Vidék- és területfejlesztés 4. VTEF4 modul. A regionális politika és eszközrendszere*. Nyugat-magyarországi Egyetem Geoinformatikai Kara. Székesfehérvár.
http://w3.geo.info.hu/~ng/tamop_jegyzet/pdf/VTEF4.pdf. Utolsó letöltés: 2017. 04. 18.
- Erdős J. – Valuch T.: 2013. A munkaadói (és munkavállalói) magatartás sajátosságai. In: *Metszetek* 2012/4., 2013/1. szám
- Falusné Szikra K.: 2001. Munkanélküliség és diplomás túltermelés. In: *Közgazdasági Szemle*, november.
- Faragó L.: 1999. Regional winners and losers. In: Hajdú Z. (szerk.) *Regional Processes and Spatial Structures in Hungary in the 1990's*. Centre for Regional Studies of the Hungarian Academy of Sciences, Pécs, 316-327.
- Fazekas K.: 1997. Válság és prosperitás a munkaerőpiacon: a munkanélküliség regionális sajátosságai Magyarországon 1990-1996 között. In: *Tér és Társadalom* 11. évf. 4. szám pp. 9-24.
- Fazekas K. – Scharle Á.: 2012. Munkaerő-piaci láttelet. In: Fazekas K. - Scharle Á. (szerk.): *Nyugdíj, segély, közmunka, A magyar foglalkoztatáspolitikai két évtizede, 1990-2010*. Budapest. pp. 2-7.
<http://econ.core.hu/file/download/20evfoglpol/kotet.pdf> Utolsó letöltés: 2017. 01. 10.
- Fónai M.: 2010. A jogi és igazgatási képzési területen végzetek elhelyezkedésének presztízs szempontjai. In: *Diplomás pályakövetés IV. Frissdiplomások 2010*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Felsőoktatási osztály. pp. 227-244.
- Gábor K. (szerk.): 1992. *Civilizációs korszakváltás és az ifjúság: a kelet- és nyugat-európai ifjúság kulturális mintái*. MEH IKT, Szeged-Budapest.
- Gábor K.: 2004. Globalizáció és ifjúsági korszakváltás. In: Gábor K. - Jancsák Cs. (szerk.): *Ifjúsági korszakváltás. Ifjúság az új évezredben*. Belvedere, Szeged. pp. 28-69.
http://ifjusagsegito.hu/belvedere/ifjusagi_korszakv.pdf Utolsó letöltés: 2017. 04.11.
- Gábor K.: 2012. *Válogatott ifjúságszociológiai tanulmányok*. Belvedere, Szeged.
- Galasi P. – Timár J. – Varga J.: 2001. Pályakezdő diplomások a munkaerőpiacon. In: Semjén A. (ed) *Oktatás és munkaerőpiaci érvényesülés*, Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont. pp. 73-89.
- Garai O. – Kiss L.: 2010. Reál diplomával a munkaerőpiacon. In: *Diplomás pályakövetés IV. Frissdiplomások 2010*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Felsőoktatási osztály. pp. 205-227.
- Gazsó F.: 1999. A társadalmi folyamatok és az oktatási rendszer. In: Meleg Cs. (szerk.): *Iskola és társadalom II*. JPTE Tanárképző Intézet Pedagógia Tanszéke, Pécs, pp. 192-218.
- Gazsó F. - Laki L.: 2004. *Fiatalok az újkapitalizmusban*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Gazsó T.: 2012. Munkaerő-piaci helyzetkép. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar ifjúság 2012*. pp. 127-151.

- Gere I.: 2001. Ifjúsági munkanélküliség: a probléma jellemzése, eddigi intézkedések hatása, további teendők. In: Frey M. (szerk.): *EU-konform foglalkoztatáspolitikai*. OFA, Budapest.
- Girasek E.: 2010. Fiatal munkavállalók az egészségügyben, fiatal egészségügyiek a munkaerőpiacon. In: *Diplomás pályakövetés IV. Frissdiplomások 2010*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Felsőoktatási osztály. pp. 287-300.
- Gödör Zs.: 2006. Az Észak-Alföld és a Dél-Alföld Régiók versenyképessége az oktatás tükrében. In: Juhász E. (szerk.) *Régió és oktatás. A „Regionális egyetem” kutatás zárókonferenciájának tanulmánykötete*. Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete. Debrecen. pp. 353-358.
- Györgyi Z.: 2010. Munkaerő-piaci esélyek, munkaerő-piaci stratégiák. In: *Diplomás pályakövetés IV. Frissdiplomások 2010*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., Felsőoktatási Osztály. pp. 37-58.
- Hajdu T. – Hajdu G.: 2013. *Szubjektív jóllét és anyagi helyzet: A kvantilis regresszió és az általánosított ordered probit modell eredményeinek összehasonlítása a standardelemzési módszerekkel*. Műhelytanulmányok 2013/28. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest.
<http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1328.pdf> Utolsó letöltés: 2017.04.17.
- Hajdu T.: 2015. *Tanulmányok a szubjektív jóllét és az anyagi helyzet kapcsolatáról: jövedelem, fogyasztás és egyenlőtlenség*. Ph.D. értekezés. Budapest.
- Harangi L.: 2009. A „lifelong learning” paradigma és hatása a magyar közoktatásra. In: *Magyar Pedagógiai Társaság Felnőttnevelési Szakosztály*.
<http://ofi.hu/tudastar/tanulas-kora/lifelong-learning> Utolsó letöltés: 2017.01.20.
- Héra G.: 2007. Szociális végzettséggel a munkaerőpiacon. In: *Esély* 2007/3. pp. 55-66.
- Hrubos I.: 2004. Gazdálkodó egyetem, szolgáltató egyetem, vállalkozói egyetem. In: Hrubos I. (szerk.): *A gazdálkodó egyetem*. Új Mandátum, Budapest. pp. 14-33.
- Hrubos I.: 2006. *A felsőoktatás intézményrendszerének átalakulása. Válogatott tanulmányok*. AULA Kiadó, Budapest.
- Jóna Gy.: 2013. A felsőoktatás és foglalkoztathatóság integrációjának technikái. In: Darvai T. (szerk.): *Felsőoktatás és munkaerőpiac – Eszményektől a kompetenciák felé*. SETUP – Belvedere Meridionale, Szeged.
- Kelemen Zs. – Rakovics M.: 2013. Kérdések a prekariátusról, mint új osztályról és kategóriáról, Pierre Bourdieu társadalomelméletének tükrében. In: *Kötetlen. Az ELTE Angelusz Róbert Társadalomtudományi Szakkollégium tanulmánykötete*. Budapest. pp. 13-22.
- Kincses Á. – Rédei M.: 2010. Centrum-periféria kérdések a nemzetközi integrációban. *TÉT XXXIV. évfolyam*. 2010. 4. pp. 301-310.
- Kovács I.: 2010. Az agrár képzési területen végzetek elhelyezkedési sajátosságai. In: *Diplomás pályakövetés IV. Frissdiplomások 2010*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Felsőoktatási osztály. pp. 301-318.
- Kovács I.: 2012. *Vidék az ezredfordulón: a jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai*. Budapest, Argumentum Kiadó és Nyomda.

- Kozma T.: 2002a. Regionális egyetem. Kutatás Közben 233. Oktatókutató Intézet, Budapest.
- Kozma T.: 2002b. Határokon innen, határokon túl. Regionális változások az oktatásügyben, 1990-2000. Oktatókutató Intézet – Új Mandátum Kiadó. Budapest.
- Kozma T.: 2006. *Az összehasonlító neveléstudomány alapjai*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- Központi Statisztikai Hivatal: 2005. *Fiatalok munkaerő-piaci helyzete 2004. A munkaerőpiaci felmérés alap-, illetve a 2004. IV. negyedévi kiegészítő felvétele alapján*. KSH, Budapest.
- Központi Statisztikai Hivatal: 2007. *Fiatalok munkaerő-piaci helyzete 2006. A munkaerőpiaci felmérés alap-, illetve a 2006. IV. negyedévi kiegészítő felvétele alapján*. KSH, Budapest.
- Központi Statisztikai Hivatal: 2010. *Statisztikai tükör. Oktatási adatok, 2009/2010*.
- Központi Statisztikai Hivatal 2011. *2011. évi népszámlálás. Foglalkoztatás, munkanélküliség, ingázás*.
http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_foglalkoztatasi
 Utolsó letöltés: 2017.01.20.
- Központi Statisztikai Hivatal: 2011. *Fiatalok munkaerő-piaci helyzete 2010. A munkaerőpiaci felmérés alap-, illetve a 2010. IV. negyedévi kiegészítő felvétele alapján*. KSH, Budapest.
- Központi Statisztikai Hivatal: 2012. Munkanélküliség által érintettek, 2012, *Statisztikai Tükör*, VI. évfolyam 106. sz.
- Központi Statisztikai Hivatal: 2014. *Statisztikai tükör. Munkaerő-piaci folyamatok 2014. I. félév*. Budapest
- Központi Statisztikai Hivatal: 2015. *Statisztikai tükör. Munkaerő-piaci folyamatok 2014*. KSH, Budapest
- Központi Statisztikai Hivatal: 2016a. *A komplex programmal fejlesztendő járások jellemzői*. KSH, Budapest.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kompjar14.pdf>
 Utolsó letöltés: 2017. március 20.
- Központi Statisztikai Hivatal: 2016b. *Statisztikai tükör. Munkaerő-piaci folyamatok. 2016. I-III. negyedév*. KSH, Budapest
- Központi Statisztikai Hivatal Módszertan:
<https://www.ksh.hu/docs/hun/modsz/modsz21.html>
 Utolsó letöltés: 2017.01.12.
- Köllő J.: 2007. Foglalkoztatáspolitikai eszközök az érettségivel nem rendelkezők munkaerő-piaci helyzetének javítására. In: *Kormányzás, közpénzügyek, szabályozás* 3. évf. 1. sz. 2008. pp. 49-62.
- Kun A. I.: 2010. A gazdaságtudományi terület sokszínűsége a diplomás pályakövetés 2010 vizsgálata eredményei alapján. In: *Diplomás pályakövetés IV. Frissdiplomások 2010*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Felsőoktatási osztály. pp. 245-266.

- Laki L. – Szabó A. – Bauer B.: 2001. *Ifjúság 2000. Gyorsjelentés*. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest.
- Laki L.: 2002. Munkaerőpiaci helyzet, gazdasági aktivitás, foglalkoztatottak, földbirtoklás és vállalkozás. In: Szabó A. – Bauer B. – Laki L. (szerk.): *Ifjúság 2000 tanulmányok*. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest. pp. 61-115.
- Laki L.: 2011. Fiatalok a munkaerőpiacon. In: Bauer B. – Szabó A. (szerk.): *Arctalan (?) Nemzedék. Ifjúság 2000-2010*. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet. Budapest. pp. 115-130.
- Laky T.: 2005. *A Magyarországi munkaerőpiac 2005*. Foglalkoztatási Hivatal. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány. Budapest. Utolsó letöltés: 2015.11.03.
- Lannert J.: 1997. Az ifjúsági munkanélküliség és az iskolaszervezet. In: *Új Pedagógiai Szemle*, 1997-február. pp. 32-48.
- LaVakque-Manty, M.: 2012. Hogy bukkanhatunk elméleti fogalmakra a való világban? A prekariátus esete. In: *Fordulat*. 19. szám, pp. 53-74.
- Lechner Tudásközpont: 2015. *Egyetemvárosok vonzáskörzetei*. <http://lechnerkozpont.hu/cikk/egyetemvarosok-vonzaskorzetei>
Utolsó megtekintés: 2017. 04. 13.
- Matheika Z.: 2013. Az ifjúsági munkanélküliség magyarországi sajátosságai. *FriedrichEbert Stiftung Büro*, http://www.fesbp.hu/common/pdf/tanulmany_tarki.pdf Utolsó letöltés: 2016. 08.21.
- Mezei K.: 2008. *Az egyetemek szerepe a regionális gazdaságfejlesztésben*. Doktori (PhD) értekezés. Győr-Pécs.
- Nagy Á.- Székely L.: 2015. *Harmadrészt. Magyar Ifjúság 2012*. Magyar Szociológiai Társaság Ifjúságszociológiai Szakosztály, ISZT Alapítvány.
- Nemes Nagy J.: 1996. Centrumok és perifériák a piacgazdasági átmenetben. In: *Földrajzi Közl.* 1.pp.31-48.
- Nemes Nagy J.: 1997. Régiók, regionalizmus. In: *Educatio* 3. sz. pp. 407-423.
- Nemes Nagy J.: 1998: Vesztesek – nyertesek – stagnálók (a társadalmi-gazdasági változások regionális dimenziói). In: *Társadalmi Szemle*, 8-9. pp. 5-18.
- Nemes Nagy J.: 2009. *Terek, helyek, régiók. A regionális tudomány alapjai*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Németh Sz.: 2010. Előadás anyaga. A magyar regionális tudományi társaság VIII. vándorgyűlése. *A tudás szerepe a regionális fejlődésben*. Debrecen, 2010.11.18-19.
- Öry M.: 2005. *Hátrányos helyzetű csoportok helyzete a munkaerőpiacon*. Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest.
- Pénzes J.: 2014. *Periférikus térségek lehatárolása – dilemmák és lehetőségek*. Didakt Kft., Debrecen
- Pikó B.: 2007. Ifjúság és modernitás, In: Pikó B. (szerk.) *Ifjúság, káros szenvedélyek és egészség a modern társadalomban*. L'Harmattan Kiadó. Budapest.
- Prekariátus és Magyarország. Beszélgetés Ferge Zsuzsával. (2012). In: *Fordulat*. 19. sz., pp. 117-126.

- Rácz K.: 2008. Agrárgazdasági folyamatok a Derecskei mikrotérségben. In: Dénes A.-Kiss M.-Rácz K.-Sczwarcz Gy. (szerk.) *Alkalmazkodási stratégiák a vidék gazdaságában*. Jelen-kutatások sorozat 1. Budapest, Jelenkutatások Alapítvány, 2008. pp. 54-68.
- Rácz K. – Szabó Sz.: 2013. Társadalmi-gazdasági folyamatok a Derecske járás területén. In: *Metszetek*. 2012/4 és 2013/1 szám. pp. 105-130.
- Rechnitzer J.: 1999. Határ menti együttműködések Európában és Magyarországon. In: Nárai M.- Rechnitzer J.(szerk.): *Elválaszt és összeköt - a határ. Társadalmi-gazdasági változások az osztrák-magyar határ menti térségben*. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs-Győr, 9-72.
- Rechnitzer J.: 2002. A Bécs-Pozsony-Győr-Budapest innovációs tengely és a magyar területfejlesztési koncepciók. In: Dövényi Z.–Hajdú Z. (szerk.): *A magyarországi Duna-völgy területfejlesztési kérdései*. MTA, Budapest, pp. 119-138.
- Rechnitzer J.: 2008. A regionális fejlődés erőforrásainak átrendeződése, új súlypont: a tudás. In: Lengyel I. – Lukovics M. (szerk.): *Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében*. JATEPress, Szeged, pp. 13-25.
- Róbert P.: 2002. Átmenet az iskolából a munkaerőpiacra. In: Kolosi T.- Tóth I. Gy.-Vukovich Gy. (szerk.): *Társadalmi riport 2002*. TÁRKI, Budapest, pp. 220-232.
- Róbert P.: 2004. A pályakezdekők elhelyezkedési esélyeinek és foglalkozási szerkezetének átalakulása. In: *Munkaerő-piaci tükrök 2004. Közelkép*.
www.econ.core.hu/doc/mt/2004/hun/Kozelkep.pdf Utolsó letöltés: 2017.01.05.
- Rőfi M.: 2006. *A Debreceni Egyetem regionális szerepe az Észak-alföldi régió versenyképességének megerősítésében*. Doktori disszertáció. Interdiszciplináris Agrár-és Természettudományok Doktori Iskola. Debrecen.
- Selmeczy I.: 2005. *Az üzleti szféra felsőfokú végzettségű pályakezdekők iránti kereslete, ennek várható alakulása és a pályakezdekők tudásával való elégedettség 2005-ben. Egy empirikus vállalati felvétel és szakértői interjúk elemzése*. Magyar Kereskedelmi és Iparkamara.
- Somlai P.: 2002. *Húsz év. Családi kapcsolatok változásai a 20. század végi Magyarországon*. Új Mandátum, Budapest.
- Somlai Péter (2007): A posztadoleszcensek kora. Bevezetés. In: Somlai P. (szerk.): *Új ifjúság. Szociológia tanulmányok a posztadoleszcensekről*. Budapest, Napvilág Kiadó. pp. 9-44.
- Schultz, T. W.: 1983. Beruházás az emberi tőkébe. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest
- Standing, G.: 2012. Prekariátus. Lakosokból állampolgárok? In: *Fordulat*. 19. szám, pp. 29-51.
- Szabó A. – Bauer B. (szerk.): 2009. *Ifjúság 2008. Gyorsjelentés*. Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet. Budapest.
- Szanyi F. E.: 2016. Ifjúsági helyzetkép a világban, nemzetközi kitekintés. In: Nagy Á. – Székely L. (szerk.): *Negyedszázad Magyar ifjúság, 2012*.
- Szepesi B.: 2013. *Az ifjúsági munkanélküliség csökkentését célzó NSRK-fejlesztések társadalmi-gazdasági hátterének feltárása*. Hétfi Kutatóintézet. Budapest.

- Szerepi A.: 2006. Munkaadók és fejeződések a munkaerőpiacról és az oktatási rendszerről. In: Györgyi Z. (szerk.): *Diplomával a munkaerőpiacon. Felsőoktatási kutatóintézet 2006*, Felsőoktatás és munkaerőpiac.
- Szépe A.: 2012. Prekariátus. Miért pont most és miért pont itt? In: *Fordulat*. 19. szám, pp. 11-29
- Területi konfliktusok a periferián: 2002. *Tanulmányok a periferiáról*. Miniszterelnöki Hivatal Nemzeti Területfejlesztési Hivatala. Kecskemét.
- Tóth J. – Csátori B.: 1983. Az Alföld határ menti területeinek vizsgálata. *Területi Kutatások*, 1983/6. 78–92.
- Varga J.: 2004. A munkaerőpiaci ismeretek és várakozások hatása a felsőfokú továbbtanulási döntésekre. In: *Munkaerő-piaci tükrök 2004. Közelkép* www.econ.core.hu/doc/mt/2004/hun/Kozelkep.pdf Utolsó letöltés: 2017.01.05.
- Varga J.: 2010. A pályakezdő diplomások keresete, munkaerő-piaci sikeressége a 2000-es évek elején. In: *Diplomás pályakövetés IV. Frissdiplomások 2010*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., Felsőoktatási Osztály, pp. 59-82.
- Vaskovics L.: 1993. *A fiatal felnőtteknek nyújtott szülői segítség*. Budapest, Társadalomkutató Intézet, AULA Kiadó
- Vaskovics L.: 2000. A posztadoleszcencia szociológia elmélete. *Szociológiai Szemle*, 2000/4.
- Veroszta Zs.: 2016. *Frissdiplomások 2015*. Kutatási zárótanulmány. Diplomás Pályakövetési Rendszer országos kutatás. Oktatási Hivatal Felsőoktatási Elemzési Főosztály, Budapest. https://www.felvi.hu/pub_bin/dload/DPR_tanulmanyok/frissdiplomasok_zarotanu_lmany_2015.pdf Utolsó letöltés: 2017. 04. 18.
- Wallerstein, I.: 1983. *A modern világ gazdasági rendszer kialakulása*. Gondolat Kiadó, Budapest

Internetes hivatkozások:

EUROSTAT <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>
www.felvi.hu
www.unideb.hu

11. A JELÖLT ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN SZÜLETETT PUBLIKÁCIÓI

DEBRECENI EGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR

Nyilvántartási szám: DEENK/105/2017.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Szabó Fanni
Neptun kód: NBNM1Q
Doktori Iskola: Kerpely Kálmán Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10040736

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (2)

1. **Szabó, F.**, Nagy, Z. É.: Észak-Alföld - regionális ifjúsági helyzetelemzés.
In: Harmadrészt. Magyar Ifjúság 2012. Szerk.: Nagy Ádám, Székely Levente, ISZT
Alapítvány.: UISZ Alapítvány.; [Szente]: Excenter Kutközp., Budapest, 117-150, 2015.
ISBN: 9789638986139
2. **Szabó, F.**: A fiatalok munkanélküliek helyzete napjainkban: Derecske járás fiataljai.
In: Kopogtatás nélkül: Szociológiai tanulmányok Szekeres Melinda 70. születésnapjára.
Szerk.: Csoba Judit, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 119-126, 2014. ISBN:
9789633184370

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (5)

3. **Szabó, F.**, Röfi, M.: A jövő értelmiségének munkaerő-piaci helyzete: Derecske járás területén élő diplomás fiatalok munkaerő-piaci lehetőségei.
Metszetek. 2, 192-199, 2014. EISSN: 2063-6415.
4. **Szabó, F.**: A Derecske-Létavértesi kistérségben élő fiatalok munkaerő-piaci helyzete.
Agrártud. közl. 51, 173-177, 2013. ISSN: 1587-1282.
5. Krémer, B., **Szabó, F.**: A Derecskei járás fiataljainak helyzete a foglalkoztatás és munkalehetőségek tükrében.
Metszetek. 1, 131-143, 2013. EISSN: 2063-6415.
6. Németh, S., **Szabó, F.**: Az egyetemek társadalmi és gazdasági hatásainak vizsgálata a Derecske-Létavértesi kistérségben.
Agrártud. közl. 51, 153-157, 2013. ISSN: 1587-1282.
7. **Szabó, F.**: A foglalkoztatás alakulása az Észak-alföldi régióban.
Agrártud. közl. 47, 109-111, 2012. ISSN: 1587-1282.

Magyar nyelvű konferencia közlemények (1)

8. **Szabó, F.**, Rófi, M.: A fiatalok munkanélkülisége alakulása a prekariátus fogalmának tükrében.
Agrártud. közl. 55, 105-108, 2014. ISSN: 1587-1282.

További közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (1)

9. Horváth, L., **Szabó, F.**: A munka alapú társadalomból a munka alapú társadalomba: munkaerő-
piaci státusz - életút - tervek, munkanélküliség.
In: Negyedszázad - Magyar Ifjúság 2012. Szerk.: Nagy Ádám, Székely Levente, Juvenis
Ifjúságsszakmai Műhely, [Kecskemét], 179-201, 2016. ISBN: 9789638986160

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2017.04.20.

12. NYILATKOZAT

NYILATKOZAT

Ezen értekezést a Debreceni Egyetem Kerpely Kálmán Doktori Iskola keretében készítettem, a Debreceni Egyetem doktori (Ph.D.) fokozatának elnyerése céljából.

Debrecen,

.....

a jelölt aláírása

NYILATKOZAT

Tanúsítom, hogy Szabó Fanni doktorjelölt 2011–2014. között a fent megnevezett Doktori Iskola keretében irányításommal végezte munkáját. Az értekezésben foglalt eredményekhez a jelölt önálló alkotó tevékenységével meghatározóan hozzájárult, az értekezés a jelölt önálló munkája. Az értekezés elfogadását javaslom.

Debrecen,

.....

a témavezető aláírása

13. MELLÉKLETEK

13.1. Statisztikai elemzésekhez kapcsolódó táblák

Iskolai végzettség és település összefüggése

Település	Mi a legmagasabb iskolai végzettsége?									
	keve sebb mint 8 ált.	8 ált.	szak- mun- kás- képző	szak- iskola	szak- köz- ép is- kola	gim- názi- um	felső- fokú szak- képzés techi- kum	főis- kola	egye- tem	össze- -sen
Derecske	0	66	20	8	31	56	23	14	10	228
Sáránd	3	18	15	3	14	11	2	7	5	79
Tépe	0	11	3	1	8	11	4	0	0	38
Hosszúpályi	1	41	7	5	14	15	2	2	3	90
Konyár	3	23	9	3	7	8	8	0	2	63
összesen	7	159	55	20	74	101	39	23	20	498

Pearson Chi-Square 0,001

Iskolai végzettség és a kompetenciák fontossága közötti kapcsolat

Probléma megoldó képesség	Mi a legmagasabb iskolai végzettsége?									
	keve sebb mint 8 ált.	8 ált.	szak- mun- kás képző	szak- iskola	szak- közép iskola	gim- názi- um	felső- fokú szak- képzés, techi- kum	főis- kola	egye- tem	össze- -sen
Egyáltalán nem	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2
Kicsit	1	1	1	0	0	0	0	1	0	4
Közepesen	0	12	2	5	4	3	1	0	0	29
Eléggé	2	50	20	4	21	25	11	5	0	138
Nagyon	3	93	31	11	49	71	26	17	20	321
összesen	6	158	56	20	74	100	38	23	20	494

Pearson Chi-Square 0,001

Idegen nyelv ismerete	Mi a legmagasabb iskolai végzettsége?									
	keve sebb mint 8 ált.	8 ált.	szak- mun- kás- képző	szak- iskola	szak- közép iskola	gim- názi um	felső- fokú szak- képzés techi- kum	főis- kola	egye- tem	össze- sen
Egyáltalán nem	2	17	6	0	3	2	0	1	0	31
Kicsit	0	14	9	1	3	4	1	1	2	35
Közepesen	0	36	10	8	26	21	13	3	1	118
Eléggé	1	31	15	6	19	33	15	11	6	137
Nagyon	3	59	14	4	23	41	9	7	11	171
összesen	6	157	54	19	74	101	38	23	20	492

Pearson Chi-Square 0,000

Derecske és a többi négy település az iskolai végzettség tükrében

Derecske és a többi 4 település	Összevont iskolai végzettség						
	8 ált. alatti	8 ált.	szakis- kola, szakmun- kás	szakközép- iskola, gimná- zium	techni- kum	felső- fokú	össze- sen
Derecske	0	66	28	87	23	24	228
Más	7	93	47	88	16	19	270
összesen	7	159	75	175	39	43	498

Pearson Chi-Square 0,011

Munkalehetőségek Derecske és a másik négy település esetében

Derecske és a többi négy település	Mi jellemzi Önre nézve a munkahelykínálatot, a munkavállalási lehetőségeket ezen a környéken?				
	semmilyen lehetőség nincs	nagyon kevés lehetőség van	elég lehetőség van	sok lehetőség van	összesen
Derecske	47	152	24	1	224
Más	122	133	12	2	269
összesen	169	285	36	3	493

Pearson Chi-Square 0,011

Derecske és a négy másik település – „mennyi időbe telne elhelyezkedni a lakóhelyen” kérdéssel összevetve

Derecske és a többi négy település	Mennyi időn belül tudna elhelyezkedni... bejelentett munkahelyen a lakóhelyén?					
	később vagy soha	1-2 éven belül	6-12 hónapon belül	fél éven belül	1 hónapon belül	összesen
Derecske	43	44	30	73	27	217
Más	129	35	19	39	25	147
összesen	172	79	49	112	52	464

Pearson Chi-Square 0,000

Prekariátus összevetése az öt településsel

Munka-szerződés jellege	Település neve					
	Derecske	Hosszúpályi	Konyár	Sáránd	Tépe	összesen
határozott	21	8	11	7	2	49
határozatlan	52	9	6	13	9	89
összesen	73	17	17	20	11	138

Pearson Chi-Square 0,037

A munkahely típusa és „hogyan ítéli meg az anyagi helyzetét” összefüggései

Milyen a jelenlegi háztartásának anyagi helyzete az ország többi háztartásához képest?	Jelenleg Ön...					
	dolgozik közfog lalkozta tásban	dolgozik bértámo gatásban	dolgozik alkalma zottként	dolgozik saját vállalkozás ban	dolgozik ősterme lőként	össze- sen
sokkal rosszabb	0	0	4	2	1	7
rosszabb	8	0	7	2	0	17
olyan, mint másoké	18	3	61	9	1	92
jobb	4	1	11	5	0	21
sokkal jobb	0	0	0	1	1	2
összesen	30	4	85	19	3	141

Pearson Chi-Square 0,001

Klaszteranalízis – munkaerő-piaci klasztercsoportok létrehozása

Bevont kérdések	Klasztercsoportok			
	1	2	3	4
Milyen szervezet, intézmény a munkaadója? (Kód: A)	2,03859	-,54729	-,44132	,68667
Mi az Ön foglalkozása, munkaköre? (Kód: C)	-,42882	-,29729	-,28287	1,16676
A munkaszerződése határozott vagy határozatlan idejű?	,21877	-1,34282	,73931	-1,16177

Bevont kérdések	Sig.
Milyen szervezet, intézmény a munkaadója? (Kód: A)	,000
Mi az Ön foglalkozása, munkaköre? (Kód: C)	,000
A munkaszerződése határozott vagy határozatlan idejű?	,000

Klasztercsoportok	Darabszám
1	8
2	18
3	73
4	23
Összesen	122

A klasztercsoportok összevetése Derecske és a többi 4 település változóval

Klasztercsoportok	Derecske és a többi négy település		
	Derecske	Más	Összesen
1	6	2	8
2	5	13	18
3	46	27	73
4	13	10	23
összesen	70	52	122

Pearson Chi-Square 0,038

A klasztercsoportok összevetése az összevont iskolai végzettség változóval

Klasztercsoportok	Összevont iskolai végzettség					
	8 ált.	szakiskola, szakmunkás	szakközépiskola, gimnázium	technikum	felsőfokú	összesen
1	1	1	1	4	1	8
2	0	8	7	1	2	18
3	7	16	27	12	11	73
4	9	5	7	1	1	23
összesen	17	30	42	18	15	122

Pearson Chi-Square 0,002

13.2. A kérdőív

Két ország, egy cél, közös siker!

Kérdőív sorszáma:

--	--	--	--

Kérdezés ideje (hónap, nap):

--	--	--	--

Kérdező:

--	--	--

„Rural youthjobs”

**Facilitating the Integration of Rural Youth on the Labour Market of
Bihar – Hajdú-Bihar Euro-Region
HURO/1001/081/2.3.2**

Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program

*A kutatásban való részvétel, a kérdőív kitöltése önkéntes!
A kérdőívben megadott információkat név nélkül, kizárólag kutatási célokra használjuk
fel, harmadik személynek nem adjuk át!*

*A kutatás a Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszéke és a
Nagyváradai Egyetem Szociológia Tanszéke együttműködésével jött létre.*

T1. Település neve:

T2. Településkód: ☐ ☐

DEMOGRÁFIAI KÉRDÉSEK <i>Kérdező! Kérem, mindenkitől kérdezze!</i>

DD1. Az Ön neme: 1 – férfi 2 – nő 0 – nt 99 - nv

DD2. Az Ön születési éve: 19..... 0 – nt 99 - nv

DD3. Mi volt az Ön édesapjának/ nevelőapjának (akivel gyermekkorra legnagyobb részét töltötte) legmagasabb befejezett iskolai végzettsége? És amikor Ön 14 éves volt, mivel foglalkozott az Ön édesapja / nevelőapja? ... 0 – nem tudja 99 – nincs válasz
(Kérdező, ha 14 éves korában már nem élt az édesapja / nevelőapja a 2-4. oszlopokba rögzítsen 99-et!)

	1. legmagasabb befejezett iskolai végzettsége <i>(Kód: DD5a. kérdésben)</i>	2. gazdasági aktivitása <i>(Kód: végén)*</i>	3. foglalkozása <i>(Kérdező, kérem, írja be!)</i>	(Kód: D)*
a.) apjának/ nevelőapjának				
b.) anyjának/ nevelőanyjának				

* Kérdező! A kód a kérdőívhez tartozó válaszkártyákon található!

DD4. Mi az Ön családi állapota?

1 – nőtlen, hajadon, nincs élettársa	6 – elvált, nincs élettársa
2 – nőtlen, hajadon, élettárssal él	7 – elvált, élettárssal él
3 – házas, házastárssal él	8 – özvegy, nincs élettársa
4 – házas, más élettárssal él	9 – özvegy, élettárssal él
5 – házas, de külön élnek, nincs élettársa	0 – nem tudja 99 – nincs válasz

DD5. Országunkban az emberek sokféle nemzetiséghez vagy etnikumhoz tartoznak. Ön milyen nemzetiségűnek tartja magát ELSŐSORBAN?

1 – magyar
2 – román
3 – német
4 – szerb
5 – horvát
6 – szlovák
7 – roma/cigány
8 – egyéb, éspedig:
.....
0 – nem tudja 9 – nincs válasz

DD6. Mi az Ön vallása?

1 – ortodox
2 – római katolikus
3 – protestáns (kálvinista, evangélikus, lutheránus, református)
4 – görög katolikus
5 – neoprotestáns (pünkösdista, adventista, baptista, evangélikus)
6 – egyéb, éspedig:
7 – nem vallásos
0 – nem tudja
9 – nincs válasz

DD7. Milyen gyakran jár Ön misére, istentiszteletre, gyülekezetbe?

1 – hetente, vagy gyakrabban
2 – havonta 2-3 alkalommal
3 – havonta
4 – évente néhány alkalommal,
5 – ritkábban, vagy
6 – soha

0 – nem tudja 9 – nem válaszol

DD8. Ön melyik állítással tudná magát a legjobban jellemezni?

- 1 – Vallásos vagyok, az egyház tanításait követem.
 2 – Vallásos vagyok a magam módján.
 3 – Nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e vagy sem.
 4 – Nem vagyok vallásos.

0 – nem tudja 9 – nincs válasz

DD9. Az Ön iskolai végzettségére vonatkozó kérdések következnek: *(Kérdező! Minden kérdés esetén karikázza be a megfelelő válasz számát!)*

a.) Mi a legmagasabb befejezett iskolai végzettsége?	b.) Van-e olyan iskola, amit elkezdett, de nem fejezett be? <i>Ha több is volt: a legmagasabb szintűt jelölje!</i>	c.) Van-e olyan iskolarendszerű képzés, amelyet jelenleg végez?	d.) Szándékában állt-e/áll-e továbbtanulni? <i>Ha igen: milyen szinten?</i>
1 – nem járt iskolába	1 – nincs ilyen	1 – nincs ilyen	1 – nem akar 2 – szándékában áll, de nem tudja mit.
2 – kevesebb, mint 8 osztály			
3 – 8 általános	3	3	3
4 – szakmunkásképző	4	4	4
5 – szakiskola	5	5	5
6 – szakközépiskola	6	6	6
7 – gimnázium	7	7	7
8 – felsőfokú szakképzés, technikum	8	8	8
9 – főiskola	9	9	9
10 – egyetem	10	10	10
0 – nem tudja 99 – nincs válasz	0 – nem tudja 99 – nincs válasz	0 – nem tudja 99 – nincs válasz	0 – nem tudja 99 – nincs válasz

DD9a1. Amennyiben van főiskolai/egyetemi végzettsége, melyik felsőoktatási intézményben szerezte?

..... 0 – nem tudja 9 – nincs válasz

DD9a2. Amennyiben van olyan iskola, amelyet elkezdett, de nem fejezett be:

Mi volt az elsődleges oka annak, hogy kimaradt? *(Kérdező! Karikázza be a megfelelő válasz számát! Egy válasz lehetséges!)*

1 – anyagi ok	2 – családi kötelezettségek (rokon ápolása stb.)
3 – magatartási problémák	4 – tanulmányi problémák (pl. bukás)
5 – párkapcsolat	6 – terhesség
7 – feleslegesnek tűnt	8 – nem érdekelt, nem akartam / untam, utáltam
9 – betegség, baleset	10 – dolgozni akart
11 – átment másik iskolába	12 – iskolai konfliktus (pl. összeveszett egy tanárral)
13 – eltanácsolták	14 – egyéb, éspedig:
- 0 – nem tudja 99 – nincs válasz üres – nem vonatkozik rá a kérdés

DD9a3. Amennyiben van olyan iskola, amelyet elkezdett, de nem fejezett be:

Az Ön véleménye szerint ki volt a felelős leginkább azért, hogy kimaradt az iskolából?

- 1 – a tanárok / az iskola dolgozói 2 – a szülei 3 – ő maga
 4 – a barátai / haverjai 5 – más családtagja
 6 – más személy 0 – nem tudja 9 – nincs válasz üres – nem vonatkozik rá a kérdés

DD10. Amennyiben szakképzettséget szerzett:

Milyen szakképzettsége(ke)t szerzett Ön iskolarendszerű képzésben? Dolgozott-e valaha ebben/ezekben a szakmákban? (Kérdezőbiztos! Figyelem, itt csak az iskolarendszerű képzésben szerzett képesítéseket rögzítjük, a többi képesítést a DD14-es kérdésben kérdezzük!)

Kérem, hogy valamennyi megszerzett szakképzettséget jelölje és kódolja, így pl. a felsőfokú, főiskolai, egyetemi végzettségekhez kötődő szakképzettségeket is!)

(0 – nem tudja 9 – nincs válasz üres – nem vonatkozik rá a kérdés)

	a.) Képesítés, szakma neve	b.) (Kód: végén)	c.) Dolgozott vagy dolgozik vele/benne? 1 – (még) nem - alkalmanként, előfordult / előfordult 3 - hosszabb távon (is) jellemző (volt)
DD10.1			
DD10.2			
DD10.3			
DD10.4			

DD11. Ön szerint... Kérem, értékeljen 1-5-ös skálán, ahol az 1-es jelenti, hogy egyáltalán nem, az 5-ös, hogy nagyon!

Ön szerint...	Egyáltalán nem	Nagyon
DD11.1 ... ezzel a képzéssel mennyire lehet könnyen elhelyezkedni?	1 2 3 4 5	0 9
DD11.2 ... a saját életében mennyire használható az a tudás, amelyet a képzés során elsajátított?	1 2 3 4 5	0 9
Ön szerint...		
DD11.3 ... a képzés alatt kapcsolatba kerültek-e lehetséges munkaadókkal?	1 - igen 2 - nem	0 9
DD11.4 ... volt-e arra esély, hogy a gyakorlati helyen dolgozhasson, miután elvégezte a képzést?	1 - igen 2 - nem	0 9

DD12. Hány éves volt, amikor befejezte/félbehagyta tanulmányait / ha még tanul: várhatóan hány éves korában fejezi be a tanulmányait?

..... éves 0 – nem tudja 99– nincs válasz

DD13. Amikor Ön iskolarendszerű („nappalis”) képzésbe járt:

DD13.a. Dolgozott-e (bármilyen pénzkereső munkáról lehet szó!)?

1 – igen, összesen kb. hónapot 2 – nem 0 – nt 99 – nv

DD13.b. Volt-e szakmai gyakorlaton?

1 – igen, összesen kb. hónapot 2 – nem 0 – nt 99 – nv

DD13.c. Végzett-e önkéntes munkát?

1 – igen, összesen kb. hónapot

2 – nem

0 – nt

99 – nv

DD13.d. Amennyiben végzett önkéntes munkát: mi motiválta? (Több válasz is jelölhető!)

1 – szabadidő hasznos eltöltése

2 – segíthet másokon

3 – szakmai tapasztalat szerzése

4 – új barátok, ismerősök szerzése

5 – referencia (beírhatja az önéletrajzba)

0 – nt

99 – nv

DD14. Milyen egyéb képzésen, tanfolyamon vett részt élete során? Kérjük, soroljon fel minden elkezdett képzést, tanfolyamot!

Minden oszlopnál: 0 – nem tudja 99 – nincs válasz üres – nem vonatkozik rá a kérdés

	a.)	b.)	c.)	d.)	e.)	f.)	g.)	h.)	i.)	j.)
	Képesítés, szakma, tanúsítvány neve (kérem, írja be, majd kódolja!) <i>(Kód: végén)</i>	Milyen végzettséget adott (volna) a képzés? 1 – OKJ-s 2 – szakmát adó oklevél, de nem OKJ-s (pl. hiv. jogosítvány) 3 – mestervizsga (mesteroklevél) 4 – speciális tanúsítványt adó végzettségek (ECDL, nyelvvizsgával záruló tanfolyam, jogosítvány, ha nem hivatásos) 5 – egyéb tanfolyami végzettség:..... 6 – nem szerzett végzettséget	Elvégezte-e a képzést? 1 – nem végezte el 2 – folyamatban van 3 – elvégezte	Hogyan került a képzésbe? 1 – munkaügyi központon keresztül 2 – munkaadó által 3 – saját, privát szervezés 4 – a képző intézmény kezdeményezésére 5 – egyéb	Mi volt az elsődleges oka a részvételének? 1 – elhelyezkedéshez, munka megtartásához szükséges / előnyös 2 – kötelezte a munkaadó 3 – kötelezte a munkaügyi központ 4 – anyagi kényszer (képzési támogatást kapott) 5 – hobbi, érdeklődés 6 – családi javaslat 7 – „élethez kell” 8 – egyéb	A képzés időtartama: 1 – egy hétnél kevesebb 2 – 1-4 hét között 3 – 1-6 hónap között 4 – 6 hónaptól - 12 hónapig 5 – 12 hónapnál hosszabb	Hogyan történt a részvételének finanszírozása? 1 – teljesen ingyenes volt, ő nem vállalt anyagi ráfordítást 2 – nagyobb részben ingyenes volt, de ő is vállalt ráfordítást 3 – nagyobb részben ő finanszírozta 4 – teljes mértékben ő finanszírozta	Részesült-e a képzés ideje alatt átképzési támogatásban? 1 – igen 2 – nem	Származott-e előnye a tanfolyam elvégzéséből? Több válasz lehet! 1 – igen, az álláskeresés során 2 – igen, a munkavégzés során 4 – igen, a hétköznapi életben 8 – nem, semmi 6 – nem tudom, még friss a végzettség <i>DDITÍV KÓDOLÁS</i>	Dolgozott vagy dolgozik-e vele/ benne? 1 – (még) nem – alkalmanként, előfordul / előfordult – hosszabb távon (is) jellemző volt / jellemző – nem értelmezhető a kérdés (pl. „B” jogos.)
DD14.1										
DD14.2										
DD14.3										
DD14.4										
DD14.5										

(Kérdező! Minden egyéb végzettséghez tartozó képzést egyenként kérdezzen és rögzítsen soronként! A megfelelő válaszok számát írja a megfelelő sor cellájába! A folyamatban lévő képzéseket is rögzítse!) (Pl.: OKJ-s szakma, nyelvtanfolyam, jogosítvány – A/B/C/D, ELO, ECDL, talpmasszázs, tenyértjós tanfolyam, stb.)

DD15. Tervezi-e, hogy a jövőben részt vesz képzésen?

1 – igen, akár több tanfolyamon, képzésen is 2 – igen, még egy képzésen
 3 – nem, felesleges 4 – nem
 0 – nt 99 – nv

DD15.a. Ha igen, mit szeretne még elvégezni?a

.....

0 – nt 99 – nv üres – nem vonatkozik rá a kérdés

DO16. Ha most kezdené az iskolás éveit, ugyanezt/ugyanezeket a szakmá(ka)t választaná?

1 – Igen 2 – Nem 0 – nt 99 – nv

DO16.a Ha nem, mit választana és miért?

.....

.....

DD17. Részt venne-e az Ön lakóhelyén ingyenes:

	1- igen	2- nem	0 - nt	99 - nv
1 – vállalkozási és kommunikációs tréningen?				
2 – projektmenedzsment képzésen?				

DD18. Van-e Önnek érvényes jogosítványa?

1 – van 2 – nincs 0 – nt 99 – nv

DD19. Beszél Ön valamilyen idegen nyelven?

1 – igen 2 – nem 0 – nt 99 – nv

DD20. Használ-e Ön számítógépet?

1 – igen 2 – nem 0 – nt 99 – nv

DD21. Milyen gyakran használja Ön az internetet?

1 – állandóan használja
 2 – naponta
 3 – hetente néhányszor
 4 – havonta többször
 5 – havonta vagy ritkábban
 6 – soha
 0 – nt 99 – nv

DD22. Mire használja az internetet? (Több válasz is lehet!)

1 – Szórakozás, játék (zene, filmletöltés)
 2 – Csevegés, chat
 3 – Levelezés, email
 4 – Közösségi honlapok, fórumok
 5 – Információk keresése
 6 – Hírek olvasása
 0 – nt 99 – nv

DD23. Van-e Önnek mobiltelefonja?

1 – igen 2 – nem 0 – nt 99 – nv

MUNKAERŐPIAC

Kérdező! Kérem, minden válaszadótól kérdezze!

MM1. Az iskolai tanulmányai befejezése/félbehagyása után mennyi idővel állt először munkába? (Bármilyen rendszeres pénzkereső munkáról lehet szó, ami legalább 2 hónapig tartott!)

.....hónappal

99 – nem tudja, nincs válasz

(Kérdező, ha tanulóról / pályakezdő munkanélkülről van szó (tehát még nem volt munkahelye), írjon 999-et!)

MM2. Ez az állás:

1 - bejelentett állás volt

2 – nem bejelentett állás volt

0 – nem tudja

99 – nincs válasz

üres – nem vonatkozik rá a kérdés

MM3. Abban a hónapban, amely az iskola befejezése és az első rendszeres pénzkereső munkavállalása között eltelt, Önnel előfordult-e, hogy (Kérdező! Soronként írja be a megfelelő válasz számát!)

		a.) Előfordult-e? 1 – igen 2 – nem
MM3.1.	gyerekekkel otthon volt (GYES, GYED, GYET, stb.)	
MM3.2.	alkalmi munkát vállalt	
MM3.3.	szezonális mezőgazdasági munkát vállalt (napszám)	
MM3.4.	gazdálkodott önellátásra	
MM3.5.	gazdálkodott eladásra	
MM3.6.	mindenfélével kereskedett („bizniszelt”)	
MM3.7.	külföldön próbált szerencsét	
MM3.8.	interneten szerencsejátékozott / pókerezett (napi több órában)	
MM3.9.	valamilyen képzésben, tanfolyamon vett részt	
MM3.10.	hosszabb ideig beteg volt és ezért nem dolgozott (tartós táppénz)	
MM3.11.	sorkatona volt	
MM3.12.	ösztöndíjjal külföldön, távol volt	
MM3.13.	büntetését töltötte	
MM3.14.	családtagját gondozta, ápolta	
MM3.15.	háztartásbeli volt	
MM3.16.	regisztrált munkanélküli volt	
MM3.17.	szülei vagy más rokon vállalkozásába családtagként rendszeresen besegített	

MM3.b Az Ön számára ez az időszak:

1 – inkább jó élményekkel teli, felszabadult időszak?

2 – inkább kellemetlen időszak volt?

MM4. Ön most éves. 16 éves kora óta kb. hány évet töltött Ön...

		NT/NV
1. tanulással?	évet	99
2. fizetett munkával?	évet	99
3. munkanélküliségként?	évet	99
4. rokkantnyugdíjasként, rokkantjáradékosként?	évet	99
5. szülési/gyermekgondozási szabadságon, gyesen?	évet	99
6. egyéb inaktívként?	évet	99
ÖSSZESEN	év	

MM5. Jelenleg Ön:*(Kérdező, kérem, olvassa fel a J-jelű kódokat!)*

Kód (J):

MM6. Amennyiben dolgozik: *(Kérdezőbiztos! Bármilyen pénzkereső munka lehet!)*

MM6.1	Milyen szervezet, intézmény a munkaadója? <i>(Kód: A)</i>	Kód:
MM6.2	Főként milyen területen tevékenykedik a szervezet? <i>(Kód: B)</i>	Kód:
MM6.3	Mi az Ön foglalkozása, munkaköre? <i>(Kérdezőbiztos, írja be, majd kódolja: C)</i>	Kód:
MM6.4	Mi az Ön beosztása? <i>(Kód: D)</i>	Kód:
MM6.5	Hányadik alkalommal dolgozik ezen a munkahelyen?	Alkalom:
MM6.6	Milyen módon, kinek a segítségével találta ezt a munkát? <i>(E)</i>	Kód:
MM6.7	Mit gondol: abban, hogy sikerült itt munkába állnia, a munkaügyi központ szolgáltatása(i) szerepet játszott(ak)-e?	1 – igen 2 – nem
MM6.8	Hogyan alakul a munkaideje? <i>(F)</i>	Kód:
MM6.9	Hol van a munkavégzés helye? <i>(G)</i>	Kód:
MM6.10	Milyen a munkaszerződése? <i>(H)</i>	Kód:
MM6.11	A munkaszerződése határozott vagy határozatlan idejű-e?	1 – határozott 2 – határozatlan
MM6.12	Mennyi a havi nettó jövedelme (amit kézhez kap)?	1 – minimálbér (körüli összeg) 2 – max. 150 000 Ft 3 – 150 000 Ft felett
MM6.13	Egy ilyen munkakörben mennyi lenne az Ön véleménye szerint a megfelelő havi nettó bér (amit kézhez kap)?	Ft:

MM6.b Felolvasok Önnek néhány dolgot a munkájával és a munkahelyével kapcsolatban. Kérem, mondja meg, hogy munkahelyi főnökei milyen mértékben engedik meg Önnek, hogy... Használjon 1-től 10-ig tartó skálát, ahol az 1-es jelenti, hogy egyáltalán nincs befolyása, a 10-es, hogy Ön dönti el!

1. ... kötetlen munkaidőben dolgozzon?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	99
2. ... saját maga ossza be a naponta elvégzendő munkáját?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	99
3. ...véleményt mondjon munkahelyi ügyekben?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	99
4. ...beeszköljön saját munkája általános kereteinek meghatározásába?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	99
5. ...megváltoztassa munkaköri feladatait?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	99

MM7. Ha nem dolgozik:

Mennyire sürgős Önnek, hogy elhelyezkedjen? Kérem, értékeljen a következő módon: adjon 1-est, ha egyáltalán nem sürgős, 5-öst, ha nagyon sürgős az Ön számára a munkavállalás!

1 2 3 4 5
0 – nem tudja 9 – nincs válasz üres – nem vonatkozik rá a kérdés

Mindenkitől:

MM8. Keres-e Ön jelenleg munkát?

1 – igen 2 – nem 0 – nem tudja 99 – nem válaszol

MM9. Ha nem keres: Miért nem? (Kérdezőbiztos! Ne sorolja fel a lehetséges alternatívákat, „nyitott kérdésként kérdezzen”, de soronként kódoljon!)

Mert...		1 – választotta 2 – nem választotta 0 – nem tudja 99 – nem válaszol üres – nem vonatkozik rá a kérdés (dolgozik / keres)			
1.	... van nem bejelentett munkája.	1	2	0	99
2.	... van bejelentett munkája és azzal elégedett.	1	2	0	99
3.	... van bejelentett munkája, de elbocsátának, ha megtudnák.	1	2	0	99
4.	... tanul.	1	2	0	99
5.	... családi akadályozó körülmény van (pl: nem tudná kire hagyni valamely családtagját).	1	2	0	99
6.	... egészségügyi akadálya van.	1	2	0	99
7.	... kiábrándultság, lemondás (úgysem vennék fel sehová, minden protekció, elege van, stb.).	1	2	0	99
8.	... úgysem találna annyi pénzért, amennyiért megérné elhelyezkedni.	1	2	0	99
9.	... éppen két közmunka közötti idejét tölti, segílyt kap.	1	2	0	99
10.	... vár egy előzetesen megbeszélrt munka indulására.	1	2	0	99
11.	... egyéb, éspedig:	1	2	0	99

Figyelem! Mindenkitől kérdezze!

Kérdező, kérem, olvassa fel ezt a mondatot a válaszadóknak: „Kérem, néhány kérdés erejéig képzelje el, hogy Ön most állást keres!”

MM10. Milyen módon, kinek a segítségével próbál(na) munkát találni? Hol nézne utána, kiket kérdezne meg? (Kérdező, kérem, ne sorolja fel a lehetséges válaszokat! Karikázza, amit a válaszadó magától említ!) Kérem, a „b.)” kérdést azokban az esetekben tegye fel, amelyeket a kérdezett említett!

		a.) 1 – említette 2 – nem említette 0 – nem tudja 99 –nem válaszol	b.) <i>Ha említette:</i> Hány ilyen személyt/ intézményt ismer?
MM.10.1	Barátokat, ismerősöket kérdezgetne	1 2 0 99	
MM.10.2	Régi munkatársakat, volt iskolatársakat kérdezgetne	1 2 0 99	
MM.10.3	Családtagokat, rokonokat kérdezgetne	1 2 0 99	
MM.10.4	Szomszédokat kérdezgetne	1 2 0 99	
MM.10.5	Újsághirdetéseket, internetes hirdetéseket figyelne, azokra jelentkezne	1 2 0 99	
MM.10.6	Hirdetéseket adna fel újságban, interneten	1 2 0 99	
MM.10.7	Munkaügyi kirendeltséget keresne fel	1 2 0 99	
MM.10.8	Munkaügyi kirendeltség ajánlatát várná	1 2 0 99	
MM.10.9	Magán-munkaközvetítőket keresne fel	1 2 0 99	
MM.10.1 0	Közvetlenül a munkaadókat keresné fel	1 2 0 99	
MM.10.1 1	Családsegítő szolgálatot keresne fel	1 2 0 99	
MM.10.1 2	Önkormányzat ajánlatát várná	1 2 0 99	
MM.10.1 3	Civil szervezeteket keresne fel	1 2 0 99	
MM.10.1 4	Nem tenne semmit, várná, hogy történjen valami	1 2 0 99	
MM.10.1 5	egyéb, éspedig:	1 2 0 99	

MM11. Véleménye szerint mi jellemzi Önre nézve a munkahelykínálatot, a munkavállalási lehetőségeket ezen a környéken?

- 1 – semmilyen lehetőség nincs
 2 – nagyon kevés lehetőség van
 3 – elég lehetőség van
 4 – sok lehetőség van, keresik a munkaerőt

0 – nem tudja

99 –nem válaszol

MM12. Miként vélekedik: mennyi időn belül tudna elhelyezkedni... (Kérdező! Oszloponként írja be a megfelelő válasz számát!)

	1 hóna- pon belül	Fél éven belül	6-12 hóna- pon belül	1-2 éven belül	Ké- sőbb vagy soha	NT	NV
1. ... bejelentett munkahelyen a lakóhelyén?	5	4	3	2	1	0	99
2. ... bejelentett munkahelyen a megye más	5	4	3	2	1	0	99

településén?							
3. ... bejelentett munkahelyen külföldön?	5	4	3	2	1	0	99
4. ... nem bejelentett munkahelyen?	5	4	3	2	1	0	99

MM13. Mekkora volna az a havi nettó bér (amit kézhez kapna), amennyiért hajlandó volna munkába állni? (Kérdező! Írja be a választ! A „bármennyit” kerülni kell!)

minimum Ft/hó

1 – bármennyiért 0 – nem tudja 99 – nem válaszol 999 – semennyiért

MM14. Egy munkalehetőség kapcsán elfogadná-e a következő feltételeket? (Kérdező! Soronként karikázza be a válasz számát!)

Feltételek:		Jelenleg elfogadná-e?				
		1 – elfogadná 2 – ha eleget fizetnek 3 – nem fogadná el 0 – nt 99 – nv				
MM.14.1	A fizetés egy részét „zsebbe” kapja (nem bejelentett munkabér).	1	2	3	0	99
MM.14.2	Egyáltalán nem jelentik be.	1	2	3	0	99
MM.14.3	Nem veheti ki a szabadságot, ami jár Önnek.	1	2	3	0	99
MM.14.4	Táppénzre nem mehet, mert különben elbocsátják.	1	2	3	0	99
MM.14.5	A túlórákat nem fizetik ki.	1	2	3	0	99
MM.14.6	Veszélyes vagy egészségre ártalmas munkát kell végezni.	1	2	3	0	99
MM.14.7	Köztéren kommunális munkát kell végezni.	1	2	3	0	99
MM.14.8	Részmunkaidőben kell dolgozni, arányosan kevesebb bérért.	1	2	3	0	99
MM.14.9	12 órás munkaidőben kell dolgozni.	1	2	3	0	99
MM.14.10	Több műszakban kell dolgozni.	1	2	3	0	99
MM.14.11	El kell költöznie más településre.	1	2	3	0	99
MM.14.12	Naponta több órát kell ingáznia.	1	2	3	0	99
MM.14.13	Több napig / hétig nem látja a családját.	1	2	3	0	99
MM.14.14	A munkahelyen el kell fogadni a huzamosabb idejű külföldi munkavégzést.	1	2	3	0	99

MM15. Mennyi időt lenne hajlandó naponta oda-vissza (összesen!) munkába járni (gyalog vagy utazni) a napi munkavégzés miatt? (Kérdező! Írja be a választ! A „bármennyit” kerülni kell!)

..... percet 1 – bármennyit 0 – nem tudja 99 – nem válaszol 999 – semennyit

MM16. Véleménye szerint milyen az a legjobb munka, amelyet Ön – a realitások figyelembevételével, tehát a végzettségével, képességeivel – megkaphatna?

MM.16.1	Milyen szervezet, intézmény lenne a munkaadója? (Kód: A)	Kód:
MM.16.2	Főként milyen területen tevékenykedne a szervezet? (Kód: B)	Kód:
MM.16.3	Mi lenne az Ön foglalkozása, munkaköre? (Kérdezőbiztos, írja be, majd kódolja: C)	Kód:
MM.16.4	Mi lenne az Ön beosztása? (Kód: D)	Kód:
MM.16.5	Hogyan alakulna a munkaideje? (F)	Kód:
MM.16.6	Hol lenne a munkavégzés helye? (G)	Kód:
MM.16.7	Milyen lenne a munkaszerződése? (H)	Kód:
MM.16.8	A munkaszerződése határozott vagy határozatlan idejű-e?	1 – határozott 2 – határozatlan

MM.16.9	Mennyi a havi nettó jövedelme (amit kézhez kap)?	1 – minimálbér (körüli összeg) 2 – max. 150 000 Ft 3 – 150 000 Ft felett
---------	---	--

MO17. Mit gondol, a következő készségek mennyire játszanak fontos szerepet egy munkakör betöltésekor? Értékelje 1-5-ig, ahol az 1 az egyáltalán nem, az 5 a teljes mértékig!

		Egyáltalán nem					Nagyon	
MO17.1	Kommunikációs készségek.	1	2	3	4	5	0	99
MO17.2	Problémamegoldó készség.	1	2	3	4	5	0	99
MO17.3	Érdeklődés az új technikai, tudományos eredmények iránt.	1	2	3	4	5	0	99
MO17.4	Nyitottság.	1	2	3	4	5	0	99
MO17.5	Kreativitás.	1	2	3	4	5	0	99
MO17.6	Szakmai, elméleti felkészültség.	1	2	3	4	5	0	99
MO17.7	Idegen nyelv ismerete.	1	2	3	4	5	0	99
MO17.8	Emberekkel való bánásmód.	1	2	3	4	5	0	99

MM18. Hajlandó lenne rá, hogy saját vállalkozást indítson?

1 – Biztosan igen 2 – Inkább igen 3 – Inkább nem 4 – Biztosan nem
5 – Van vállalkozásom 0 – nem tudja 99 – nem válaszol

MM19. Milyen esélyei vannak arra, hogy saját vállalkozást indítson...

	Nagyon nagy	Nagy	Közepes	Alacsony	Nagyon alacsony	NT/NV
1. a lakóhelyén?	5	4	3	2	1	9
2. a megye más településén?	5	4	3	2	1	9
3. az ország más részén?	5	4	3	2	1	9
4. külföldön?	5	4	3	2	1	9

MO20. Jellemzőek-e Önre a következő tényezők? Ha igen: korlátozza-e Önt abban, hogy munkát találjon? Ha igen: milyen mértékben korlátozza? Kérem, osztályozzon 1-5 skálán, ahol az 1 jelenti, hogy egyáltalán nem, az 5, hogy nagyon! (Kérdezőbiztos! Amennyiben a megkérdezett nem tud, vagy nem akar válaszolni, kérem, írjon 0-t, vagy 99-est!)

		Fennáll-e? 1 – igen 2 – nem 0 – nem tudja 99 – nincs válasz	Ha igen: milyen mértékben korlátozza? 1 – egyáltalán nem 2 3 4 5 – nagyon 0 – nt 99 – nv
MO20.1	állami gondozott (volt)		1 2 3 4 5 0 99
MO20.2	szenvedélybetegsége miatt (ha már gyógyult is)		1 2 3 4 5 0 99
MO20.3	mert nő/férfi		1 2 3 4 5 0 99
MO20.4	büntetve volt, priusza van		1 2 3 4 5 0 99
MO20.5	túl fiatal, tapasztalatlan		1 2 3 4 5 0 99
MO20.6	származása miatt (pl. örmény, roma, stb.)		1 2 3 4 5 0 99
MO20.7	nem elég vonzó a megjelenése (pl. túlsúlyos)		1 2 3 4 5 0 99

MO20.8	nincs elég pénze rendszeren felöltözni, „kinézni”		1 2 3 4 5 0 99
MO20.9	rendezetlenek a lakáskörülményei		1 2 3 4 5 0 99
MO20.10	felügyeletre szoruló gyermeke van		1 2 3 4 5 0 99
MO20.11	nincs vagy túl messze van a gyermekek napközbeni ellátását biztosító intézmény		1 2 3 4 5 0 99
MO20.12	munkavállalás mellett nem lehet odaérni a gyerekért az óvodába, iskolába		1 2 3 4 5 0 99
MO20.13	gyerekét egyedül nevelő		1 2 3 4 5 0 99
MO20.14	ápolásra szoruló családtagja van		1 2 3 4 5 0 99
MO20.15	beköltözött, idegen, gyengék a helyi kapcsolatai		1 2 3 4 5 0 99
MO20.16	már régen / soha nem volt munkája, munkahelye, munkatapasztalata		1 2 3 4 5 0 99
MO20.17	a szakképzettsége elavult, olyan munkahely, munkakör már nincs is		1 2 3 4 5 0 99
MO20.18	túl régi, megkopott a tudása		1 2 3 4 5 0 99
MO20.19	GYES, GYED alatt nem dolgozott		1 2 3 4 5 0 99
MO20.20	kis faluban él, ott nincs munka		1 2 3 4 5 0 99
MO20.21	az ingázás túl drága		1 2 3 4 5 0 99
MO20.22	nincs megfelelő tömegközlekedés az ingázáshoz		1 2 3 4 5 0 99
MO20.23	nincsenek teljesen rendben az iratai, papírjai, van, ami elveszett, lejárt		1 2 3 4 5 0 99
MO20.24	munkanélkülként nem szívesen veszik fel		1 2 3 4 5 0 99
MO20.25	túl sok a munkanélküli a környéken		1 2 3 4 5 0 99
MO20.26	itt van a háza, nem tudná eladni		1 2 3 4 5 0 99
MO20.27	élettárs, házastárs nem akarja, hogy dolgozzon		1 2 3 4 5 0 99
MO20.28	fogyatékossgal él		1 2 3 4 5 0 99
MO20.29	egyéb:		1 2 3 4 5 0 99

MM21. Ön szerint a következők nehézséget jelentenek-e a fiatalok munkaerő-piaci elhelyezkedésében? Kérem, értékeljen 1-5-ig tartó skálán, ahol az 1-es jelenti, hogy egyáltalán nem, az 5-ös, hogy nagyon!

		1 – egyáltalán nem 2 3 4 5 – nagyon 0 – nt 99 – nv
MM21.1	A munkáltatók tapasztalatot igényelnek.	1 2 3 4 5 0 99
MM21.2	Az iskolában szerzett ismeretek és a munkahelyi elvárások között eltérés mutatkozik.	1 2 3 4 5 0 99
MM21.3	Hiányoznak a munkalehetőségekre vonatkozó ismeretek, információk.	1 2 3 4 5 0 99
MM21.4	Hiányoznak az iskolai és az iskola elvégzését követő pályaaorientációs (munkába állást segítő) programok.	1 2 3 4 5 0 99
MM21.5	Más nehézségek, éspedig:	1 2 3 4 5 0 99

MM22. Ön részesült-e már valamilyen munkába állást segítő programban (pl. önéletrajz megírásának megtanulása, hatékony álláskeresés, stb.)?

1 – igen 2 – nem 0 – nem tudja 99 – nem válaszol

MM22.b Ha igen, ki szervezte ezt?

- 1 – az iskolája
- 2 – valamilyen más iskola
- 3 – egy civil szervezet
- 4 – az önkormányzat
- 5 – a munkaügyi központ
- 6 – egyéb, éspedig:

.....

0 – nem tudja 99 – nem válaszol

MM23. Ha az Ön településén szerveznének ingyenesen valamilyen munkába állást segítő programot, Ön részt venne azon?

- 1 – Feltétlenül igen 2 – Inkább igen 3 – Inkább nem
- 4 – Biztosan nem

0 – nem tudja 99 – nem válaszol

MM24. Ha a válasz biztosan nem vagy inkább nem: Miért gondolja így?

- 1 – Nincs rá szükségem: tudom, mit akarok az életpályán
- 2 – Nem hatékonyak
- 3 – Túl vagyok a megfelelő életkoron
- 4 – Nem tudom, mit jelent
- 5 – Egyéb,

éspedig:

0 – nem tudja 99 – nem válaszol

MEZŐGAZDASÁG
Kérdező! Kérem, minden válaszadótól kérdezze!

HH1. Mit jelent az Ön számára a földbirtok? Milyen mértékben ért egyet az alábbi kijelentésekkel?

	Nagyon nagy-mértékben	Nagy-mértékben	Kis mértékben	Nagyon kis mértékben	Egyáltalán nem	NT/NV
1. A föld számomra a legfontosabb megélhetési forrás.	4	3	2	1	0	9
2. Jelenleg nem érdemes a földet megművelni, jobb műveletlenül hagyni.	4	3	2	1	0	9
3. Még ha nem is jövedelmező, a földet meg kell művelni.	4	3	2	2	0	9
4. Jobb eladni a földet, és a pénzen egyebet vásárolni.	4	3	2	2	0	9
5. A földet nem szabad eladni, mivel olyan vagyont jelent, amelynek értéke növekedni fog.	4	3	2	1	0	9

HH2. Birtokol-e Ön vagy a családja termőföldet? Ha igen, mekkora területet? (Mértékegységek!)

1 – igen:hektár 2 – nem 0 – nem tudja 99 – nem válaszol

HH3. Gazdálkodik-e Ön vagy a családja jelenleg? Ha igen, mekkora területen? (Mértékegységek!)

1 – igen:hektár 2 – nem 0 – nem tudja 99 – nem válaszol

HH4. Szeretne-e Ön gazdálkodni a későbbiekben (is)? Ha igen, mekkora területen?

1 – igen:hektár 2 – nem 0 – nem tudja 99 – nem válaszol

HH5. Ha igen: Mit termel? (Több válasz is adható!)

1 – búza 2 – kukorica 3 – napraforgó 4 – árpa
5 – zab 6 – cukorrépa 7 – hüvelyesek 8 – munkaintenzív zöldségek
9 – gyümölcsfák 10 – takarmánynövények 11 – gyümölcsfák
0 – nem tudja 99 – nem válaszol

HH6. Értékesíti-e Ön a mezőgazdasági terményeit?

1 – igen 2 – nem 0 – nem tudja 99 – nem válaszol

HH7. Foglalkozik-e Ön vagy a családja jelenleg állattenyésztéssel?

1 – igen: állattal 2 – nem 0 – nem tudja 99 – nem válaszol

HH7.b. Ha igen: Milyen állatokat tenyészt?

1 – sertés 2 – tehén, bivaly 3 – szárnyasok 4 – juh
5 – ló 6 – méh 7 – nyúl 8 – egyéb
0 – nem tudja 99 – nem válaszol

HH8. Értékesíti-e Ön az állattenyésztésből származó termékeket?

1 – igen 2 – nem 0 – nem tudja 99 – nem válaszol

Egyéb kérdések

Kérdező! Kérem, minden válaszadótól kérdezze!

EO1. Az Ön véleménye szerint Ön fog-e valaha házasságot kötni?

1 – már házas vagyok / már voltam házas

2 – igen

3 – nem

0 – nem tudja

99 –nem válaszol

EO1.b. Amennyiben a válasz igen:

Ön szerint hány éves korában fog házasságot kötni? / Ha már (volt) házas: hány éves korában kötött házasságot (először)?

..... évesen

EO2. Az Ön véleménye szerint Ön fog-e valaha gyermeket vállalni?

1 – már van gyermekem

2 – igen

3 –nem

0 – nem tudja

99 –nem válaszol

EO2.b. Amennyiben a válasz igen:

Ön szerint hány éves korában fog először gyermeket vállalni? / Ha már van gyermeke: hány éves korában született az első gyermeke?

..... évesen

EO3. Hány gyermeket szeretne összesen?

..... gyermeket

EE4. Mennyire valószínű, hogy a következő néhány évben Ön...

	Nagyon valószínű	Valószínű	Többé-kevésbé	Alig valószínű	Egyáltalán nem valószínű	NT/NV
1. ... máshová költözik a megyén belül?	5	4	3	2	1	9
2. ... más megyébe költözik?	5	4	3	2	1	9
3. ... más országba költözik, az EU-n belül?	5	4	3	2	1	9
4. ... más országba költözik, az EU-n kívül?	5	4	3	2	1	9
5. ... tartósan külföldön vállal munkát?	5	4	3	2	1	9

EE5. Kérem, mondja meg, hogy mennyire elégedett a következő dolgokkal! Ha egyáltalán nincs megelégedve, mondjon nullát, ha teljesen elégedett, adjon 10-est! Mennyire van megelégedve...

	Egyáltalán nincs megelégedve ←————→ Teljesen elégedett											
1. élete eddigi alakulásával?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
2. jövőbeni kilátásaival?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
3. életszínvonalával?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99

EO6. Az alábbiakban egymásnak ellentmondó kijelentések szerepelnek. Kérem, mondja meg, hogy melyik válasszal ért részben vagy teljes egészében egyet!

a.) Az embereknek saját maguknak kell vállalniuk a felelősséget sorsuk alakulásáért.	b.) Az államnak nagyobb felelősséget kell vállalnia az emberekről való gondoskodásban.
--	--

feltétlenül a.) 1	inkább a.) 2	inkább b.) 3	feltétlenül b.) 4
--------------------------------	---------------------------	---------------------------	--------------------------------

0 – nem tudja 9 –nem válaszol

a.) Az embernek segítenie kell a nehéz helyzetű embertársainak.	b.) Mindenki gondoskodjon magáról, úgy ahogy. tud.
---	--

feltétlenül a.) 1	inkább a.) 2	inkább b.) 3	feltétlenül b.) 4
--------------------------------	---------------------------	---------------------------	--------------------------------

0 – nem tudja 9 –nem válaszol

a.) Baj esetén csak saját magamra számíthatok.	b.) Baj esetén családtagjaimra, barátaimra mindig számíthatok.
--	--

feltétlenül a.) 1	inkább a.) 2	inkább b.) 3	feltétlenül b.) 4
--------------------------------	---------------------------	---------------------------	--------------------------------

0 – nem tudja 9 –nem válaszol

EO7. Ha a kormány mérlegelné, hogy az adókat csökkentse, vagy pedig a szociális kiadásokat növelje, akkor Ön szerint hogyan kellene az államnak állást foglalnia? Kérem, mondja meg, hogy hol helyezné el az Ön véleményét egy 1-től 10-ig terjedő skálán, ahol az 1-es jelentené az adók csökkentését, a 10-es pedig a szociális kiadások növelését?

adók csökkentése	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	szociális kiadások növelése
---------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	-----------------------------------

0 – nem tudja

99 –nem válaszol

EO8. Mit gondol, manapság Magyarországon mire van szükség az anyagi boldoguláshoz? Kérem, hogy a felsorolt tényezőket rakja úgy sorba, hogy az első legyen az, ami Ön szerint a legfontosabb az anyagi boldoguláshoz, a második helyre kerüljön a második legfontosabb, és így tovább!

	SORREND
1. Egyéni törekvés, ambíció, kemény munka.	
2. Szerencse: jó időben jó helyen kell lenni.	
3. Megfelelő kapcsolatok.	
4. Jó családi háttér: jó helyre kell születni.	

0 – nem tudja 9 –nem válaszol

EO9. És mit gondol, akik nem boldogulnak, azok minek köszönhetik az elszegényedésüket? Most ugyanúgy, mint az előbb a felsorolt tényezőket rakja sorba! (Az első helyre kerüljön az elszegényedés legfontosabb oka és így tovább.)

	SORREND
1. Annak, hogy nem elég törekvők, nem dolgoznak elég keményen	
2. Balszerencsések	
3. Nincsenek megfelelő kapcsolataik az életben való előrehaladáshoz	
4. Rossz családi háttérrel rendelkeznek	

0 – nem tudja 9 –nem válaszol

EE10. Szokott Ön legalább évente egyszer a településén valamilyen közösségi rendezvényen részt venni?

1 – igen 2 – nem 0 – nem tudja 9 –nem válaszol

EE11. Hány barátja van Önnek?

Kb. barátja van

00 – nincs barátja 99 – nem tudja 999 – nem válaszol

EO12. Közülük hány olyan barátja van, akire bármikor számíthat?

Kb. barát

00 – nincs barátja 99 – nem tudja 999 – nem válaszol

EO13. Hány ismerőse van a Facebookon (vagy az általa leginkább kedvelt közösségi oldalon)?

Kb. ismerőse van

00 – nincs barátja 99 – nem tudja 999 – nem válaszol

EO14. Közülük kb. hányan vannak olyanok, akikkel rendszeresen, személyesen is tartja a kapcsolatot?

Kb. ismerőse

00 – nincs barátja

99 – nem tudja

999 – nem válaszol

EO15. Ön egy átlagos napon körülbelül mennyi időt tölt az alábbi tevékenységekkel? (Kérdező, karikázza be a megfelelő számot soronként!)

	Semmit	Keve- sebb, mint fél órát	30-60 percet	1-2 órát	2-3 órát	Több mint 3 órát	NT/ NV
1. televíziózással	1	2	3	4	5	6	9
2. rádiózással	1	2	3	4	5	6	9
3. napilap olvasásával	1	2	3	4	5	6	9
4. hetilap olvasásával	1	2	3	4	5	6	9
5. könyvolvasással	1	2	3	4	5	6	9
6. internetezéssel	1	2	3	4	5	6	9
7. zenehallgatással	1	2	3	4	5	6	9
8. sportolással	1	2	3	4	5	6	9
9. barátokkal való beszélgetéssel, bulizással	1	2	3	4	5	6	9

EE16. Az alábbiakban felsorolt szervezetek, intézmények közül melyeknek tagja és melyek tevékenységeiben vesz részt?

	Tagja vagyok	Részt vettem tevékenységein	NT/NV
1. Politikai pártok	1	2	9
2. Szakmai vagy kulturális egyesületek	1	2	9
3. Szakszervezetek	1	2	9
4. Egyház (pl. egyházi kórus, bibliakör, nőszövetség, stb.)	1	2	9
5. Ifjúsági szervezetek	1	2	9
6. Segélyszervezetek	1	2	9
7. Sportklubok, szabadidős klubok	1	2	9
8. Más jellegű egyesületek	1	2	9

EO17. Véleménye szerint milyen mértékben játszottak szerepet az alábbiak a települése fejlődésében? Értékelje 1-től 5-ig, ahol 1-es, ha egyáltalán nem ért egyet, 5 pedig, ha teljes mértékig!

		1 – egyáltalán nem 2 3 4 5 – nagyon 0 – nt 9 – nv
EO17.1	A polgármester személye.	1 2 3 4 5 0 9
EO17.2	A képviselőtestület tagjai.	1 2 3 4 5 0 9
EO17.3	A véletlen, szerencse.	1 2 3 4 5 0 9
EO17.4	A megfelelő propaganda és információ.	1 2 3 4 5 0 9

EO18. Ön szerint tehetne/tehetnének-e többet a települése fejlődéséért ...?

	1 – igen 2 – nem 0 – nt 9 – nv			
1. A polgármester.	1	2	0	9
2. A képviselő-testület tagjai.	1	2	0	9
3. A hivatalban dolgozók.	1	2	0	9
4. A lakosság meggyőzésének a módjával.	1	2	0	9
5. Az információátadás módjával.	1	2	0	9
6. Egyéb:	1	2	0	9
7. Nem tehetnek többet.	1	2	0	9

Kérdezőbiztos! Csak Derecskén kérdezze az EO19-es kérdést!

EO19. Mennyire ért egyet az alábbi helyi sajtóra (Derecske TV, Derecskei Hírek, Derecske város honlapja) vonatkozó kijelentésekkel? (1-től 5-ig, ahol 1-es, ha egyáltalán nem ért egyet, 5 pedig, ha teljes mértékig!)

		1 – egyáltalán nem 2 3 4 5 – nagyon 0 – nt 9 – nv					
EO19.1	A lakosság szerint szükséges a Derecske Rádió indítása.	1	2	3	4	5	0 9
EO19.2	A helyi sajtó elegendő információval látja el a polgárokat.	1	2	3	4	5	0 9
EO19.3	A helyi sajtó hiteles hírforrás.	1	2	3	4	5	0 9
EO19.4	A helyi sajtó leginkább az önkormányzat reklámjának a helye.	1	2	3	4	5	0 9
EO19.5	A derecskei lakosok elégedettek a szerkesztők munkájával.	1	2	3	4	5	0 9
EO19.6	A lakosok igénylik a Derecskei Hírek Magazint.	1	2	3	4	5	0 9
EO19.7	Eddig még nem nyújtott hasznos információt számomra.	1	2	3	4	5	0 9
EO19.8	Nem nézem, nem olvasom.	1	2	3	4	5	0 9
EO19.9	„Valaki biztos jól jár vele!”	1	2	3	4	5	0 9

HÁZTARTÁS

Kérdező! Kérem, minden válaszadótól kérdezze!

CSCS1. Jelenleg hányan élnek egy háztartásban? *(Kérdező! Írja be a választ!)*

(Egy háztartás: azok az együtt élő személyek, akik közösen állják életvezetési költségeiket.)

..... fő ebből 18 év alatti gyermek: fő

0 – nem tudja 99 – nincs válasz

CSCS2. Mivel foglalkoznak a háztartás tagjai? Hány olyan személy van a háztartásban, aki...? *(Kérdező! Írd be a megfelelő választ!)*

		fő
CSCS2.1	bölcsődés	
CSCS2.2	óvodás	
CSCS2.3	iskolás	
CSCS2.4	otthon lévő 18 év alatti gyerek	
CSCS2.5	dolgozik, bejelentett munkahelyen alkalmazottként	
CSCS2.6	dolgozik, saját vállalkozásban	
CSCS2.7	dolgozik, östermelő	
CSCS2.8	dolgozik, közfoglalkoztatásban	
CSCS2.9	dolgozik, nem bejelentett gazdálkodó	
CSCS2.10	regisztrált munkanélküli (álláskereső/RSZS/RÁT)	
CSCS2.11	GYES/GYED/GYET/TGYÁS	
CSCS2.12	GYES/GYED/GYET/TGYÁS és dolgozik	
CSCS2.13	nyugdíjas	
CSCS2.14	nyugdíjas és dolgozik	
CSCS2.15	rokkantnyugdíjas	
CSCS2.16	rokkantnyugdíjas és dolgozik	
CSCS2.17	ápolási díjon van	
CSCS2.18	háztartásbeli	
CSCS2.19	egyéb hivatalosan inaktív (tartós táppénz, stb.)	
CSCS2.20	„csak úgy van” - nincs bejelentett munkája, sehol nincs regisztrálva (18+)	

CSCS3. Milyen az Önök háztartásának jelenlegi anyagi helyzete az ország háztartásainak többségéhez képest? *(Kérdező! Karikázza be a megfelelő válasz számát!)*

- 1 – sokkal rosszabb
- 2 – rosszabb
- 3 – olyan, mint a többségé
- 4 – jobb
- 5 – sokkal jobb

0 – nem tudja 9 – nem válaszol

CSO4. Ön melyik állítással tudná magát a legjobban jellemezni háztartásának anyagi helyzetére vonatkozóan?

- 1 – Minden hónap végén vannak nehézségeink, szoktunk kölcsönt kérni.
- 2 – Még ha vannak olykor nehézségeink, hosszabb távon egyensúlyban vagyunk.
- 3 – Ki szoktunk jönni egy hónapban a pénzből.
- 4 – Ha szükség van rá, félretenni, megtakarítani is tudunk.

0 – nem tudja 9 – nem válaszol

CSO5. Véleménye szerint egy olyan háztartásnak, mint az Önöké, havonta hány forintra lenne szüksége ahhoz, hogy megfelelő színvonalon megéljen? *(Kérdező! 1000 forintra kerekítsen!)*

.....Ft/hó

0 – nem tudja 99 – nem válaszol

CSCS6. Ehhez képest mennyiből gazdálkodnak? (A kérdés a háztartásra vonatkozik!) *(Kérdező! 1000 forintra kerekítsen! Pl.: 40 345 Ft helyett 40 000 Ft)*

.....Ft/hó

0 – nem tudja 99 – nem válaszol

Köszönjük a válaszait!

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Szeretném megköszönni témavezetőm, Dr. Rőfi Mónika hasznos tanácsait és támogató hozzáállását a dolgozat elkészültéhez. Köszönettel tartozom Dr. Nagy Zita Évának, hogy iránymutatásával és szakmai tanácsaival hozzájárult a dolgozat megszületéséhez és a fokozat megszerzéséhez, valamint Prof. Dr. Csoba Juditnak, hogy motivált és elindított a doktori (PhD) fokozat megszerzésének útján.

Köszönöm a Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszék oktatóinak, hogy hozzájárultak a szakmai fejlődésemhez, emellett biztosították a kutatásban való részvételemet és az adatok felhasználását – külön köszönettel Prof. Dr. Valuch Tibornak, Dr. Krémer Balázsnak és Dr. Ábrahám Katalinnak.

Köszönöm a Debreceni Egyetem Kerpely Kálmán Doktori Iskola vezetőségének és munkatársainak, hogy segítségükkel támogattak a posztgraduális képzés és a fokozatszerzés során – külön köszönettel Prof. Dr. Nagy Jánosnak és Prof. Dr. Baranyi Bélának.

Köszönettel tartozom továbbá az opponenseknek, köszönöm Prof. Dr. Fónai Mihály és Dr. Szarvák Tibor értékelését, építő jellegű javaslatait, melyekkel elősegítették a dolgozat szakmai színvonalának emelését a véglegesítés során.

Köszönöm párom türelmét és támogatását, valamint a családom biztató és motiváló hozzáállását.

Köszönettel tartozom továbbá mindazoknak, akik ezen túl hozzájárultak a disszertációt megalapozó kutatás megvalósításához és a dolgozat elkészítéséhez.